آءُ ڪانگا ڪر ڳالھ

(فقير دريا خان ڪنڍڙيءَ واري جو ڪلام)

سهيڙيندڙ:نياز همايوني

سنڌي ادبي بورڊ

آءُ ڪانگا ڪر ڳالهه

(فقير دريا خان ڪنڊڙيءَ واري جو ڪلام)

سهيڙيندڙ:

نياز همايوني

سنڌي ادبي بورڊ

ڄام شورو سنڌ

2007ع

ڇاپو پهريون	سال 1992ع	تعداد هڪ هزار
ڇاپو ٻيو	مئي 2007ع	تعداد هڪ هزار

قيمت: هڪ سؤ ڏهه رپيا

[Price Rs. 110-00]

خريداريءَ لاءِ رابطو:

سنڌي ادبي بورڊ ڪتاب گهر

تلڪ چاڙهي، حيدرآباد سنڌ

(Ph: 022_2633679, Fax: 022_2771602)

Email Address: sindhiab@yahoo.com

Website: www.sindhiab.com

هيءُ ڪتاب سنڌي ادبي بورڊ پرنٽنگ پريس ڄامشوري ۾ مئنيجر سيد سڪندر علي شاهه ڇپيو ۽ اعجاز احمد منگي، سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ، ان کي پڌرو ڪيو.

کنڊڙي پورو ڏام هـــي، جيڪوئي ليوي نام،
جيٺ دولهہ دريا خان بسي، سيئي ساري ڪام.

روحل فقير

يڳت ڪنور جي نالي

ٻيجل ٻولي ڪينڪي، تندون تنوارين.

"نياز"

ڇپائيندڙ پاران

سنڌ جي شاعرن مان، ڪنڊڙيءَ (تعلقي روهڙي) جي درويش شاعرن جا نالا خصوصيت سان وٺڻ جي لائق آهن. هنن عظيم شاعرن جو سرچشمو ۽ مقتدا صوفي فقير "روحل" آهي، جنهن جي پرڪيف ميخاني جو فيض پيڙهين کان جاري رهندو آيو آهي.

فقير دريا خان جي ڪلام ۾ صوفيءَ جي لاءِ هڪ مفصل پروگرام موجود آهي، سندس ڪلام ۾ ڪوبه مبالغو يا اهڙي ڳالهه موجود ڪانه آهي، جنهن کي صوفي شطحيات سڏين ٿا. شطحيات منجهان مقصد آهي، اُهي ڳالهيون جي شرع سان تضاد ۾ اچن.

فقير دريا خان جي ڪلام ۾ جو سوز و گداز رس ۽ ڪمال آهي، ان کي ڏسي تعجب ٿو ٿئي، تہ سنڌ جي اندر ڪهڙا ڪهڙا نہ صاحب ذوق ۽ صاحب رهنما ٿي گذريا آهن.

هن ڪتاب ۾ خاص ڪري "ڪافي" جي صنف تي پرپور ڪلام آيل آهي، جنهن ۾ سنڌي ۽ هنديءَ ۾ ڪافيون، دوها، پچن، شبد ۽ واٽي چيل آهن.

بهرحال هيءُ ڪتاب سنڌي ٻوليءَ جي ڪلاسيڪل صوفي شاعر فقير دريا خان جي ڪلام تي مشتمل آهي، جيڪو ڪيترن ڪشالن ڪاڻ کان پوءِ سنڌ جي سُريلي شاعر نياز همايوني (مرحوم) هٿ ڪري ترتيب ڏنو جنهن جو پهريون ڇاپو سال 1992ع ۾ بورڊ ڇپائي پڌرو ڪيو. جيڪو خيرن سان مارڪيٽ مان ختم ٿي ويو ۽ پڙهندڙ حضرات جي اصرار کي نظر ۾ رکندي هن ڪتاب جو ٻيو ڇاپو نئين اهتمام سان ڇپي پڌرو ڪيو ويو آهي.

اميد ٿي ڪجي تہ هيءُ ڇاپو گذريل ڇاپي وانگر پنهنجي مقبوليت ماڻيندو ۽ خاص طور تي سنڌي ادب جا شاگرد هن ڪتاب مان استفادو حاصل ڪندا.

ڄام شورو سنڌ
سومر 4- جمادي الاول ۱۴۲۸هہ
بمطابق 21- مئي 2007ع

اعجاز احمد منگي
سيڪريٽري
سنڌي ادبي بورڊ

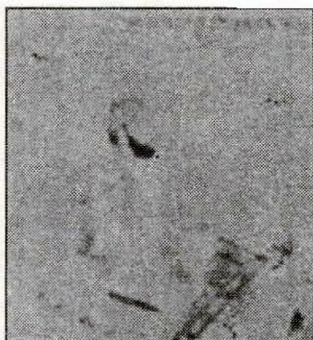
هن گهراڻي جي گادي ڌڻي فقيرن جو تذڪرو هيٺئين سلسلي سان درگاهه جي هڪ عقيدتمند ڀائي جيوڻ داس شڪارپوري نظم ۾ ڪيو آهي.

روحل رام اوتار ڪنڊڙي آهي پريم منڊلي،
شاهو سائين پيد ٻتايو غلام علي گلزار
درس دريا خان دولهه آهي، نظر علي نروار
روحل ٻيو رمزن وارو محمد حسن موچار
غلام علي ٻيو ڀڳڻ ٻالڪ، صورت وند سردار
سائين فيض علي فيض وارو جو آهي صاحب دستار
خاص خليفو سائين سياڳو جنهن کي ڏات ڏني ڏاتار
جهڙي ڪاشي تهڙي ڪنڊڙي، وٺ نه ڀانيان وار
جيوڻ آکي آهيان ٻندو ستگر تو آڌار*.

* ڪنڊڙي وارن جو ڪلام مرحوم لطف الله بدوي ص 25ـ1964ع.

وڏن فقيرن جي ولادت ۽ وفات جي تاريخ وار ترتيب

	ولادت	وفات
1. روحل فقير	1734 –	1804ع
2. مراد فقير	1743 –	1796ع
3. شاهو فقير	1748 –	1815ع
4. غلام علي فقير	1755 –	1839ع
5. خدا بخش فقير		1843ع
6. دريا خان فقير	1765 –	1853ع
7. صوفي جلال فقير ٽالپور	1806 –	1921ع
8. دريا خان ڪلهوڙو		1891ع

فقير محمد حسن

فقير مراد صوفي

فقير دريا خان صوفي

روحل فقير صوفي

(تصوير ماهوار نئين زندگي جي ٿورن سان)

وفات وقت فقير سائين جو چيل بيت

هي حيران سهڻي يار ڪيتا،
گهر ٻار اسانون ڀُل ڳئي.

سانون يار دي حسن حيران ڪيتا،
ڪم ڪار اساڏي رُل ڳئي.

جيڪي ڦٽ فراق والي هئي،
سي تہ چُلدي چُلدي چل ڳئي.

جيڪي عاشقان دي ننڊا ڪرن،
اهي راڄ رقيبان دي رُل ڳئي.

هادي يار مليا مطلب ٿئي،
تاڙيان تاڪ اندر دي کُل ڳئي.

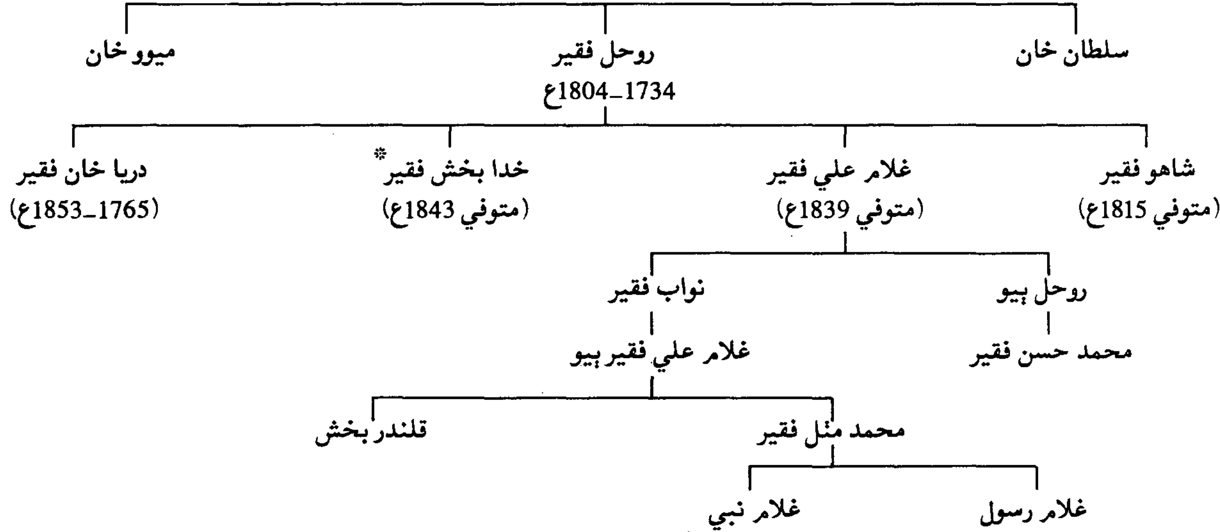
"درياخان"پُڪي هڻ يار دي پيوسي،
اِهي هوڪي اساڏي هُل ڳئي.

❊

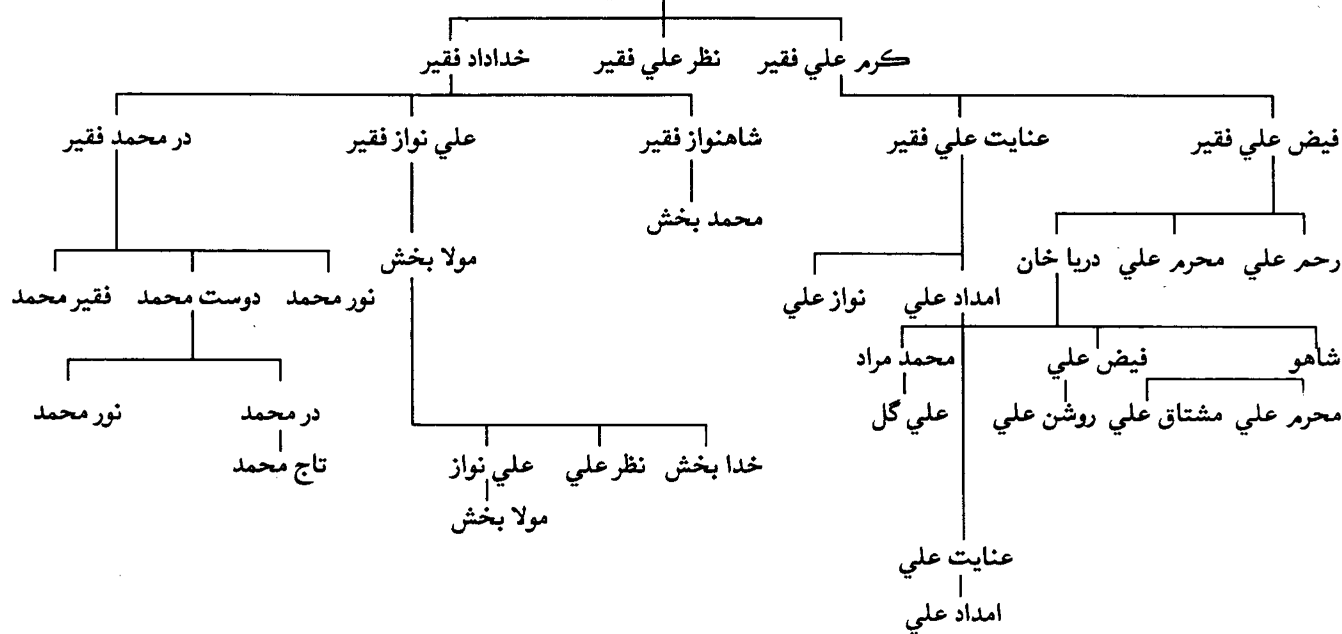
[جيئن بيت پورو ٿيو تہ پاڻ دم ڏنائين]

ڪنڊڙيءَ جي فقيرن جو شجرو "الف"

(1) روحل فقير ذات زنگيجو 'بلوچ' پاڙو شاهاڻي

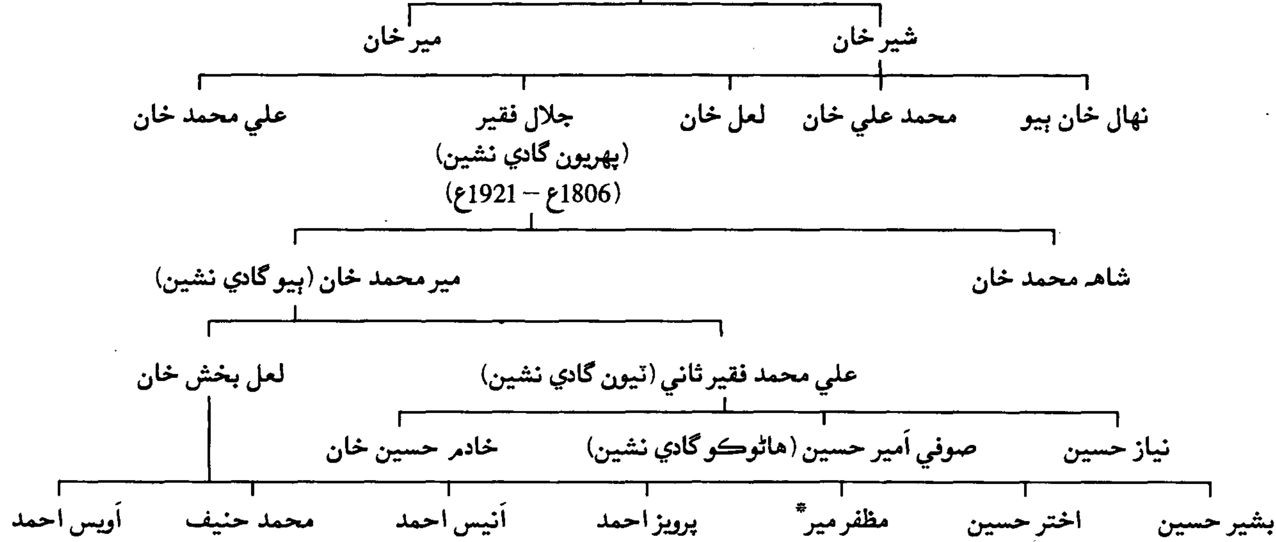
* شجرو ايندڙ صفحي تي.

ڪنڌڙيءَ جي فقيرن جو شجرو "ب"
(2) خدا بخش فقير ولد روحل فقير (ٽيون نمبر فرزند)
خدا بخش فقير (متوفي 1843ع)
ڪرم علي فقير
نظر علي فقير
خداداد فقير
فيض علي فقير
عنايت علي فقير
شاهنواز فقير
علي نواز فقير
در محمد فقير
محمد بخش
مولا بخش
رحم علي
محرم علي
دريا خان
امداد علي
نواز علي
نور محمد
دوست محمد
فقير محمد
شاهو
فيض علي
محمد مراد
محرم علي
مشتاق علي
روشن علي
علي گل
در محمد
نور محمد
تاج محمد
خدا بخش
نظر علي
علي نواز
مولا بخش
عنايت علي
امداد علي

(1) مراد فقير ذات زنگيجو (بلوچ) پاڙو پرڪاٽي

- حيات فقير
  - مراد فقير (1743ع – 1796ع)
    - گل محمد
      - چام خان
        - فتح محمد
          - غلام محمد
          - لعل محمد
            - فقير محمد
              - فتح محمد
              - مير محمد
              - لعل محمد
            - ابراهيم
              - جمال الدين
              - اڏيل
          - گل محمد
        - مير محمد
          - رستم
            - محمد علي
            - محرم
          - چام خان
      - احمد خان
        - دين محمد
          - جعفر
          - ڪَوڙو
            - غلام حسين
              - احمد خان
              - غلام رسول
            - حيات
              - نبي بخش
        - محمد خان
          - محمد اسماعيل
          - سليمان
            - محمد اسماعيل
            - الھ جڙيو
          - الھ جڙيو
          - مريد حسين
    - حاجي محمد
    - مير داد

* هن شجري جو مرتب.

فهرست

عنوان | صفحو

سرائڪي ڪلام

هندي ڪلام

❋

جي تون پنهنجو پاڻ سڃاڻين

ابن عربي، عشق جي اسرار جو اظهار ڪندي چوي ٿو: منهنجي دل هر صورت جو مسڪن بڻجي چڪي آهي، اِها عيسائي راهبن لاءِ خانگاهہ، بت پرستن واسطي مندر تہ اسلام وارن لاءِ ڪعبي جي حيثيت رکي ٿي. آءٌ عشق جي مذهب جو پوئلڳ آهيان ۽ انهيءَ ئي پاسي هلندو رهان ٿو جنهن پاسي ان جو قافلو مون کي وٺي وڃي ٿو.

عشق دراصل جسم ۽ روح جي انهيءَ پاڪيزگي ۽ پرهيزگاريءَ کي چيو وڃي ٿو جنهن جي مهابي انسان جي دل آرسيءَ جئان اَڇي اُجري ٿي ويندي آهي، اها ئي دل بنان ڪنهن شڪ شبهي جي آخري الاهي جلال ۽ جمال جو مظهر ٿي بڻجي، جنهن ۾ جهاتي پائڻ سان هر ڪنهن کي حقيقي محبوب جي جهلڪ نصيب ٿئي ٿي. صوفي جڏهن مرشد جي رهنمائي ۾ پنهنجي اندر جي سُجهائي سان مجاز جامر حلاطيءِ ڪري حقيقت جي منزل تي پهچي ٿو تہ عرفان ذريعي اهو مقصد حاصل ڪري ٿو جنهن لاءِ انسان ازل کان آرزومند رهندو ٿو اچي، ان کان پوءِ هو ابن عربي وانگي سراپا عشق بڻجي پوي ٿو ۽ سندس دل هر مظهر جو مسڪن ٿي وڃي ٿي.

تصوف خدا جي عشق ۾ غرق ٿي خلق جي امن خوشحالي جي تقاضا سان گڏ اتحاد، عافيت ۽ اطمينان لاءِ تحرڪ ۾ اچڻ جي تلقين ۽ تبليغ ڪري ٿو دنياداري جا هٿرادو پيدا ڪيل ويڇا، جيڪي انسان کي انسان جي ويري بڻائي حيات ۽ ڪائنات ۾ فساد جو ڪارڻ بڻجن ٿا، تن جي خاتمي لاءِ صوفي لوڪ صدين کان تحريڪ هلائيندا پيا اچن، جنهن جو پتو تصوف جي تاريخي پس منظر مان پوي ٿو.

تصوف جي ابتدا جنهن عجيب انداز ۾ ٿي آهي تنهن بابت چيو وڃي ٿو تہ قديم يونان ۾ فيثاغورس (500 ق.م) اشراق نالي تصوف ۾ آغاز

ڪيو. هي فلسفي عارفاڻي مسلڪ جو مبلغ هو. ٻئي پاسي اشراق جي معنيٰ روشن ٿيڻ ۽ روشني ڏيڻ آهي انهيءَ نسبت سان اشراقي يا اشراقين، فلسفين جي انهيءَ گروهہ کي سڏيو ويجي ٿو جنهن گهٽي رياض (مراقبي ۽ مڪاشفي) جي ذريعي ايتري قدر دل جي روشني ۽ باطن جي صفائي حاصل ڪئي هجي، جو ڪين ڪنهن بہ مسئلي لاءِ هڪ ٻئي ڏانهن رجوع ٿيڻ جي ضرورت درپيش نہ اچي.

هن گروهہ جي فلسفي ۾ سڀ کان اهم فڪر اهوئي هو تہ ازل کان عشق جو لاڳاپو حسن ازل سان رهندو اچي ٿو جڏهن بہ ڪو شخص هن دنيا ۾ ڪنهن حسين شيءِ کي ڏسي ٿو تہ سندس ذهن ۾ حسن ازل جي حصول جي تمنا اڀري اچي ٿي، ان لاءِ انهي حسين شيءِ جو حسن حقيقت ۾ حسن ازل جو عڪس هوندو آهي. فيثاغورسين (اشراقين) جي خيال ۾ حسن ازل جو عرفان باطني نور يا اشراق جي وسيلي ملي سگهي ٿو.

اڳتي هلي انهيءَ فڪر جي وضاحت هن ريت ڪرڻ ۾ آئي تہ حيات ۽ ڪائنات جون سموريون شيون حسن مطلق يا حسن ازل ڏانهن ڇرپر ڪنديون رهن ٿيون ۽ عشق بہ انهيءَ ئي ڇرپر يا تحرڪ، ڇڪ يا ڪشش جو نالو آهي. حسن جتي بہ هجي حسن ازل جو پرتو (اُولڙو) ۽ عشق جو متقاضي (آسائتو) رهي ٿو.

افلاطون (427 ق.م) انهيءَ ڇڪ يا ڪشش جو اصل ڪارڻ ٻڌائيندي فيثا غورسين جي تائيد ۾ چوي ٿو: ارواح، مادي عالم ۾ اچڻ کان اڳ پنهنجن پنهنجن ستارن ۾ مقيم هئا، جڏهن مٿن مادي عالم جي ڪشش غلبو ڪيو تہ هو جسم جو قيد قبولڻ لاءِ مجبور ٿي پيا. پوءِ اهي ئي ارواح انهيءَ قيد مان ڇوٽڪارو حاصل ڪري وري ٻيهر پنهنجي اصل مسڪن ڏانهن ورڻ لاءِ بيقرار ٿيڻ لڳا، انهيءَ لاءِ تہ هنن کي هتي اچي حقيقت ۽ مجاز جي پروڙ پئجي چڪي هئي. شاهہ لطيف چواڻي:

دلبو منجهہ درياهہ، پسي پکي آئيا،
ويچارا ويساهہ، آڻي ات اڙائيا.

هي وحدت الوجود واري فلسفي جي ابتدائي نوعيت هئي جنهن ۾ انسان حسن ۽ حق جي جستجو ۽ حصول خاطر جنون جي حد تائين نڪري نروار ٿئي ٿو. اهوئي جنون هن کي عاشق صادق جو درجو عطا ڪري ٿو. اهو عاشق جنهن جو عشق خدا ۽ خلق جي وچ ۾ هڪ ناتي جو ڪم ڏيندڙ آهي اهوئي ناتو انسانذات کي ان الاهي صفات سان همڪنار ڪري ٿو جنهن جي طفيل امن، خوشحالي، اتحاد، عافيت ۽ اطمينان لاءِ راهون کلي پون ٿيون.

اها ڳالهه خاص ڪري ڌيان ۾ رکڻ جهڙي آهي ته فلسفو صرف سوچن جي مجموعي جو نالو ناهي جنهن تي فقط يقين ۽ اعتقاد رکيو وڃي، بلڪ هي هڪڙي قسم جو اصول آهي جنهن تي ڪاربند ٿيڻ سان ئي انسان کي صحيح نموني زندگي گذارڻي پوي ٿي.

تصوف هڪ اهڙو علم آهي جيڪو دل جي باطني حال سان تعلق رکندڙ احڪامن جي پوئواري ڪرائي ٿو. گويا هي دل جي رياض ۽ نفس جي مجاهدي جو علم آهي جنهن مان انسان کي وڏو مشاهدو حاصل ٿئي ٿو. اهڙيءَ طرح هي نه رڳو علم پر عمل به آهي بلڪ هن کي ٻنهي جو مجموعو چئجي ته وڌيڪ مناسب ٿيندو. علم ان لاءِ جو هن جو وسيلي انسان نفس جي مصيبتن کان واقف ٿئي ٿو ۽ عمل انڪري جو انهيءَ علم کي عملي جامو پهرائڻ سان هڪ نئون علم حاصل ٿئي ٿو. جنهن کي صوفي معرفت يا عرفان ڪوٺين ٿا. مقصد هي ته تصوف انساني نفس کي مهذب بنائڻ جو علم آهي جنهن کي مذمت ڪيل (نديل) اخلاق کان پاڪ صاف ڪري ساراهيل اخلاق سان سنوارڻ جو عمل چئي سگهجي ٿو. صوفي جڏهن پنهنجي عمل جي انتها تي پهچي ٿي ته پوءِ صحيح نموني انسان ذات جي رهنمائي ڪرڻ لائق ٿئي ٿو ۽ بني نوع انسان جي اخلاق جي اصلاح جو فرض پوريءَ ريت سرانجام ڏيڻ جهڙو ٿئي ٿو.

افلاطون کان پوءِ فلاطينوس (205- 270 ق.م) افلاطون جي فلسفي کي زندگيءَ جي زنده انداز جي صورت ۾ نئين سر نروار ڪيو. جنهن ۾

تفڪر ۽ استغراق ڪان علاوه نفس جي پاڪيزگي ۽ باطن جي صفائيءَ کي بنيادي حيثيت ڏني وئي. ان باري ۾ هي ارسطو (384ـ 322 ق.م) کان بہ اڳتي وڌي ويو ڇو تہ فلاطينوس اهل صفا جي ارتقائي مدارج جو قائل هو سندس خيال ۾ انسان جيڪڏهن چاهي تہ انهيءَ ئي سرچشمي کان اڳيرو ٿي اصل تائين رسائي ڪري سگهي ٿو جتان سندس اچڻ ٿيو آهي. هيو تہ اچ وڃ جو اهو سلسلو سدائين ڪائنات ۾ هلندو اچي ٿو ۽ هر روح ۾ اُن هستيءَ ڏانهن ورڻ جي ڇڪ يا ڪشش رهي ٿي جنهن کي واحد سڏيو وڃي ٿو پر انهيءَ واحد جو نالو هن خدا بدران نيڪي يا خير رکيو آهي تڏهن بہ چوي ٿو تہ ان جي ڪابہ جامع يا مانع تعريف امڪان کان ٻاهر آهي. بهتر ائين ٿيندو تہ ان جي تعين عوض ان جي تلاش ڏانهن توجهہ ڏنو وڃي. فلسفي جي ڪن مورخن جو چوڻ آهي تہ: فلاطينوس پنهنجي هم عصر ٻڌمت جي پوئلڳن کان بہ استفاده ڪيو هو ماني (ايران جو مشهور مدعي نبوت) جيڪو پڻ فلاطينوس جي دور جو هو سو بہ ٻڌمت جي عقيدن کان متاثر ٿيو وڃي ٿو. ياد رهي تہ مهاتما ٻڌ جي پيدائش (543 ق.م) ۾ ٿي هئي جنهن سڄي ڄمار زهد ۽ تقوي ۾ گذاري، مرڻ گهڙيءَ وصيت ڪئي هئي تہ دنيا ۾ سچائي کان سواءِ سڀ ڪجهہ فاني آهي. پنهنجي محنت سان پنهنجي ڇوٽڪاري جي ڳڻ ڪريو. جيڪڏهن اوهان جي محنت ۾ سچائي موجود هوندي تہ ڪاميابي اوهان کي هر حال ۾ نصيب ٿيندي.

ماني ۽ فلاطينوس کان اڳ ٻڌمت وارن افغانستان ۽ خراسان ۾ پنهنجي فڪر ۽ فلسفي جي تعليم جاري ڪئي هئي جتي هر هنڌ ٽنيءَ ۽ چٽيون يادگار طور (اڃا تائين) قائم آهن. خاص ڪري بلخ تہ ٻڌمت وارن جو مرڪز هو. جتان جا پوڄاري هڪ مها پوڄاري يا پر مک پوڄاري جي اولاد هئا، جن جا پويان عباسي خليفن جي دور ۾ اسلام قبولي برامڪا سان مشهور ٿيا. ايران ۾ هڪ ٻئي جي ويجهڙائيءَ ڪري صدين کان ٻڌمت ۽ مجوسيت درميان اثر تاثير جو سلسو قائم رهندو آيو. ماني

پنهنجي تعليم جو گهڻو حصو ٻڌمت وارن کان اخذ ڪيو هو ساڳيءَ طرح فلاطينوس جي همعصري سبب مانويت ۽ نو اشراقيت جو گڏوگڏ پرچار ٿيندو رهيو هي ٻئي رهبانيت جا قائل هئا, جنهن ڪري هنن جي تعليم جو شروعاتي دور جي عيسائين تي تمام گهڻو اثر پيو. انهيءَ اثر جي نتيجي ۾ عيسائيت جي ابتدائي صدين ڏاري مصر, شام ۽ خراسان ۾ نو اشراقيت, مانويت, مسيحي رهبانيت ۽ سمنيت (ٻڌمت) جي عقيدن تي هر هنڌ بحث مباحثي جي بازار گرم هئي.

اسلامي دنيا ۾ انهن عقيدن جي اوائلي اشاعت خراسان, جندي شاپور ۽ ٻين مڪتبن وارن جي واسطيداريءَ سان شروع ٿي, جيڪي عيسائين شام کان وٺي ايران, عراق تائين قائم ڪيا هئا, انهن هنڌن تي فلاطينوس جا ڪتاب ۽ انهن جون شرحون شامي زبان ۾ ترجمو ڪري پڙهايون ٿي ويون جن ۾ افلاطون, ارسطو ۽ فيثا غورس جي فڪر ۽ فلسفي جي ترجماني نو اشراقي رنگ ۾ ڪري انهن جي تطبيق عيسائي عقيدن سان ڪئي ويندي هئي. خليفي مامون الرشيد جي زماني (813-833ع) ۾ بيت الحڪمت جي عالمن مٿي ذڪر ڪيل ڪتابن ۽ انهن جي شرحن جا عربيءَ ۾ ترجما ڪيا جن کان مسلمانن جي مذهبي عقيدن ۾ هڪڙي قسم جي هلچل مچي وئي ۽ متڪلمين خاص طرح نو اشراقي فڪر جي مذهبي عقيدن سان مطابقت ڪرڻ لڳا. فيثا غورسي ۽ نو اشراقي افڪار جي اشاعت کان مذهب اسلام ڪيترن فرقن ۾ ورهائجي ويو جنهنڪري نسخ ارواح, سريان, امتزاج, تجسيم, حلول ۽ اوتار جا نو اشتراڪي آريائي افڪار اسلامي تعليمات ۾ نفوذ ڪري ويا. مسلمانن جي فلسفي ۽ علم ڪلام وانگي تصوف ٻه انهن فڪرن جي اشاعت مان صورت پذير ٿيندو ويو. تصوف جي انهي عجيب ارتقائي سلسلي کي پٽ ڏٽيءَ هيٺينءَ ريت سهيڙيو آهي:

لُنگ ٻڌائون لانگ, موٽي ڪن نہ مَسهو
جا اسلامان اڳي هئي, سا ٻڌائون بانگ,
سامي چڏي سانگ, گڏيا گور کنات کي.

ڪن عالمن جو چوڻ آهي تہ اسلام ۾ تصوف جو پيدا ٿيڻ مذهبي زندگيءَ جي فطري تقاضا موجب هو ليڪن عام خيال اهو بہ آهي تہ تصوف خود مذهب جي ردعمل ڪان وجود ۾ آيو جنهن ظاهر پرست عالمن جي بيجا مذهبي مداخلت خلاف بغاوت جو ڪردار ادا ڪيو.

جيتري قدر تصوف جي اصل روح جو تعلق آهي نبي ڪريم ﷺ ۽ صحابين جي زماني ۾ بہ هن جو وجود هو مگر ان وقت انهيءَ جي اها صورت ڪانہ هئي جيڪا صدين ڪان پوءِ اختيار ڪيائين. تاريخي اعتبار ڪان ٿوري عرصي اندر سڀ ڪان اول جنهن کي صوفي جو لقب مليو سو خواجہ حسن بصري هو (ولادت 26هہ- 111هہ- 643ع- 728ع) اسلامي تصوف جو آغاز اصل مصر ۽ خراسان مان ٿيو هو ذوالنون مصري متوفي 861ع سڀ ڪان پهريان معرفت جو تصور مسلمانن جي تصوف ۾ داخل ڪيو هن جي مريدؒ ابوسعيد الخزاز متوفي 890ع فنا في الله جو جيڪو نظريو پيش ڪيو اهو سنئون سڌو قديم عارفن ۽ نو اشتراقين جي فلسفي تان ورتل هو. ذوالنون مصري جي اها تحريڪ بصري ۽ بغداد ۾ گهڻي قدر مقبول ٿي ان ڪري جو هڪ تہ ابوسعيد الخزاز پاڻ بغدادي هو ۽ بصري ۾ وري رابعہ بصري متوفي 754ع ان کي وڌيڪ مروج ڪيو.

خراسان ۾ تصوف جي مڪتب جي شروعات ابراهيم ادهم متوفي 779ع ڪان ٿي، خراسان واري صوفين جي مڪتب جنهن گوشي نشيني، ذڪر فڪر ۽ تجرد پسندي (گويا رهبانيت) جي تبليغ ڪئي، اها صدين ڪان خراساني ٻڌمت وارن جي توسط سان اتي رواج ۾ آيل هئي. مسلمانن جي تصوف ۾ انهن ٻنهي روايتن جو امتزاج عمل ۾ اچي چڪو آهي.

تصوف جي هن تاريخي پس منظر پيش ڪرڻ ڪان پوءِ خود تصوف جي باري ۾ جيڪي بنيادي اسباب سان بيان ڪيا ويا آهن تن تي پڻ نظر وجهڻ لازمي آهي. ان باري ۾ هڪڙا عالم چون ٿا تہ تصوف سماجي ناانصافين خلاف هڪ ردعمل جي صورت ۾ اُڀريو. جهڙيءَ ريت ٻڌمت برهمڻيت خلاف هڪ سڌريل انقلاب يا تبديلي جي روپ ۾ نروار ٿيو هو.

اھو ثبوت ھن جي ھيڪڙائي واري نڪتي مان ملي ٿو جنھن مطابق سيئي ننڍ وڏائي واريون حدون ۽ حڪايتون انساني برادري ۽ برابري جي منافي سمجھيون ويون آھن. ٻين عالمن جي خيال ۾ تصوف اصل ۾ ھڪ نفسياتي عمل ھو ڇو تہ مسلمانن لاڳيتي جنگبازي، خونريزي ۽ خانہ جنگي کان تنگ ٿي چڪا ھئا. صوفين ترار جي زور تي ٿيندڙ جھاد کي ننڍي جھاد جو نالو ڏنو جنھنڪري وڏي جھاد جي ڀيٽ ۾ ننڍي جھاد کان فراريت اختيار ڪرڻ جي تلقين ڪئي وئي، جيئن شاھہ قطب بکري (بکر جو شيخ الاسلام) متوفي 977ھہ چوي ٿو:

جھاد نفس بہ است از جھاد اسلامي

کہ در درون امان است دشمن دين را.

اسلامي جھاد کان نفس سان جھاد ڪرڻ افضل آھي ڇاڪاڻ تہ دين جو اصل دشمن انسان جي اندر ۾ ئي لڪل رھي ٿو.

نفس جي انھيءَ جھاد ۾ ابن عربي عشق کي عروج تي پھچايو تہ منصور حلاج ان جي انتھا ڪري ڇڏي، جنھن جي پاداش ۾ کيس 922ع ڏاري سوريءَ تي چاڙھيو ويو.

مشرق ۾ وحدت الوجود جي اوج سان گڏ وحدت الشھود بہ زور ورتو جنھن جي تحرڪ ۾ وقت جي حڪمران طبقي (پھريون بادشاھن پوءِ جاگيردارن) جو وڏو عمل دخل رھندو آيو. انھيءَ ئي طبقي جي ھمٿائڻ تي وحدت الشھود وارن مخالف ڌر (وحدت الوجود) خلاف ڪفر جون فتوائون جاري ڪرايون ۽ انھن کي موت جون سزائون ڏياريائون. عالمن جي تحقيق مطابق ھنن ٻنھي فرقن درميان جيڪو فرق ھو تنھن جي اصليت ھيءَ آھي:

وحدت الوجود جو فلسفو فرد کي اناالحق جي پاسي مائل ڪري ٿو ۽ وحدت الشھود وارو فلسفو فرد کي اناعبد ڏانھن راغب ٿو ڪري. اناالحق جي مابعد الطبيعي ڪٿي ڪھڙي بہ ھجي بھرحال ھي تصور فرد جي خود اعتمادي ۽ ذھني آزادي جو مظھر آھي، ھي پنھنجي ذات جي سرچشمي

مان اُن جي اجنبيت جي نفي ڪري ٿو اهڙيءَ طرح هڪ مڪمل انسان جنم وٺي ٿو. ٻئي پاسي اناعبد جو تصور ان جي ابتڙ فرد ۽ سندس ذات جي درميان اجنبيت جو سبب بڻجي ٿو. هي فرد جي بيوسي، بيچارگي ۽ بي مايگي جو نہ صرف اثبات ڪري ٿو پر فرد کي ان جي قبول ڪرڻ لاءِ پڻ مجبوريءَ ۾ ٿو آڻي. ان جي حوالي سان فرد جي زندگيءَ جو مقصد مطلق بڻجي ٿو وڃي.

سنڌ جي سرزمين تي وحدت الوجود جو پرچار شيخ ابوعلي سنڌي، ٽين صدي هجري جي عظيم سنڌي صوفي وٽان شروع ٿيو جيڪو جڳ مشهور صوفي بايزيد بسطامي (261هہ- 874ع) جو استاد هو. مولانا عبدالرحمان جامي نفحات الانسف ۾ شرح شطحيات جي حوالي سان لکي ٿو: شيخ روزبهان بقلي پنهنجي تاليف شرح شطحيات ۾ آندو آهي تہ ابوعلي سنڌي، بايزيد بسطامي جي استادن مان آهي، بايزيد پڻ چوي ٿو تہ مون توحيد ۽ فنا وارو علم (وحدت الوجود) ابوعلي سنڌي کان سکيو ۽ ابوعلي مون کان الحمد ۽ قل هو الله پڙهيو.

علامہ غلام مصطفيٰ قاسمي پنهنجي هڪ مضمون سنڌ جا اولياء ۽ صوفياء ڪرام (نئين زندگي آگسٽ- سيپٽمبر 1980ع حيدرآباد) ۾ مٿئين اقتباس کان پوءِ ڄاڻائي ٿو تہ نفحات الانس جو اهو ڇاپي نسخو اصل ۾ منهنجي بزرگ دوست مولانا دين محمد وفائي مرحوم جي ملڪيت ۽ مطالعي ۾ رهيو آهي. مولانا وفائي شيخ ابوعلي سنڌي جي تذڪري ۾ حاشي هيٺ فارسيءَ ۾ هڪ معلوماتي نوٽ لکيو هو جو سنڌيءَ ۾ هن ريت آهي:

منهنجا استاد مولانا عبيدالله سنڌي جن فرمائيندا هئا تہ جڏهن ابوعلي سنڌي نو مسلم هو ۽ ويدانت جي علمن ۾ (جن جو دارومدار وحدت الوجود جي مسئلن تي آهي) پوريءَ طرح واقف ۽ ماهر هو ان ڪري بايزيد بسطامي، ابوعلي سنڌي کان وحدت جا راز سکيو ۽ ابوعلي سنڌي

نماز ادا ڪرڻ جي واٽ بايزيد وٽان سکي، اهو ان ڪري جو نو مسلم لاءِ شروعاتي طور قرآن جي ننڍڙين سورتن جو سکڻ لازمي آهي.

هن مان پڌرو ٿيو تہ اسلامي تصوف توڙي وحدت الوجود جو مسئلو برصغير هند ۾ يونان جي فلسفين وٽان پهتو هو. هندستان ۾ خاص ڪري چشتي بزرگن جي ذريعي صوفين جا سمورا سلسلا ترقي ڪندا ويا، جن مان سرفهرست خواجہ معين الدين چشتي اجميري (1140ـ 1237ع) جو نالو اچي ٿو. هند ۾ هرهنڌ چشتي سلسلي کي جيڪا حيرت انگيز مقبوليت حاصل ٿي، تنهن جو اصل ڪارڻ اهو ئي هو تہ چشتي مشائخ وحدت الوجود جي اصول تي ڪاربند هئا ۽ وحدت الوجود جو نظريو ويدانت فلسفي سان مشابهت رکڻ ڪري هتان جي ماڻهن جي مزاج سان گهڻي قدر ٺهڪي ٿي آيو. ان ڪانسواءِ چشتي مسلڪ جي صوفين، هندن سان خوشگوار لاڳاپا قائم ڪري ڇڏيا هئا ۽ سندن تاليف قلب جون ڪوششون ڪندا ٿي رهيا جنهن جي اثر ڪان هندن جي اڪثريت انهن جي هٿان اسلام قبول ڪيو ۽ انهن جي بيعت بہ ڪرڻ لڳي.

ويدانت ۾ اُپنشدن جي ٽڙيل پکڙيل تعليمات کي منطقي ۽ مربوط نموني پيش ڪيو ويو اهي جنهن جو حاصل مطلب هي آهي تہ: برهم حقيقي ذات اهي ان ڪانسواءِ جيڪي ڪجهہ هن ڪائنات ۾ ڏسجي پيو مايا (نظر جو نيرنگ يا فريب) آهي ۽ اوديا (جهالت) آهي. انساني روح (آتما) ۽ آفاقي روح (برهم) اصل ۾ هڪ ئي آهن. آتما مايا جي ڄار (ڦندي) ۾ ڦاسي پنهنجو اصل ماڳ وساري ٿي ڇڏي. جڏهن مٿس اهو راز ظاهر ٿئي ٿو تہ هي پاڻ ۽ برهم هڪ ئي آهن تہ مايا جو پرم کلي ٿو پوي ۽ آتما پنهنجي اصلي ماڳ ڏانهن ورڻ جي ڪري ٿي، ڇو تہ ان ۾ ئي هن جو ڇوٽڪارو آهي. انهيءَ ڇوٽڪاري جا ٽي طريقا علم، عمل ۽ عشق آهن ويدانت کي وحدت جو علم پڻ چيو وڃي ٿو جنهن جو شارح مشهور هندي فلسفي شنڪر آچاريہ (788ـ 820ع) هو.

شنڪر آچاريه کان پوءِ رامانج (1017ـ 1137ع) ان جي برهمڻ کي سنئون سڌو شخصيت جي روپ ۾ پيش ڪيو جيئن سيڪو ان سان جذباتي سطح تي پنهنجو ناتو قائم ڪري سگهي. انهيءَ اصول تي هلي رامانج ڪيترن سچن ۽ سرويچ عالمن کي پاڻ سان شامل ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي ويو. جن پنهنجي پنهنجي وقت ۾ هن جي فلسفي ۽ تعليم جي اشاعت ڪئي. نه رڳو ايترو پر رامانج وڏي فراخدليءَ کان ڪم وٺي ٻڌن، جينين، شودرن ۽ اڇوتن کي پنهنجي حلقي ۾ داخل ڪيو. شاهه لطف الله قادري چوائي:

نڪا ذاڻائي ڏيهه ۾ نڪا ذات جڳاءِ،
مــولا سندي راج ۾ جو ڪتي سو ڪاءِ.

رامانج پنهنجي تصنيف ويدانت سنگرهه ۾ چوي ٿو: خدا انسان کي دنياداريءَ جي منجهائيندڙ مامرن مان ان وقت ڇوٽڪارو ڏياري ٿو جڏهن هو پنهنجي مرشد جي هدايتن مطابق حقيقي علم تائين رسائي ڪري عام زندگيءَ ۾ ضابطي، رياض، پاڪيزگي، معافي، خلق، فياضي ۽ عدم تشدد جي مشق پچائيندي سيئي لازمي ۽ رسمي فرض سرانجام ڏيڻ جي ڪري ٿو ۽ منع ڪيل ڳالهين کان پاسي رهي پاڻ کي توڪل جي آڌار خدا جي حوالي ڪري ٿو ڇڏي. موٽ ۾ خدا پنهنجي رحمت سان سنڌس اندر جي سڄي اونداهي هٽائي هن جي خمير کي روشن ڪري ٿو. هن جي خيال ۾ لازمي ۽ رسمي فرضن جي ادائگي سيني بلندترين اخلاقي صفتن تي دائمي طور محڪم رهڻ يا انهن جي حصول جي ڪوشش ڪرڻ ۽ حقيقي علم جي تحصيل لاءِ پاڻ پتوڙڻ اهي سڀ ڇوٽڪاري جا ضروري شرط آهن. جڏهن انسان اهڙي نموني پاڻ ۾ استعداد پيدا ڪري ٿو ته ڪيس خدا جي آڏو پاڻ حوالي ڪرڻ ۽ ان جي عبادت ۾ محو رهڻ سبب دنيا جي سيني قيدن کان رهائي ملي ٿي. رامانج جي راءِ ۾ ڀڳتي کان مراد خدا جي ذات جو لاڳيتو فڪر آهي، جنهن کان سواءِ علم به انسان کي ڇوٽڪارو ڏياري نه ٿو سگهي. ڀڳتي (الاهي عشق) جي خاص نشاني اها

آهي تہ عاشق پنهنجي محبوب لاءِ ڪجهہ ڪرڻ کان علاوہ دنيا جي ڪنهن بہ معاملي ۾ ڪابہ دلچسپي نہ ٿو وٺي.

پچاڙيءَ ۾ چوي ٿو تہ: ڀڳتي هڪ طرح جو جذبو نہ، پر علم آهي جيڪو پنهنجي محبوب جي تات ۽ طلب کان سواءِ ٻيو سڀ ڪجهہ فراموش ڪرائي ٿو ڇڏي. هڪ ٻيو فلسفي وينڪٽ ناٿ (1268ـ 1369ع) وڏيڪ چٽائيءَ سان چوي ٿو تہ لازمي ۽ رسمي فرضن جي ادائگي انسان کي حقيقي علم جي تحصيل لائق بڻائي ٿي ۽ حقيقي علم جو حصول انسان کي ڀڳتيءَ لائق بڻائي ٿو جڏهن انسان علم جي تحصيل لائق ٿئي ٿو تہ هو سڀ ڪجهہ ترڪ ڪري سگهي ٿو. هن جي راءِ ۾ ڀڳتي صرف علم نہ پر پوڄا لائق ذات ۾ مسرت جي احساس پيدا ڪرڻ جو ڪارڻ پڻ ٿئي ٿي. اهو ڇوتڪارو جنهن جي مهابي انسان خدا سان هڪ ۽ هم صفت ٿي ٿو وڃي، اهڙي قسم جي ڀڳتي جو نتيجو آهي، انهيءَ ڇوتڪاري ۾ انساني روح خدا جي "علم ڪل" وارين صفتن ۽ سرور ۾ شريڪ ٿئي ٿو.

انهي رامانج جي پنجين پيڙهيءَ مان رامانند پيدا ٿيو جنهن عملي طرح ڀڳتي تحريڪ کي عروج تي آندو. هي پندرهين صدي عيسوي جو شروعاتي دور هو جڏهن هندستان ۾ سڪندر لوڌي (1489ع) جي حڪومت هئي. تڏهن ملڪ ۾ تشدد پسندي انتهائي چڙهي وڃي ٿي. بنيادي طور ڀڳتي تحريڪ برصغير جي ٻن عظيم تهذيبن درميان ترڪيبي صورت پيدا ڪرڻ جي لاءِ شعوري طور وجود ۾ آئي هئي. ليڪن اها پنهنجي قسم جي پهرين تحريڪ نہ هئي; ان کان اڳ اهڙيون ڪيئي پاڻ وائي اسرندڙ تحريڪون هتان جي معروضي صورتحال مان اڀري چڪيون هيون، جن جي نتيجي ۾ هيٺين طبقن جي سطح تي هندو مسلم ترڪيبي ثقافت جنم وٺي رهي هئي. انهي عمل جو آغاز برصغير ۾ مسلمانن جي آمد سان شروع ٿيو جنهن موجب ان عمل جي اوائلي دور ۾ سنڌ جي نومسلمن عربن جي حڪومت دوران پنهنجي اڳوڻن مذهبي

اڳواڻن ڪي اسلامي نالا ڏئي ڇڏيا هئا. سومرن جي دور (يارهين کان چوڏهين صدي عيسوي) ۾ بعضي اهڙا بزرگ هئا جن جي انهي گڏيل تهذيب واري زماني ۾ هندو مسلمانن سان گڏجي ياترا ڪندا ٿي آيا جهڙوڪ: پير پٺو ديبلي جنهن کي هندن راجا گوپي چند جو نالو ڏنو. هي قلندر شهباز جو همعصر هو جيڪو وري هندن وٽ راجا ڀرتري هري ليکيو ٿي ويو. اهڙيءَ طرح منگهو پير جنهن قلندر شهباز کان ٻہ صديون پوءِ مقبوليت حاصل ڪئي تنهن کي هندن جس راج ٿي ڪوٺيو. حيدرآباد جي ڀرسان شيخ طاهر کي هندو اڄ بہ اڏيرو لال سڏين ٿا جتي هن جي ٻُئي ۽ سماڌي ٻئي موجود آهن. هڪ مجاور هندو تہ ٻيو مسلمان. هيڏانهن مندر تہ هوڏانهن مسجد. اهو عجب نظارو جيئن جو تيئن ايامن کان موجود آهي. ڪشلو خان بکر جي قلعي ڀرسان هڪ ننڍڙي ٻيٽ تي مسجد ٺهرائي تہ مسلمانن ان کي خواجہ خضر جو آستان ۽ هندو زندهہ پير چوڻ لڳا. تنهن کان سواءِ سنڌ جي ڪيترن مشهور پيرن ۽ درگاهن. لواري. جهوڪ. درازن. بيدل فقير ۽ رکيل شاهہ ناڙي واري جا هندو مسلمان ٻئي معتقد ۽ مريد آهن ۽ هندستان مان ڪشالا ڪري اچي ميلي جي موقعي تي پهچن ٿا جيئن هتان جا زيارتي اجمير ڪهي ويندا آهن.

مغل دور کان اڳ انهي ترڪيبي ثقافت يا گڏيل تهذيب جي تسڪيل جو عمل تصوف جي وسيلي نهايت شدت اختيار ڪري ويو. هي دور حقيقت ۾ اسلامي ۽ هندستاني ادبيات. افڪار ۽ روايات جي اتصال (ڳانڍاپي) جو دور هو. جيتوڻيڪ انهي ترڪيبي ثقافت جي حمايت ڪندڙ صوفين مان ڪي اهڙا پلارا بہ هئا جن بہ چاپڙائي جو ٻهروپ پئي پسايو. قاضي جاويد (مصنف هندي مسلم تهذيب) هڪ هنڌ لکي ٿو: امير خسرو جنهن خواجہ نظام الدين اولياء جي پيروي ۾ پنهنجي عمر ڏئي ڇڏي. پر ساڳيو شخص نون بادشاهن (جن مان ڪي هڪ ٻئي کي قتل ڪري تخت نشين ٿيا هئا) جا قصيدا اهڙيءَ ريت لکندو هو جيئن اڄڪلهہ اخبارن جا اداريہ نگار بدلجندڙ حڪومتن جي حمايت ۾ اداريہ لکندا آهن.

وحدت الوجود جي فلسفي جنهن کي ويدانت وارن ۽ مسلمان صوفين جي فڪر ۽ خيال مان مساوي (برابري) جي حد تائين هيڪاندو ڪرڻ آسان هو. هن ترڪيبي ثقافت لاءِ مابعدالطبيعي بنياد جو ڪم ڏنو. پندرهين صدي عيسوي ۾ هندن ۽ مسلمانن مان اهڙا ڪئين دانشور پيدا ٿيا جن هن نئين نرالي صورتحال جي باري ۾ نظريہ ساري ۽ ترڪيبي ثقافت جي تشڪيل ۽ تعمير جي عمل کي تيز ڪرڻ لاءِ نوان نوان ترڪيبي فڪر پيش ڪيا. سورهين صدي عيسوي تائين انهن دانشورن جي تحريڪ کي ڀڳتي تحريڪ جو نالو ڏنو ويجي ٿو. دراصل اها تحريڪ برصغير جي سمنڊ وانگر ڪيترن گهٽ وڌائين کي جذب ڪرڻ جي ٻي انت صلاحيت جو هڪ اهم اظهار هئي.

مولانا نجيب اشرف جي لفظن ۾:

اسلام جي اشاعت جو ڪم انهن صوفين شروع ڪيو جيڪي باهمہ ۽ ٻي همہ (سڀ سان گڏ يا سڀ کان الڳ) جي اصول تي ڪاربند، وسيع مشرب، آزاد خيال ۽ رواداريءَ وارا هئا. هندن بہ سندن صحبت ۾ اهو رنگ اختيار ڪيو. رامانند، گرونانڪ ۽ سوامي چيتنا اهڙائي گرو هئا. هنن نہ فقط ويدانتي توحيد ۽ صوفيائي اصول "فنا في الله" کي عام ڪيو پر پنهنجي حلقي ۾ داخل ٿيڻ لاءِ هندو مسلمان هئڻ جي پابندي بہ هٽائي ڇڏيائون. نتيجو اهو نڪتو جو انهن جي معتقدن ۾ تہ ٺهيو پر سندن خليفن ۾ بہ ڪيترا مسلمان نظر اچڻ لڳا. ڪبير پنٿي ۽ دائود پنٿي انهن جا جيئرا جاڳندا مثال آهن. مشهور مؤرخ ڊاڪٽر تاراچند لکي ٿو:

اتر هند ۾ جتي مسلمان پهريان اچي آباد ٿيا. هندن جي مذهبي توڙي معاشرتي خيالن ۾ ڪافي تبديليون اينديون ويون. جن مان ڪيتريون تبديليون شنڪر آچاريہ. شِو ۽ وشنومت جي ساڌن سببان هيون.

رانانج ان جو خاص اسلوب ترتيب ڏنو ۽ ڀڳتي تحريڪ کي سڄي ملڪ ۾ روشناس ڪيائين. ڀڳتي يا محبت ۽ عبادت جو مذهب جيڪو هوريان ڌاڍيان اتر جي سيني علائقن ۾ پکڙندو ويو هڪ لحاظ کان اپنشد ۽ ڀڳوت گيتا جي تعليمات تي مبني هو. ليڪن وچئين زماني ۾ هن جي

مقبوليت اسلامي اثرن هيٺ ٿي. ڀڳتي جي پراڻن پهلوئن تي اسلامي اثر جي ڪري گهڻو زور ڏنو ويو ۽ هن جون ڪيئي ڳالهيون اسلامي تعليمات تان ورتيون ويون. ان مان ثابت ٿئي ٿو تہ هندن ۾ مسلمانن معاشرتي بهتري جي خيال کان عقيدي جي حد تائين پنهنجي پنهنجي دين ۾ ڌرم جون اهي سيئي سچايون ۽ چڱايون قبول ڪري انسان دوستي جو اهو رشتو قائم ڪيو جيڪو سنئون سڌو انساني برابري ۽ برادريءَ سان ڳنڍيل هو.

رامانج پنهنجي پيشرو شنڪر آچاريہ جي نہ صرف احديت مطلق جي تقليد جي بدران ويدانت (وحدانيت) جي فلسفي تي پنهنجي فڪر جو بنياد رکيو پر پنهنجو سمورو ڌيان هندن جي هيٺين ذاتين ڏانهن ڏئي انسان دوستي جو ثبوت مهيا ڪيائين. ان کان پوءِ جڏهن سندس پيرو رامانند جو وارو آيو تہ ن ڀڳوت گيتا جي پيش ڪيل انهي تصور جو خاص طرح پرچار شروع ڪيو تہ سيئي انسان هڪجهڙا آهن. انهيءَ اصول تي هن ذات پات جي نظام تي بہ چڱي چوٽ ڪئي، اصل ۾ ذات پات جي نظام جي مخالفت ڀڳتي تحريڪ جو بنيادي مقصد هئي. هن تحريڪ سان تعلق رکندڙ لوڪ روحاني دباءُ ۽ عصيبت سان گڏوگڏ سماجي طبقي بندي ۽ تشدد جي بہ خلاف هئا. روحاني رجعت پسندي ۽ عصبيت خلاف احتجاج ڪندي رامانند اها تبليغ شروع ڪئي تہ خدا تائين رسائي صرف محبت ذريعي حاصل ٿي سگهي ٿي. تصوف ۾ ثقافت جي شموليت کان پوءِ سياست جي مداخلت بابت ڪجهہ بيان ڪرڻ کان اڳ هتي خود تصوف جي عصري صورتحال مطابق ان جي موجودگي ۾ پيش رفت متعلق ڪي اهم ڳالهيون پيش ڪجن ٿيون.

برصغير جي علاقائي تشڪيل ڪجهہ اهڙي نوعيت جي هئي جو هتي جي مقامي طرح ڪيترين قومن ۽ مذهبن جا ماڻهو سڪونت پذير هئا. مذهبي ۽ قومي تفريق سبب هنن ۾ ايتري قدر ننڍيون وڏيون وڇوٽيون هيون جو هي انهن کي پار ڪري هڪ ٻئي جي ويجهو اچي نٿي سگهيا ۽ هڪ ٻئي کي سمجهڻ کان قاصر هئا.

هي اهو دور هو جڏهن اقتصادي طور ملڪ جي پيداواري نظام کي اهم سمجهڻ بدران صرف حڪومت جي انتظامي امور کي اهميت ڏني ٿي وئي ۽ انهيءَ ٿي نڪتي کي نظر ۾ رکي سماجي اتحاد توڙي امن جي ضرورت تي زور ڏنو ٿي ويو. اڪثر صوفين جي سرپرستي بہ وقت جي حاڪمن ۽ حڪمرانن انهي مقصد کي خيال ۾ رکي ٿي ڪئي تہ جيئن گهٽين قومن ۽ مذهبن جي ڪري ملڪ ۾ تفرقي بازي عوض هڪ اهڙو اتحاد قائم ٿي سگهي جنهن مان حڪومت لاءِ بہ امن عافيت جو جواز پيدا ٿئي تہ ماڻهن جي واسطي پڻ خير ۽ صلح جو سبب برقرار رهي سگهي.

اڳتي هلي جيئن برصغير ۾ ٻاهرين قومن جي آمدرفت جو سلسلو شروع ٿيو ۽ ان جي نتيجي ۾ مقامي معاملا اجنبي ماڻهن جي عمل دخل هيٺ ايندا ويا تہ هڪ نئين صورتحال پيدا ٿي، اها هيءَ تہ ڌارين حڪمرانن کي پنهنجي تسلط قائم رکڻ جو خفت جاڳيو جنهنڪري هنن تصوف کي سياسي رنگ ڏئي پنهنجو ڪم ڪيڻ ٿي چاهيو ان ردوبدل مان ڪيئي ڏکيا مسئلا پيدا ٿيڻ لڳا جن کي دٻائڻ لاءِ حڪمران طبقي طرفان نوان جتن سوچيا ويا تہ صوفين انهن کي روڪڻ جا اپاءُ شروع ڪري ڏنا. انهيءَ تصادم جي ڪري تصوف، جيڪو اوائل ۾ يونان مان ظهور پذير ٿي هت اچڻ کان پوءِ مقامي نوعيت اختيار ڪري بني نوع انسان جي اخلاقي بهتري ۽ سماجي برتري لاءِ اڳتي وڌندو ٿي ويو تنهن جي وسعت پذيري تي وار ڪري ان کي هڪ محدود دائري ۾ آندو ويو.

انهيءَ حدبندي کان پوءِ تصوف تي سنئون سڌو دٻاءُ وڌو ويو تہ جيئن هو ڪمزور ٿي پنهنجو اثر وڃائي ڇڏي ليڪن جڏهن ائين ڪرڻ مان ڪجھ نہ وريو تہ خود حڪمرانن تصوف مان ٿيندڙ پورائي جو نيڪو ڪٽي پاڻ کي ڏنو ڪيو. ان مان پهريون طبقو لوڏين جو ۽ ٻيو طبقو مغلن جو هو جيڪي ٻين حڪمرانن کان وڌيڪ نشانبر پڌرا هئا. لوڏين مان سڪندر لوڏي تہ مغلن مان اڪبر بادشاه اهي پڳون ٻڌي پاڻ وٽائڻ جي هام هڻئي.

قاضي جاويد (برصغير مين مسلم فڪر ڪا ارتقاء) ۾ انھيءَ صورتحال جي وضاحت ڪندي لکي ٿو: پندرهين صدي جي برصغير ۾ ڀڳتي تحريڪ ۽ باغيانہ صوفي افڪار جي وسيع تر اشاعت ۽ عوامي مقبوليت آخر هندو مسلم تفريق کي وڏيءَ وٿ ڪمزور ڪري ڇڏيو. انھن قوتن جي عمل مان هڪ پاسي ترڪيبي ثقافت کي تقويت حاصل ٿي تہ ٻئي طرف برصغير جي مختلف مذهبي ۽ ثقافتي گروهن جي ميلاپ سان گڏيل قوميت جي احساس جو بنياد مضبوط ٿيو. سلاطين دهليءَ جي دور حڪومت جي پڇاڙيءَ ۾ انھن ترڪيبي قومن جو عمل دخل گهٽي قدر وڌي چڪو هو. لوڌي خاندان جي حڪمرانن جي مذهبي ۽ سياسي حڪمت عملي انھن قوتن جي خلاف ردعمل طور وجود ۾ آئي جنھن جو اصل ڪارڻ اهوئي هو تہ هندستان جا مسلم حڪمران ترڪيبي رجحان کي پنھنجي وجود جي امتيازي خصوصيت لاءِ وڏو خطرو تصور ڪري رهيا هئا.

مغلن جو دور آيو تہ اڪبر بادشاهہ تصوف جي فلسفي کي مورڳو سياسي حڪمت عملي جو بنياد بنائي تصوف جو شڪل ئي بدلائي ڇڏي. مولانا عبيدالله سنڌي لکي ٿو: هندستان جي هي (اڪبر وارو) تاريخي دور هڪ اهڙي نظام جو متقاضي هو جيڪو هندن، هندستاني مسلمانن ۽ مغلن کي هڪ جهڙي هيٺ جمع ڪرڻ جي ڪوشش ۾ هو ان وقت جهڙيءَ طرح هندن مسلمانن جي ميل ميلاپ سان هڪ گڏيل تهذيب جنم وٺي رهي هئي ۽ هڪ گڏيل زبان جو بنياد پوڻ وارو هو. ان سان گڏ هتي ڀڳت ڪبير ۽ گرونانڪ جهڙا مصلح پيدا پئي ٿيا جيڪي ٻنهي قومن، تهذيبن ۽ مذهبن کي هڪ ٻئي جي ويجهو آڻڻ ۾ رڌل هئا. تنھن نموني سلطنت ۽ سياست ۾ بہ هڪ اهڙي نظام جي قيام جي ضرورت هئي جو ٻنهي قومن ۾ مشترڪ (هڪ جهڙو) هجي ها.

اڪبر پنھنجي حڪمراني جي بقاء ۽ بچاء لاءِ 1582ع ۾ دين الاهي قائم ڪري هي طبقي سان تعلق رکندڙ ماڻھن کي زبردستي قائل ڪرڻ لڳو تہ هي مذهب تصوف ۽ تهذيب جو نعم البدل آهي تنھنڪري هر ڪنھن کي ان ۾ داخل ٿي ثواب دارين حاصل ڪرڻ گهرجي.

هن جي باري ۾ پويان ايندڙ تاريخ نويسن جو عام رايو اجهو هي آهي ته: برصغير ۾ سورهن صدي عيسوي ڌاري اڪبر جي دين الاهي جو اجراء ڪو غير معمولي واقعو نه هو. انهيءَ دين جو نظرياتي اساس آزاد خيال تصوف ۽ ڀڳتي تحريڪ تان اخذ ڪيل هو. ليڪن عملي اعتبار کان اهو حڪمن ۽ رسمن جو مضحڪ خيز (ڪل جهڙپ) مجموعي کان علاوه ڪجهه نه هو. مغل اعظم جي مصنف سمٿ به قدم اڳتي وڌي فيصلو ڪندڙ راءِ ڏني ته: دين الاهي مغل اعظم جي حماقت جو شاهڪار هو.

قول ۽ فعل جو تضاد اڪبر کي ورثي ۾ مليو هو. سندس ڏاڏي بابر بادشاه پنهنجي پٽ همايون جي لاءِ جيڪو وصيت نامو تيار ڪيو هو تنهن ۾ ٻين ڳالهين سان گڏ ان ڳالهه جو به ڪيس تاڪيد ڪيو هئائين ته ڪنهن به صورت ۾ ڪهڙي به قوم جي عبادت گاهه کي ڊاٺو يا ڊهرايو نه وڃي. ليڪن بابر پنهنجي حڪمراني برقرار رکڻ جي خيال سان ان تاڪيد جي تدارڪ کان مجبور رهيو جنهن ڪري سندس وصيت جي تعميل ڪانه ٿي سگهي.

اڪبر پنهنجي ڏاڏ مڙسي جي زور تي هندستان جون ننڍيون وڏيون حڪومتون هٿ ڪرڻ کان پوءِ اچي پاڙيسري حڪمرانن جي ڪڍ پيو. هر ڪنهن کي خبر آهي ته اڪبر جو جنم سنڌ ۾ ٿيو هو پر جڏهن ڪيس بادشاهي جي هوس انڌو ڪيو ته پنهنجي ماتر ڀومي تي لشڪر چاڙهي پورو سال سانده سنڌ ۾ ظلم، ستم ۽ خونريزي جي تباهي مچائي ڏنائين، سڄو سال سنڌ سڙندي رهي، ماڻهو مرندا رهيا. پر اڪبر کي ڪا به ڪهل نه آئي، انهيءَ دور جو هڪ عارف ۽ صوفي ميون وهيون انهي قهري ڪارروائين تي ڇيڇلائي بيوسي جو اظهار ڪرڻ لڳو:

ڏڪــن ۾ مــرجــال، گهوريا سڪن ڏينهڙا،
جيهي تيهي حال، لنگهي ويندا ڏينهڙا.

تصوف جي جاءِ تي دين الاهي قائم ڪرڻ محض هڪ ڍونگ هو جيڪو اڪبر پنهنجي حڪومت بچائڻ لاءِ رچايو. تصوف جا پوئلڳ ته

سيڪجھ ترڪ ڪري انسان ذات جي امن اتحاد عافيت ۽ اطمينان لاءِ پاڻ پتوڙيندا ٿي آيا. پر ھي وري ڪھڙو مھا صوفي اچي پيدا ٿيو جنھن پنھنجي ھوس ۾ مخلوق کي ڏچي ۾ آڻي ڇڏيو اچا بہ گھڻا ماڻھو ان کي اڪبر اعظم جو لقب ڏئي سرھا پيا ٿين!

اڪبر پنھنجي اڌ صدي واري بادشاھت دوران ھاڃا ھڻندي جيڪي سياسي مصيبتون پيدا ڪيون تن مان جڳ پڌرو جاگيرداري نظام اچا سوڌو انسانيت جي بربادي جو مظاھرو ڪندو اچي ٿو جنھن جو تفصيلي ذڪر اڳتي اچي رھيو آھي.

رامانند پنھنجي دور ۾ جيڪا عملي تحريڪ شروع ڪئي تنھن کي ڀڳت ڪبير پنھنجي زماني ۾ اوج تي رسايو. ھي پيدائشي طور مسلمان ھو پر سندس پرورش ھندو گھراڻي ۾ ٿي ھئي. خيال آھي تہ برصغير جي ٻن عظيم ثقافتي قوتن (جن جو مٿي تفصيل اچي چڪو آھي) ڀڳت ڪبير جي شخصيت ۽ ڪردار جي تشڪيل ۾ ھڪ جيترو ڀھرو ورتو. سندس زندگيءَ ۾ جيڪي بہ عوامل اچي ھيڪاندا ٿيا ھئا اھي ئي سندس خيالن جي بھتري ۽ برتري جو باعث بڻيا ۽ انھن ئي اُچن خيالن جي آڌار تي ھو رام ۽ رحيم سان روحاني رشتو قائم ڪري چڪو ھو. ھڪ جديد مؤرخ ھن کي پھريون ھندستاني قرار ڏنو آھي جنھن ھندو مت ۽ اسلام درميان متوازن راھ ڳولي لڌي ھئي. اھو مؤرخ آھي ڊاڪٽر تاراچند جنھن جي فيصلي سان ھرڪو متفق ھوندو.

بيشڪ پندرھين صدي عيسوي جي ثقافتي ۽ روحاني تاريخ ۾ ڀڳت ڪبير کي خاص درجو حاصل ھو. ھن جي اتاھين سوچ عصبيت جي صورت پسندي ۽ روحاني آمريت خلاف شديد قسم جي احتجاج جي حيثيت رکي ٿي. ھن سيني ثقافتي ۽ مذھبي قدرن خلاف بغاوت ڪندي صداقت سان رابطي رکڻ جي ڪوشش ڪئي. سندس تعلق جيئن تہ سماج جي ھيٺئين طبقي وارن سان ھو ۽ ھن جي سوچ تي اجتماعيت پسندي غالب ھئي، ان ڪري پاڻ پنھنجي پيشروئن مھاوير ۽ مھاتما ٻڌ کان

بہ وڏيڪ سماجي طبقي بندي جي مخالفت ڪيائين. هن ڪي پنهنجي ڪوشش وسيلي انسانن اندر هڪجهڙائي پيدا ڪرائڻ جي پوري پڪ هئي. اهوئي يقين سندس فڪر جو بنياد بنجي پيو. انسانن لاءِ خارجي رهنمائي کان زياده باطني رهبري تي زور ڏيندي ڀڳت ڪبير سيني ظاهر دارين جي (جيڪي مذهب ۾ داخل ٿيل هيون) سخت مخالفت ڪندو رهيو. اهائي ڳالهہ هن کي مسلمان صوفين ڏانهن مائل ٿيڻ ۾ مددگار ثابت ٿي.

مابعد الطبيعي سطح تي هندو مت ۽ اسلام ٻنهي کي رد ڪرڻ جي باوجود ڀڳت ڪبير انهن کي هڪ جيتري حد تائين اهم ليکيو ٿي، انهيءَ بنياد تي ٻنهي مذهبن جي عصبيت پسند عالمن جا ساڻس سخت اختلاف رهندا ٿي آيا. تڏهن بہ پاڻ ماڻهن جي پرواهہ ڇڏي گيتن ۽ اپديشن وسيلي محبت ۽ انسان دوستيءَ جو پرچار ڪندو آيو. ايتري تائين جو 1495ع ۾ جڏهن سٺ ورهين جي ڄمار ۾ آيو تہ هندستان جي متعصب حڪمران سڪندر لوڌي کيس درٻار ۾ گهرائي موت جي سزا جو دڙڪو ڏنو پر هن الله لوڪ تي ان جو ڪوبہ اثر ڪونہ ٿيو.

شاد باش اي عشق خوش سوداي ما،

اي طبيب۔ جملہ علت هاي ما!

خوش رهہ اي خوش خيال عشق! تون ئي اسان جي سيني دردن جي دوا ثابت ٿيو آهين.

لوڌين جي عهد حڪومت ۾ رونما ٿيل انهي ذڪر لائق واقعي کي دهرائيندي ڊاڪٽر محمد اڪرام لکي ٿو: اتر هندستان ۾ اهڙن ڪيترن بزرگن جو ان دور ۾ ظهور ٿيو جن هندن مسلمانن جي عقيدن کي پاڻ ۾ ملائڻ چاهيو ۽ اهڙن فرقن جي شروعات ڪيائون جيڪي ٻنهي مذهبن جي انسان دوست عقيدت جا قائل هئا. انهن بزرگن مان ڀڳت ڪبير سيني کان آڳاهون هو. جنهن 1440ع ۾ جنم ورتو ۽ 1518ع ۾ وفات ڪيائين. تذڪره اولياء هند ۾ هن کي شيخ ڪبير ڪوري قدس سره لکيو ويو آهي. اها روايت بہ ملي ٿي تہ هي حضرت تقي سهروردي جو خليفو

هو ۽ زماني جي مشاهير مان تي گذريو آهي. آئين اڪبري ۾ بہ ڀڳت ڪبير جو مختصر احوال ملي ٿو تہ هي پنهنجي وقت جو وڏو موحد هو جنهن جي طريقي جي وسعت ۽ نظريہ جي بلنديءَ جي ڪري هندو مسلمان هئي ساڻس عقيدت رکندا هئا. آئين اڪبري جي انهي اختصار مان ظاهر آهي تہ اڪبر بادشاهہ جي دؤر ۾ ڀڳت جي ڪافي شهرت هئي ۽ خود بادشاهہ سندس فڪر کان ناواقف ڪونہ هو تنهن هوندي بہ ان جي ڪردار کي مسخ ڪري تصوف جي سچي جدوجهد تي پاڻي ڦيري "دين الاهي" جو دنبورو ڪلهي تي کنيائين. ڇاڪاڻ تہ ڀڳت ڪبير جنهن اعليٰ ڪردار جو مالڪ هو تنهن جو مقابلو ڪرڻ اڪبر جي پهچ کان مٿي هو. جيڪڏهن اڪبر بادشاهہ جي من ۾ واقعي ڪا سچائي هجي ها تہ هو ڀڳت ڪبير جي تحريڪ کي اڳتي وڌائي اشوڪ اعظم جيان لائق بنجي ها، پر هڪ حريص بادشاهہ جي نصيبن ۾ اهڙي سربلندي ڪٿي. سچ چيو اٿن تہ خدا بہ ڪنهن کي سچائي سگهہ ڏيندو آهي. ڀڳت ڪبير شاعري ۾ رامانند بيراڳي کان تربيت ورتي هئي، هندي زبان ۾ هن وٽان ئي عرفان جي بيان جي ابتدا ٿي، تنهن کان پوءِ گرونانڪ (1469ـ 1538ع) سندس تقليد ڪئي.

ڀڳت ڪبير جو سمورو ڪلام انسان دوستي جي پرچار سان لاڳاپيل آهي، پاڻ هر انهي انڌي اونڌي سوچ ۽ سمجهہ جي مخالفت ڪري ٿو. جنهن ۾ انسان دشمني جون ڳالهيون ويچاريون ۽ پچاريون وڃن ٿيون. پنهنجي مقصد جي منتها بيان ڪندي هڪ هنڌ چوي ٿو:

سرگن ڪي سيوا ڪرو نرگن ڪا ڪيا گيان،
نـرگـن سـرگـن سـي پـري تهين همارا ڌيان.

ڪي ذات تہ ڪي صفات جي سڌ ۾ سيوا لاءِ ستوهہ ٿا پرين، پر پنهنجو ڌيان انهي ٻنهي کان اتاهون آهي.

وري ٿو چوي:

جا ڪارن جڳ ڍونڍيا، سو تو گهٽ هي مانهن،
پـردا ديئا ڀـرم ڪـا، تاتـي سـو جهٽ نانهن.

انسان جنهن شيءِ جي ڳولا ۾ ٿو ڀٽڪي سان تہ منجهس ئي آهي، ليڪن گمان جي پردي هٽڻ ڪري اها شيءِ ڪيس نظر نٿي اچي.

ڀڳتي جنهن کي الاهي عشق سڏيو ويجي ٿو. ان ۾ نہ تہ دوزخ جي عذاب جو ڊپ هوندو آهي نہ وري بهشت جي عشق جي لالچ رهي ٿي. اهو عشق خالص عشق آهي جنهن ۾ سواءِ محبوب جي، عاشق کي ڪا طلب يا تانگهہ ڪانہ ٿي رهي، جيئن شاهہ لطيف چوي ٿو:

ڪيهي ڪام ڪاپڙي، تا اهڙي روش رون،
نڪا دل دوزخ ڏي، نڪي بهشت گهرن،
نڪو ڪم ڪفار سين، نڪا مسلماني مَن،
اُيا ائين چون، تہ پرين ڪجو پانهنجو.

ڀڳت ڪبير انهي عشق جي آرزو ڪندي پيو چوي:

ڀڳتي، مڪتي مانگون نهين، ڀڳتي دان دي مونهہ،
اور ڪوئي ياچون نهين، نسدن يا چون تونهہ.

مون کي سزا ڀوڳڻ يا ڇوٽڪارو ملڻ واري مامري سان ڪو مطلب ناهي، آءٌ تہ رات ڏينهن، منهنجا محبوب توکان توکي پيو مڱان!

انسان دوستي هن لاءِ ايڏي تہ اُتم آهي جو چوي ٿو تہ اهو ڳڻ جنهن ۾ ناهي تنهن جي پيري فقيري بہ ڪفر برابر ليکڻ کپي:

ڪبيرا سوئي پير هي جو جاني پر پير،
جو پر پير نہ جانئي، سو ڪافر بي پير.

ڀڳتي لاءِ پاڻ هي شرط ٿو وجهي تہ:

جب لڳا ناتا جڳت ڪا، تب لڳ ڀڳت نہ هوءِ،
ناتا توري هري ڀڄي، ڀڳت ڪهاوي سوءِ.

ڪبير چوي ٿو جتي پيار آهي اتي سڀ ڪجهہ هوندو، جتي پيار ناهي اُتي سڀ ڪجهہ هوندي ڪجهہ بہ نہ آهي:

جو گهٽ پريم نہ سنجري، سو گهٽ جان مسان،
جيسي کهال لوهار ڪي، سانس ليت بن پران.

جتي پيار نہ سنجري سو گهٽ جڻ مساڻ آهي. ان کي ائين سمجهيو وڃي جيئن لوهار جي ڌنوڻ، جيڪا ساهہ تہ کڻي ٿي پر ان ۾ روح آهي ئي ڪين.

وري ٿو چوي:

هري تو جن هيت ڪر، ڪر هري جن سي هيت،
مال ملڪ هري ديت هين، هري جن هر هين ديت.

هي دوهو پڙهي ڀڳت ڪبير جي شاعراڻي عظمت جو قائل ٿيڻو پوي ٿو پاڻ ٿو چوي:

تون خدا سان ڀلي محبت نہ ڪر پر خلق خدا سان ضرور محبت رک. خدا توکي مال ملڪيت ڏيندو ۽ خلق توکي خدا سان ملائيندي.

انساني احساس لفظن جي لباس ۾ اچي شعر بڻجي ٿو پوي اهڙي شعر جو سمورو حسن ان ڳالهہ تي انحصار ٿو رکي تہ ان جي بنيادي افاديت جو اصل مقصد ڪهڙو آهي، اهائي خصوصيت ڀڳت ڪبير جي شعر ۽ فڪر مان بکي ٿي:

ڪاسي ڪنڌري ايڪ هي روحل روپ ڪبير.

روحل فقير پڻ ڀڳت ڪبير وانگي هندو مسلمان درويشن وٽان روحاني فيض حاصل ڪيو. جن مان شاهہ عنايت جهوڪ وارو ساراهہ لائق آهي، هڪ روايت موجب روحل فقير جهوڪ ميرانپور ۾ شاهہ عنايت جي مزار تي چلي ۾ وڃي ويٺو فارغ ٿيڻ کان پوءِ اندر جي آواز تي درگاهہ جي گادي ڌڻي شاهہ عزت الله جي مريدن ۾ شامل ٿيو. شاهہ عزت الله شاهہ عنايت جو فرزند هو ۽ وقت جي ولين مان وڏي درجي وارو ليکيو ٿي ويو.

روحل فقير جو ٻيو رهبر ٿرپارڪر جو ڏونگر سي مهراج هو. هي پڻ پنهنجي دور جو ساڌ سنگت وارو وڏو ساڌو ٿي گذريو آهي، پاڻ هندي ٻوليءَ جو ناميارو شاعر پڻ هو. شاهہ عنايت جي روحاني صحبت ۽ ڏونگر سي مهراج جي سنگ ۾ روحل تي جيڪو رنگ چڙهيو تنهن جي سونهن سوڀيا اَجا سوڌي سنڌ ۾ سندس ڪلام وسيلي سرهاڻيون پکيڙيندي رهي ٿي.

روحل فقير جو والد شاهو خان ميان يارمحمد ڪلهوڙي (1701-1719ع) وٽ ملازم رهيو. روحل فقير (1734- 1804ع) ميان غلام شاهه (1762-1772ع) جي ملازمت ۾ آيو هن ڪلهوڙن جي بادشاهه گردي واري زماني (1762- 1782ع) جو پورو مشاهدو ڪيو آخر ملازمت ڇڏي ويراڳي ٿي ويو.

روحل فقير روماني رنگ ۾ اچڻ کان پوءِ پنهنجي حياتيءَ جو گهڻو حصو سير سياحت ۾ گذاريو. جوڌپور کان بيڪانير تائين خوب گهميو ڦريو جتي بہ ٿي پهتو اتي سوين ماڻهو سندس روحاني فيض کان سيراب پئي ٿيا. پنهنجي مريدن کي اڪثر جوڳ جي پاڪر ڏيندو هو ان ڪري جوڳي فقير وڏي حب سان سندس ارادتمنديءَ ۾ داخل ٿيندا رهيا. سير دوران هن جي ملاقات جوڌرپور جي راجا بجي سنگهہ سان ٿي جنهن جي راضپي سان پاڻ ڪجهہ وقت جوڌپور ۾ رهي راجا کي صوفي مسلڪ کان واقف ڪيائين. ان لاءِ "آگم ورتا" رچيائين. جنهن جي مطالعي مان معلوم ٿئي ٿو تہ روحل فقير کي هندو ڌرم ۽ ويدانت جي چڱيءَ پر ڄاڻ هئي. هن جي انهي روحاني ڪمال کي ڏسي راجا سندس معتقدن ۾ شامل ٿيو ۽ کيس جوڌپور ۾ رهي پوڻ لاءِ زور پريائين پر هي راضي نہ ٿيو.

جوڌپور جي راجا بجي سنگهہ (جنهن 1753- 1793ع) تائين حڪومت ڪئي) سنڌ جي حڪمران طبقي سان سياسي ناتا هئا. جن جو بنياد عمرڪوٽ جو قلعو ۽ پرڳڻو هو. 1780ع ۾ راجا بجي سنگهہ کي ميان عبدالنبي عمرڪوٽ جو آسرو ڏئي مير بحر خان جي قتل لاءِ تيار ڪيو. انهي مقصد واسطي راجا ٻن راٺوڙن کي پنهنجي پاران وڪيل بڻائي ميان عبدالنبي ڏانهن اُماڻيو جن سان ڪي ٻيا ماڻهو بہ گڏ هئا. راٺوڙن سازش موجب هڪ ڏينهن خط پڙهي ٻڌائڻ جي بهاني مير بحر تي اچانڪ حملو ڪري کيس ماري ڇڏيو. 1787ع ۾ وري ميان عبدالنبي ٽالپور اميرن مير عبدالله پٽ مير بجر خان ۽ ٻين کي دغا سان قتل ڪرايو. ائين هر پيري قرآن تي صلح ڪري وري ميرن کي دوکي سان مارائڻ سبب ملڪ ۾ ميان

عبدالنبي خلاف ماڻهن ۾ ڏڪار پيدا ٿي، نتيجي ۾ نيٺ مير فتح علي خان ٽالپور کي چگهڙسيءَ جي پڳ ٻڌرائي سيئي مير لشڪر گڏ ڪري جنگ جي تياريءَ ۾ لڳي ويا. هوڏانهن جو ميان عبدالنبي کي اچي سر جي لڳي تنهن عمرڪوٽ وارو قلعو ۽ پرڳڻو جوڌپور جي راجا بجي سنگهہ کي ڏئي ڪانئس مدد طلب ڪئي.

راجا بجي سنگهہ پنهنجي سپه سالار ڦلو سنگهہ جي اڳواڻي ۾ سنڌ ڏانهن پنهنجو لشڪر چاڙهي موڪليو پر ميان عبدالنبي وٽان هن کي پورو خرچ نہ مليو سو هو جيئن آيو هو تيئن واپس هليو ويو. ميان عبدالنبي نيٺ جنگ هارائي ويٺو ۽ مير فتح علي خان ٽالپر سنڌ جي گادي والاري ۽ ميان عبدالنبي ميرن سان ڦٽائي روهہ رلا مٽي ڪلا ٿي ويو.

سنڌ جيڪا مغل شاهي جي طويل تباهيءَ کان پوءِ 1836ع ڌاري پنهنجي پيرن تي بيهڻ جهڙي ٿي تہ نادر شاهہ 1739ع ۾ مٿانس ڪاهي آيو. وري ماڻهن اجا ساهہ مس پٽيو تہ 1754ع ۾ احمد شاهہ ابدالي اچي ڦهري ڪارروائي ڪئي، تنهن کان پوءِ ان جي پوين هيڳهي مچائي ڏني، پڇاڙي ۾ مدد خان پٺاڻ 1780ع ڌاري هٽي هنڌ ڪري ڇڏيو.

روحل فقير پنهنجي اکين ۾ ڪنين اهي سيئي ڪلور ٻڌندو ۽ ڏسندو ٿي آيو خاص ڪري شاهہ عنايت وارو سانحو (جيڪو سندس ويجهپ ۾ ٿي گذريو هو ۽ ان جا ڪيئي اکين ڏٺا شاهد موجود هئا) جڏهن هن اهل دل درويش جي ڌيان تي آيو تہ اڳو پوءِ لاڳاپا لاهي دنيا کي ڪوڙو واءُ ۽ ڪوڙي وڏائي ڇٽي ترڪ ڪري وڃي ڪنڊڙيءَ ۾ ڪنڊ وسائي ويهي رهيو.

شاهہ عنايت (1656- 1718ع) مغل شاهي جي منظم ڪيل جاگيرداري نظام ۽ ان جي نمائندي ميان يارمحمد ۽ مغل شاهي چاڙتي نواب اعظم خان جي جبر خلاف بغاوت ڪندي "الارض للهِ" زمين خدا جي آهي، جو کيڙي سو کائي، جو نعرو هنيو تہ مٿس ڪفر جون فتوائون جاري ڪرائي ڪيس قتل جو سزاوار ٺهرايو ويو. مقالات الشعراء جي لکت

موجب: ميان يارمحمد ڪلهوڙو سنڌ جا سيئي زميندار ۽ انهن جا حمايتي جيڪي اڳ ۾ ئي شاھ عنايت ۽ سندس فقيرن تي سڙيا ويٺا هئا، تن مغل شاهي جي چرچ تي ماڪڙ وانگي مڙئي سڙي اچي مٿانئن چڙهائي ڪئي. نيٺ شاھ عنايت قيد ٿيڻ کان پوءِ مغلن هٿان صلح جي بهاني قتل ٿي ويو.

روحل فقير جي گوشي نشيني ڏانهن رغبت الاهي عشق واري رمز موجب هئي، جيئن ان جي وسيلي خلق کي روشنيءَ جي راھ ڏيکاري سگهجي.

پاڻ چوي ٿو:

نہ مون جن نہ ڪن، اچي عشق اُتاريو اوچتو،
روحل چوي روح ۾، محبت محبوبن،
سيئي سڄڻ آئيا، تات جنين جي تَن،
جيءَ جڙ لڳي جَن، سي سائين ميڙيا سپرين.

هن ڪي دنيا جي ڏنوانن يا ودوانن جي درس ۽ دور سان ڪائي بہ دلچسپي ڪانہ هئي، ڇاڪاڻ تہ هن کي پروڙ پئجي چڪي هئي تہ پتڪيل انسانيت کي نہ تہ دنيا جو دور ڪا تسلي ۽ تسڪين ڏياري سگهي ٿو نہ وري پراڻيون ڪتائون انساني زندگيءَ کي سنوارڻ سڌارڻ لاءِ ڪو ڪم ڏئي ٿيون سگهن:

پڙهيا بيد ڪتيب جا، تا ڏين ڏورانهان ڏس،
سي سچ سڃاڻن ڪينڪي، موهيا پسي مس،
رات ڏينهان روحل چوي، رڙهي تنهن کي رس،
پير پريان جو پس، نائي ڪنڌ قلوب ۾.

سيني صوفين وانگي روحل بہ اها تلقين ٿو ڪري تہ پنهنجي اندر ۾ ليئو پائي اول پاڻ پسڻ کپي، تنهن کان پوءِ پنهنجي رب ڏانهن رجوع ٿيڻ جي ڪجي، جيستائين انسان پاڻ تائين نٿو رسي، تيستائين پنهنجي رب

ڪي لهي نٿو سگهي. رب جيڪو حيات ۽ ڪائنات جو اصل مقصد آهي جنهن ڪي نيڪي ۽ سچائي جو سرچشمو چئجي ٿو.

روحل فقير جو عزيز مراد فقير جيڪو سندس رڱ ۾ رڱجي لال ٿيو تنهن بہ اها راهہ اختيار ڪندي ورجايو تہ:

دوست جنهين دا دل وچ هووي،
سا ڪيون ڳليان ڳولي.
لونءَ لونءَ دي وچ جهوڪ جنهين دي،
سا مول نہ ٿيوي اولي.

مراد فقير پنهنجي المستيءَ ۾ اچي خود روحل فقير جا راز پڌرا ڪري ڇڏيا. روحل جيڪي ڳالهيون رمز ۾ چئي ويو مراد فقير اهي پڌري پٽ چئي ڏنيون. هن الستي عشق سان گڏ حب الوطني جو بيان بہ برملا ڪري ڏنو:

ڪيتيءَ يار دي نال جو وعيد ميان،
درد والي رک ديد ميان!
وحدت دي وڻجاري هوڪي ڏيندي،
در در هل من مزيد ميان!
سر دي سودي سورهيہ ڪريندي،
سوري چڙهہ ٿيون شهيد ميان!
ماري مدد ڪون مل ڪر دور ڪرو
چوڙ وجي يهودي يزيد ميان!
حب الوطن ايمان اسان ڏا،
مراد ڪرين اها عيد ميان!

شاعري انسان ۾ خودشناسي پيدا ڪري ان کي خداشناس بڻائي، سندس اخلاق جي اصلاح جو اپاءُ ڪري ٿي. ڪنهن ڏاهي چواڻي: جيڪڏهن انسان هڪٻئي کان نفرت ڪن تا ۽ هڪٻئي جي گلا غيبت

۾ پون ٿا، هڪبئي کي ڏکوئين ٿا ۽ هڪبئي کي غلام بڻائن ٿا. تنهن جو ڪارڻ اهو ناهي تہ هنن جي هدايت لاءِ مٿاهين قسم جا قاعدا موجود نہ آهن. اهي قاعدا تہ برابر هلندا اچن ٿا. پر شاعري پنهنجي خاص طريقي ڪان ڪم وٺي انسان لاءِ هزارين فڪر ۽ ويچار پيدا ڪري سندس ذهن کي بيداري ۽ قلبي وسعت بخشي ٿي. شاعري حيات ۽ ڪائنات جي حسن جمال کي بي نقاب ڪري ڏٺل وائٺل شين کي نئين ندرت سان پيش ڪري ٿي. هي جيڪي چيزون تخليق ڪندي آهي اهي ماڻهن جي دلين ۾ بلند اصولن ۽ نيڪ سيرتن جون روشنيون اپائي ٿيون ڇڏين.

اخلاق جو اصلي سرچشمو محبت آهي، يعني پنهنجي حدبنديءَ کان ٻاهر نڪري پنهنجو پاڻ کي حسن جي مظاهر سان (پوءِ اهو حسن کي ڪٿي ڪهڙي بہ حالت يا صورت ۾ هجي) هڪ ڪرڻ کي ئي محبت چئبو سگهجي ٿو. وڏي درجي واري نيڪي بہ اهو شخص ڪري سگهي ٿو جيڪو وڏي خيال جو مالڪ هوندو جنهن ۾ ٻين جي احساس ۽ جذبي کي سمجهڻ جي پوري صلاحيت هوندي، ۽ جيڪو سڄي انسانذات جي ڏک درد کي پنهنجو ڏک درد بڻائڻ وارو هوندو. حيات ۽ ڪائنات کي محبت کان محروم رکڻ ڪنهن بہ صورت ۾ درست نہ آهي، ڇاڪاڻ تہ اهي ٻئي حقيقي خالق جي فني ڪمال جو شاهڪار آهن. ان ڪري انهن سان محبت ڪرڻ گويا خدا سان محبت ڪرڻ آهي. انسان کي حيات ۽ ڪائنات جي هر انهي شيءِ بلڪ انسان جي فني تخليق سان محبت ڪرڻ گهرجي جيڪا حقيقت ۾ ڪائنات جي حسن جي ترجماني ڪري ٿي.

روحل فقير ۽ سندس قبيلي جي شاعرن انهيءَ ئي اصول تي هلي پنهنجي شعر ۽ فڪر کي بني نوع انسان جي ڀلائي ۽ رهنمائي لاءِ اڳيان آندو آهي، هنن مان دريا خان، روحل فقير کان پوءِ خاص ڪري ساراهڻ جوڳو آهي، جنهن جو ڪلام حيات ۽ ڪائنات جي حسن کي عشق جي نگاهہ سان نهاريندو نقاب کان بي نقاب ڪندو سڌ پڙاڏي جي صورت ۾ اوري پري پکڙندو وڃي ٿو. دنيا جي بيراڳين مان دريا خان بہ هڪ وڏو

ويراڳي هو جنهن خلق ۾ خدا جي محبت ۾ پاڻ موڪيو بيراڳين جا منشا بابت پاڻ چوي ٿو:

عام ڪان پاسي تا اورين،
آهن بر ۾ مڙهيون تن بيراڳين جون.
سک تنهين کي سور برابر، ڏيهہ ڏکن جو تا ڏورين،
درد وايون تن ويراڳين جون.
وجهي منهن مونن ۾، ڏيل اندر ۾ تا ڏارين،
هٽ سونهين سمرٽيون تن سامين جون.
دونهين پاسي دادلا، پاڻ پريون سي تا پورين،
ڪن جهد جفائون تن اوجاڳن جون.
درياخان سامي سڪ مان، گهورڪيو سر تا گهورين،
آهن طلبون سچيون تن تياڳين جون.

انسان ۾ جيڪڏهن بيداريءَ جو مادو آهي تہ هو ان جي آثار تي سيڪجهہ ڪري سگهي ٿو. خطرن سان منهن ڏيڻ، پنهنجو پاڻ بابت ڌيان ڪرڻ، ٻئي جي دک درد جو ويچار ڪرڻ اهي سڀ ڳالهيون تيستائين نہ ٿيون نصيب ٿين جيستائين انسان بيدار نٿو ٿئي- دريا خان چوي ٿو:

اُتي جاڳ جاني، پوئي ڪل ڪائي،
جاڳڻ ريءَ جالينديں، سورن ۾ سدائي.
درد دونس جن کي، مليو محب تن کي،
هميشه هيڪاندي جن ننڊڙي ڦٽائي.
سڪن ساريون راتيون، جهڏئون پائن جهاتيون،
اصل عاشقن جي آهي اَدِ اهائي.
مچي مرد ٿي تون، پيالو درد پي تون،
چڏي ساءِ سمهڻ جو ڪر وهڻ سان وفائي.
درياخان دير چڏ، سگهو پاڻ گوندر گڏ،
وڃي ٿي ويسر ۾ عمر سڀ اجائي.

دريا خان جي سنڌ تي شاعري فڪر جي گهرائي ۽ خيال جي سچائي جي ڪري سنڌي ٻولي ۽ ثقافت جي سونهن آهي. سندس سادي پر مٿاهين خيال واري ڪافي آءُ ڪانگا ڪر ڳالهه. جڏهن ڀڳت ڪنور جي سريلي آلاپ ۾ ٻڌجي ٿي تہ سوچ جي اونهائي ۾ وجي من پريان جي پار پهچي ٿو.

سنڌي سرائڪي ٻئي ٻوليون پاڻ ۾ جاڙيون ڀينر آهن. سنڌ ۾ جتي سنڌيءَ کي وڏي چاهہ ساهہ ڳالهايو پڙهيو ۽ لکيو وڃي ٿو اتي سرائڪي بہ مانَ محبت لائق سمجهي وڃي ٿي. خاص ڪري سرائڪي ڪلام تہ ڄڻ سڀ جي ساهہ سان سانڍيل ٿو رهي.

دريا خان سنڌيءَ سان گڏ سرائڪيءَ کي بہ پنهنجي شاعريءَ وسيلي نپايو ۽ نوازيو آهي. مجلسي زندگي جنهن پيار محبت، علم عقيدت، عقل فضيلت ۽ فڪر هدايت جي راز نياز سان سينگاري وڃي ٿي، تنهن ۾ هتان جو غريب، امير ڀاڳي ڀائيوار رهي ٿو هر ڪنهن وٽ پنهنجي وٽ آهر اها رنگيني ڏني ويندي آهي. ڇاڪاڻ تہ ان جي وسيلي دوستي ۽ وفاداري سان گڏ سماجي خيرخواهي، شادي غمي، ڪسي ڪي وغيره جي ڇيڙي نبيري ٿيندي رهي ٿي. هي ڄڻ هڪڙي قسم جي تهذيبي تربيت جو باعث بڻجي ٿي. هتي سنڌي سرائڪيءَ جي نہ فقط شاعري بلڪ ٽوٽڪا، ٽوٽا ۽ ٻيا ٽاٽا بہ پيا هلندا آهن، جنهن ڪري مجلسي زندگي هيڪاري وڌيڪ دلچسپ ۽ ضروري لڳندي آهي.

دريا خان جنهن محبت سان سنڌي زبان کي پنهنجي فڪر ۽ خيال جو خزانو بڻايو آهي. اتي سرائڪيءَ کي بہ چڱو سرمايو عطا ڪيو اٿائين، هيٺين ڪافيءَ ۾ سندس سرمستي جو اظهار ڪيڏو نہ اتاهون پيو لڳي:

ميخاني وچ مليا يارا! وڃڻ مستين کهڙا مقصد!
هٿئون هادي دي جام پيتوسي،
کهنا ڪيف ڪلال ڏتوسي.
تنهن دي خاص خمار تالان ڪيتوسي تسبي تهجد!
مک محراب سجڻ دي صورت،
ٻي رنگ موهيا موهن مورت.

بتخاني ڪنون تي بيزار، من مڪان ٿيوسي مسجد!
ميخاني وچ مست ٿيوسي،
سجد، سجائد پل ڳيوسي.
آپ اتي آيا اعتبار، ورد وظيفي ٿيوسي سڀ رد!
دريا خان آپ وچون نا آٽين،
حق سڃاٽين غير نہ تاٽين.
ڪول اکيان تہ هووئي، اظهار الله مرشد هڪائي هڪ حد!
اهڙيءَ طرح سرائڪيءَ ۾ هڪ ٻي ڪافي بہ لاجواب آهي:
دل خانہ هي خود خانہ، جي تون اپٹا آپ سڃاٽين
1ـ جوئي ظاهر سوئي باطن، بيشڪ يار يگانہ،
جي تون آپ وچون نا آٽين.....
2ـ جوئي عاشق سوئي معشوق، اي، او سڀ بهانہ
جي تون جاڻ اهين ڪونہ چاٽين.....
3. ڪل شيءِ محيط همہ وچ، سڀ صورت هڪ معنيٰ
الا، جلوي جوت سماٽي......
4. درياخان مڙڻ محال هوياهڻ هي صاحب دانا بينا
بدوينڊي هي دل وهائي......
سنڌي سرائڪي جيان دريا خان جي هندي شاعري بہ وڏي ڪمال واري آهي، ڪيترن شاعرن سنڌي سرائڪي کان علاوه هندي ۾ پڻ بهترين شاعري ڪئي آهي، جهڙوڪ هن خاندان جا مڙئي شاعر ۽ سندن همعصر صوفي جلال فقير ٽالپور وغيره جن جو پنهنجو پنهنجو انداز آهي، ان مان پتو پوي ٿو تہ هندي شاعري ۾ سنڌي شاعرن جو اهو ڪمال هندي شاعرن جي انهي ذڪر ۽ فلسفي جي رتيءَ واري رهاڻ جي نتيجي ۾ اڀريو جيڪو صدين کان برصغير جي ڪنڊڪڙڇ تائين وسعت پذير ٿيندو رهيو. هتي نموني طور ڪجهہ هندي ڪلام ڏجي ٿو:

پريم پارکو ڪوئي نهين جو ڪري پريم پڇان
درريا خان جس گهر پريم هي، وهان هي پر گهٽ گيان

پريم پريمي ڪهين نهين، جي ڪري پريم ڏيان
"دريا خان" جس گهر پريم بسي، اس گهر بسي ڀڳوان

هن باري ۾ دريا خان جي هندي سي حرفي انهي ڪماليت واري آهي جيڪا ڪماليت ڀڳت ڪبير ۽ تلسي داس جي هندي ڪلام ۾ ملي ٿي، وڏيڪ تعريف اجائي ٿيندي، پڙهندڙ پاڻ ئي پڙهي فيصلو ڪري سگهن ٿا:

زار: رام ڪي نام سون، جن ڪي لاڳي پريت
دريا خان اس سنسار مون، هاري ليوي جيت

ل لا: لاڳي پريم ڪي، ڪڙڪ ڪليجي آءِ
تجهه بن ميرا ڪونهين، ڪون مٿاوي گهاءِ
نہ نا: نرڪي نرڪ سون، سرڳي سرگ سماءِ
جس ڪي جيسي چاڪري، ويسي ڪٽي ڪماءِ.

سڄي سي حرفي نہ رڳو پڙهي، ويڙهي رکڻ جي پر ياد ڪري پرهہ ڦٽيءَ جو جهونگارڻ جهڙي آهي، جنهن مان انسان کي اهو لاڀ ملي ٿو جو زماني جي خفن کان آجو ٿي دل جو سڪون حاصل ڪري سگهي ٿو.

دريا خان جو سڄو ڪلام هونءَ تہ سون آهي، پر هي ڪافيون ڇڻ سون تي سهاڳي جئان پيون لڳن، جن مان هڪ ۾ انسان کي خودشناسي جي تلقين ڪيل آهي تہ ٻيءَ ۾ زندگي لاءِ جدوجهد جو سبق ملي ٿو:

(1) ٻاهريان تيرٿ ڇو پڇائين،
منهن مڙهيءَ دل پنهنجي نہ پائين.
سخت سفر ڇو ڪوشش ڪرين ٿو
پٿر پاڻيءَ ڏيان ڌرين ٿو،
روح پنهنجي ۾ نہ رام ريجهائين.

گيتا پارس پاڳ پڙهين تو
پنهنجو پاڻ ۾ ڪين ڪڙهين تو
ڪتا ڪيو پيو لوڪ سڻائين.
پو ٿيو پستڪ بيد بتائين،
من پنهنجو پر ھوڏ نہ لائين،
تو تا گيان پيو ھين ڪي ٻڌائين.
دريا خان در رکج درباري،
عشق سهڻي بن ڪوڙي تاڙي،
پنهنجو پاڻ ۾ چو نہ سمائين.

(2) مون ڪي ڏونگر ڏس ڏين تا،
ڙي آيل آديسين جو.
ٻڌي سندرو سچ جو
جي ڪهن سي لهن تا.
ووڙ تہ لهين ور ڪي،
چاري هينءَ چون تا.
چڙهي جبل چوٽ تي،
مٿان روح رمَن تا.
دريا خان عين عجيب ري،
روئٽٺان ڪين رهن تا.

پڇاڙيءَ ۾ دريا خان جو هڪ دوهو پيش ڪري هي مهاڳ پڄاڻيءَ تي پهچائجي ٿو. هن دوهي ۾ سچن صوفين بابت بلڪل صحيح حقيقت پيش ڪئي وئي آهي:

ڏسي الک اکين سان، ٿيا سدا خوشحال،
ڪايا مايا ڪل جو ڇڏيائون سڀ خيال،

"درياخان" دلبر سان، اهـــي سدا رهن نهال،
ڏرم راءِ ۽ ڪال، ڏورئون تن ڏنڊوت ڪري.

هن ڪتاب جي ترتيب صرف دريا خان ڪنڊڙيءَ واري جي ڪلام تائين محدود هئي، پر وچ ۾ هن جي خاندان جي ٻين شاعرن، معتقدن ۽ همعصرن سان گڏ همنام دريا خان ڪلهوڙي جو ڪلام بہ ملي ويو جنهن کي مختصر نموني مناسب سمجهي قلمبند ڪرڻو پيو.

ڪتاب جي ترتيب ۾ جن دوستن ۽ بزرگن جون محنتون منهنجي ڪم آيون، تن مان خادم حسين عباسي خيرپورميرس، مير مظفر ٽالپور ٽالپور وڏا، تاج جويو، تنوير عباسي ۽ لعل بخش ٽالپور ۽ ڊاڪٽر نواز علي شوق جا دل سان ٿورا مڃيان ٿو. تنهن سان گڏ سنڌي علم ادب جي سينگار سائين عبدالڪريم سنديلي جا بہ لک احسان، جنهن نوازش جي نظر سان نيازمند کي نوازيو.

فقط

نياز همايوني

اردو سائنس بورڊ، حيدرآباد، سنڌ

11- 12- 1980ع

سنڌي ڪلام

بيت

سرجوڳ

ڏيئي جفا جند کي، تا لاهوتي لُڇن
سر ڏئي سرها ٿيا، سچي سڪ سچن
اندر آڌوتين جي، تا دل ۾ دود دکن
اُهي پروانا پچن، دونهن جي ڏنڏڪار ۾.

جيئري جيءَ جدا ڪري، لالڻ لاءِ لُڇن
اورڻ آين پاڻ ۾ ڪنهن سان ڪين ڪڇن
پاٽئون سي پري ٿيا، ڪسڪيو ڪين ڪهن
اهي پورب ڪوهہ پچن، جي نانگا نينهن نوازيا.

جوڳي هن جهان جا، مايا پيا ميڙين
پئسي ڪاڻ پٽيل تا، جهٽ وجهي جهيڙين
ٿوري بيک بکيا رسي، ڦڪا ٿيا ڦيرين
پاڻ تہ بيائي ۾ ٻڏا، پر گر کي بہ تا ٻوڙين
"دريا خان" ڪيڙسائي ڪيڙين جنهن جو
سلو سائو نہ ٿئي.

جوڳي هن جهان جا، مايا ۾ موڙ ها
ڪسي ڪرڪي ڪروڌ ۾، تا ڪنڌ وجهن ڪوڙا
دغابازيءَ جا دل ۾، ٻڌن تا ٻوڙا
چڏي لڙهہ لباس جي، جٿون ڪن جهوڙا
"دريا خان" ڪٽي خوار ٿيا، مٽي تي موڙا
پوءِ ڪهٽيءَ جا ڪوڙا، ڇو تو ڪن
چيرائين ڪاپڙي!

الک سان الک ٿيا، صاف صفا سامي
پڇي پروانن جان، ڪيهه ٿيا ڪامي
معنيٰ ۾ محيط ٿيا، اکر ڇڏي عامي
ويڙن وهم وهامي، "دريا خان" دوئي سندا.

سامي سورن سامهان، ٿا آديسي اَچن
ڳر سان ڳڏجي گودڙيا، اونهي رمز رچين
پاڻ وڃائي پرليءَ جٽ جسي سان ڪن
موتو منجهه محيط ٿيا، سي موتي ڪين ملن
"دريا خان" آگ عشق جي، ٻارڻ منجهه ٻرن
ٻيو سڀ ڏيئي ٻن، وڃي نانگا ڳڏيا ناٿ کي.

دونهين جي ڏنڏڪار تي، ٿامسہ سمرٽيون سورين
سنگيتون سامي سيل جون، چت اندر چورين
وجهي منهن مونن ۾، اونڌي ڪنڌ اورين
"دريا خان" خيال خوديءَ جا، قلب منجهان ڪورين
جي ڏيل اندر ڏورين، سي ويراڳي وصال ٿيا.

ويراڳي وصالِ ٿيا، ورهہ منجهه ويا
بابو بديهي ٿيا، پاٺون پري پيا
"دريا خان" خيال ڪنيا، تن خوديءَ جي خال ڪان.

نانگا ڳڏجي ناٿ کي، پاٺئون پري پيا
تن جوڳين جوڳ جُهار جا، سيئي وهم ويا
خودي ڪائي ڪيهه ٿيا، سي مڙن ڪين ميا
تن سدا سک ٿيا، جن جيئري جيءَ جدا ڪيو.

نانگا نينهن نوازيا، ٿيا سنمک سناسي
تن ۾ جن تيرٿ ڪيا، سي ڪوهه پڇن ڪاسي
تڪيا ڇڏي طمع جا، ٿيا وحدت جا واسي
"دريا خان" ننگ ناموس ڪان، پيا پري پياسي
اهي عابد اَبناسي، وڃي الک سان الک ٿيا.

ڪن چيرائي ڪاپڙي، ٿئين پنڻ لئي پورو
ڪڍيءَ ڪين قلوب مان، خوديءَ جو ڪورو
جي سامي هئين سورو، تہ قربئون وڃ نہ ڪاپڙي.

وحدت سندي ويڙهہ ۾، ڪئي جوڳين جوءِ
تتي ڪيائون تڪيا، جتي هان نہ ڪا هوءِ
وڃي ات پيا اوءِ، جت هئڻ سڀ هجي ويو.

هئڻ سڀ هجي ويو ٿيا حيرت ۾ حيران
مازاغ البصر وما تغي، آڳي ڪيو احسان
"دريا خان" ري سبحان، ات ڪين ڏٺائون ڪي ٻيو.

ڳل تمائون گودڙيون، سهٽي سونهن سندان
"دريا خان" آسڻ انهن جا، ڏوريان ڪين ڏسان
ووڙيندي وتان، دل تہ دلبر هٿ ۾.

جي پسڻ ڪان پاسي هيا، سي مون ٽيڙا سيڻ
راتيون ڏينهان تن جا، ٽيم وروهان ويڻ
ٻين جون خوشيون ڪيڻ، منهنجو جيءَ جکي تن جوڳئين.

سر سهڻي

سانيڙ جي ساهڙ جا، منجهہ وجود وڄن
ڇڙ ڇڙ تن ڇڙن جي، وڏو روح رڳن
توڪل ترهو جن ڪي، سي سر جو سانگ نہ ڪن
"دريا خان" دور درياهہ ۾، گهڙو ڪين ڪڻن
جي ميهر ميهر ڪن، سي نہ ٻڏنديون ٻار ۾.

سانيڙ جي ساهڙ جا، منجهہ سرير سُرن
واڇٽ ڪيو وجود ۾، ٻاهر ڪين ٻُرن
اچو سور چرن، تہ نڪو ساهڙ نہ ڪا سهڻي.

هڪ چونگار ڇڙن جي، ٻيو سمهڻ نہ ڏين سور
"دريا خان" مامر ميهارجي، ڪئي چوٽي تائين چور
دلو ڪيائين دور، واهڙ تنهن کي وڪ ٿيو.

نڪو تر هو تار ۾، نہ ڪا سيٽهہ ساڻ
ميهر جنهن کي من ۾، سا گهوريو گهوري پاڻ
تن ڪنڌيءَ ڪانهي ڪاڻ، پترڻ سي نہ پڇنديون.

نہ ڪو ترهو تار ۾، نہ ڪو ڪپر ڪانهن
جي مران تہ مان ٿئي، من مرون ڪائڻ مانهن
کهڙي ڪريان دانهن، ساهڙ ترهو ساڻ مون.

ڪي ٻيلاڪي ٻيٽ، ڪي واهڙ ڪي ڪنڌيون
نہ ڪو در درياهہ ڪي، لس وهي تو ليٽ
ريءَ وسيلي ڏيٺ، تيندي مون ميهار سين.

سانيُر جي ساھڙ جا، ٻيلي پاس ٻُرن
اچي ويهن ڪين وٿاڻ تي، نڪي ڳاهہ گهرن
اچيو سور چرن، مينهون تنهن ميهار جون.

نہ ڪو ترهو تار ۾، گهيڙئون ڪين گهڙي
”دريا خان“ دور درياهہ جو ڏسي ڪين ڏري
ساو چئون ڪين وري، ميهر جنهن کي من ۾.

سر سسئي

”دريا خان“ ڪنهن سان ڪانہ ڪئي نماڻيءَ نسبت
پاڻان پاسي تي ڏسي، جوءِ مڙيئي جت
پنهونءَ سان پهت، هيو انگ اڳيئي لکيو.

سوئي اکر سسئي، سوئي اکر سڪ
”دريا خان“ پر جهان پاڻ ۾ تہ آهي هڪوئي هڪ
لوڪان ڪري لڪ، تيو پنهون اولي پڌرو.

پاڻ وڃائي پر کي، سوجهج منجهہ سرير
هو جو پنهان منجهہ پساهہ تي، سو باطن منجهہ بصير
”دريا خان“ سڪ سميع جي، ڪئي اندر منجهہ اُڪير
هو جو ناظر منجهہ نظير، تنهن کي ڏوريان ڏور ڇو؟

سائي صورت سسئي، سائي صورت ڏير
هاريءَ هٿڙ ڇڏيو، نہ ڪو ويري وير
پسج پنهونءَ پير، نائي ڪنڌ قلوب ۾.

سائي صورت سسئي، سائي صورت سور
چڙي صورت صاف ٿي، مخفيءَ ۾ منظور
”دريا خان“ ڏس نہ ڏور، پنھون پسج پاڻ ۾.

سائي صورت سسئي، سائي صورت جت
وس ويچاريءَ ڪونہ ڪو، ماري جا محبت
”دريا خان“ پيڙس پرس سان، نماڻيءَ نسبت
هلي ساڻ همت، وجي ويجهي ٿي وٽڪار ڪي.

سوئي اکر سسئي، سوئي اکر سور
مخفيءَ جو مذڪور، ٿيو پنھون اولي پڌرو.

سو ويري سو واهرو سو ڏونگر سو ڏک
ڏکن منجهان سک، ٿيو پنھون اولي پڌرو.

جيئن جيئن ڏسن اکيون، تئن تئن پرين ڏور
”دريا خان“ ارني آهہ سين، سڙيو سينا طور
صورت ۾ جو سور، سو سيني منجھ سمائيو.

”دريا خان“ پسان پاڻ ۾، جان پنھونءَ جو پير
تہ نہ ڪا صورت سسئي، نہ ڪو ڏونگر ڏير
هن پوريءَ سندو پير، نسوروئي نينهن ٿيو.

سر ليلان

آتڻ سڀ اندوھہ ٿيو رُنو ليلان رت
”دريا خان“ ڪوڙيون ڪيتريون، هار هٽن ٿيون هٽ
هن مٽئي سندي مت، پينر لک پلائيون.

آتڻ سپ اندوهه تيو لڏيو ليلان هاڻ
"دريا خان" ڪوڙيون ڪيتريون موهيون مٽئي ماڻ
چام چنيسر ساڻ، هاري هار نہ مڃيان

آتڻ سپ اندوهه تيو مڙيوئي ماتامُ
هاري انهيءَ هار تي، چاڻ وڃايو چام
"دريا خان" ڪوڙيون ڪيتريون، هارايون تنهن هام
هن مٽئي سندي مام، لکن منجهان ڪو لهي.

نہ هي اُهي اکيون، جي ڏسن اُهي ڏيهہ
ڏسنديون سي سائيهہ، جت ناهہ بنا بيو ناهہ ڪي.

متفرقه بيت

نالو سنڌءِ ناهہ ۾، وٺان جان ويهي
تہ نڪوآدم آدمي، نڪي اسين ئي
اَسين ڳولائو جن جا، سي پڻ اسين ئي
"دريا خان" ان عجيب جي، ڳالهہ ڪريان ڪيهي
ڏٺم سي ڏيهي، جي پسڻ ڪان پري هيا.

عاشق وڍجي اڌ ٿيا، سي وجودئون ويا
تهان پوءِ پيا، جت نهايت ناهہ ڪا.

رکي سر سنداڻ تي، ڪوري منجهہ ڪچيج
واچٽ وڏاٽن جا، مٿي سر سٽيج
"دريا خان" آگ عشق جي، ٻارڻ منجهہ ٻريج
تهان پوءِ پهيج، ڳالهہ پريان جي ڳجهہ جي.

ريءَ نڪتي ناهي، ڀها سپرينءَ جي
وهمي انگ وجود تان، لاسين ڇڏ لاهي
"دريا خان" اکر ڪٿ اهي، تہ پسين منهن محبوب جو.

"دريا خان" پڙلاء پرجو جڏهن ڪن پيو
اکيون تنهن عجيب ۾، ڀڄهن ڪين پيو
هڃي تت ويو هينئڙو تنهن حيرت ۾.

نالو سندءِ ناهہ ۾، پسڻ پساڙو
امر اشارو هي پڻ آهي هن جو.

بنا نالي سپيرين، آهي نالي ناهوڪو
جيڪي اوهان ڏٺو سا تان صورت صفت جي.

صورت نانءَ صفت جو مورت مثل نہ ڪو
جيڪي اوهان ڏٺو سو سڀ سارهہ صفت جي.

ڏسڻ ريءَ ڏسن، صورت سپرينءَ جي
اکيون رت رُئن، اڇيو تنهن عجيب ليءَ.

نڪو ماضي مچيان، نڪا صبح سار
"دريا خان" پر پچار، نهي منجهہ نئين تي.

پڌر پيئون جي، آهي ور تنين کي ويجهڙو
ڪانڌ نہ پاسي جي، سي هليون حجابن ۾.

دلِ تہ دلبر هٿ ۾، ٻئي تول ويا
تهان پوءِ پيا، اولانبا تنهن عشق جا.

الله جي اڏائيا، مٿا سي مردود
"دريا خان" وسهي صفت لکي، واقع منجهہ وجود
بنا سر سجود، اَجا اَڳاهون ٿيو.

سو ويري سو واهرو سو ڏونگر سو ڏير
ڪپيريءَ جو پير، ٿيو پنهون اولي پڌرو.

جيئن جيئن وساريان، تيئن تيئن پرين پڌرا
"دريا خان" عهدون اڳي جي هيا سي سيئي ساريان
ويٺي نهاريان، آءُ نہ جاڻان ڳڻ ڪي.

نالو سنڌءِ نانهن ۾، نانهہ بہ نمونو
نفي ۽ اثبات ڪان، اجا پنڌ اونهو
"دريا خان" آءُ عهد ڪان جوڳي پسن جهونو
هي ڪات اهو ڪهنو جنهن عاشق اڌو اڌ ڪيو

نالو سنڌءِ ناهہ ۾، پسڻ ڪر پاسي
وحدت ڪي واسي، رکج سر سنداڻ تي.

بنا صورت سوجهہ، مورت جا محبوب جي
چڏ نمونو نانهہ ۾، ڪاهوڙي تي ڪوج
هي اکر چڏ اَبوجهہ، معنى ۾ محيط تي.

جيڪي ڏنم ڪالهہ، اَڄ نہ اهي وسهان
نہ ڪو استقبال، نہ ڪو ماضي ميچيان.

نہ ڪا ذات صفات، نالو مٿس نانهہ ڪو
"دريا خان" پر جهان پاڻ ۾، نہ ڪا وائي وات
هڪ اڏي پيو ڪات، اڳيون آهي اُن جي.

پيجل پولي ڪينڪي، تندون تنوارين
مون کي ٽيون مارين، معمائون مگٽهار جون.

اولانبا تنهن عشق جا، اندر ۾ آهين
"دريا خان" لوسي لوهي جي، ڪوريءَ ۾ ڪاٽين
آگ نہ اُجهائين، ٻارن ٽا ٻيٽي ڪيون.

نہ ڪو ماڳ مٽيءَ جو نہ ڪو ديس نہ ويس
بنا ڏسڻ ڏيس، ڏسين جي ڏسڻ ڪي.

ڏسي الک اکين سان، ٿيا سدا خوشحال
ڪايا مايا ڪل جو ڇڏيائون سڀ خيال
"دريا خان" دلبر سان اهي سدا رهن نهال
ڏرم راءِ ۾ ڪال، ڏورئون تن ڏنڊوت ڪري.

دوستي "دريا خان" چوي، ڪوڙن سين ڪيهي
اسين پيا ريڙهيون ريج ڏي، هو سڪيءَ ڏي پيئي
چئي چڪاسون ڪيترو، ڏهنايون ڏيئي
جن کي پاٽان ناپيئي، تنهن کي چئي چئبو ڪيترو.

دلبر تنهنجي ديس تي، جوڳي آءُ ٿينديس
لاهي لٽا لڱن تان، اَلفي اوڍينديس

پنڙ پنج ڪٽيون، وحدت سان ويندياس
عرض عجيبن کي، قربئون آءُ ڪندياس
"دريا خانؔ" جيسين جئندياس، در نہ ڇڏيندس دوست جو.

عاشقن جي اندر ۾، اَچي عشق ڏني اَوڙ
ويهي ويو وجود ۾، غازي ڏيئي گوڙ
هنيائين هڻ کي"لا" جي ڪٽي لوڙ
"دريا خان" اُميدن جا، هاڻ سڳا سيئي ٽوڙ.

ڪافي بلاولي

آءَ ڪانگا ڪر ڳالهه، مون کي تن ماروئڙن جي،
ماروئڙن جي، سانگيئڙن جي.

ڀن عمر تنهنجا ماڙيون بنگلا، گهه ڪنگڻ ڪنمال،
مون کي تن ماروئڙن جي.

پٽ پهرينديس ڪينڪي، عمرا لوئي اباڻي لال،
مون کي تن ماروئڙن جي.

ٻائرن ۽ ٻينرن ريءَ هتڙي، ساعت ٻانيان سال،
مون کي تن ماروئڙن جي.

آءَ ڍهاڳڻ تن ريءَ هتڙي، خوش وسن اُهي شال،
مون کي تن ماروئڙن جي.

"دريا خان" مارن ريءَ هتڙي، هئي هئي هيٽا حال،
مون کي تن ماروئڙن جي.

ڪافي بروو

ماري مارن جي مذڪور، عمرا آءُ ڪندي آهيان.

وٺي ويڙهيچن مون کي ڏوٿين کان ڪيو ڏور، عمرا
ڪيئنءَ ڪندبون هت ڪائيان.
سرتين سنگهارن جا پلپل پونم پور، عمرا
پاند ڳچيءَ ڳل پايان.
جي ڏنا ٿئي جيءَ ۾ سوين مون کي سور، عمرا
سي ڪينءَ ساهہ سهائيان.
سيڻن سنڌي سرتيون مون کي چاڪن ڪيو چور، عمرا
گهماءِ هٽي پاڻ گهائيان.
وتي وچان ويڙهہ ۾، مان لهن هي سور، عمرا
ڏوهن منجهہ ڏهائيان.
"دريا خان دلبر دل ۾، تنهن تان مٽ نہ محبت مور، عمرا
ڳرڻ ڳالهيون تو ڳائيان.

ڪافي جوڳ

پهچن منهنجون ماروئڙن ڏي، دل درد جون دانهون
درد جون دانهون پڻي مَن، اچن اوڏاهون.

ٽيس بندياٽي بند ۾، بيون سپ ويون واهون،
هڪ قيد ڪڙا بيون ڪوٺيون، ٻئي هٿ ٻڌايم ٻانهون.
هت وساري ويهي رهيا، ريءَ ڏوهہ گناهون،
مانَ ٻڌن سڏڙا هن، عاجز جون آهون.
سرتيون سنگهارن کي، وڃي پسان پراهون،
ايندا مارو جبڏيون، ڪاهہ ڪري ڪاهون.
ظلم ضعيفن تي عمرا! چوهہ ڪرين چاهون،
سانگ اباڻن سومرا، الاهہ ڪندو اوماهون.
اَديون اَباڻن جا، تي رند پچان راهون،
"دريا خان" ملڪ ملهير ڏي، ٽيون وسنون واهون .

* ٻئي نسخي ۾: ڪيون مينهن منداٿون.

ڪافي بروو

آءَ مارن ريءَ هت ماندي، اُهي ايندم شال ايندا.

آءَ پنهنجي سگهارن سان، هيڪر تيان هيڪاندي،
اهي نيندم شال نيندا.

سوين گوندر گڏ تيا، ويل نہ آهيان واندي،
اِهي ويندم شال ويندا.

آئي عمرڪوٽ ۾، ڪيِيءَ بندياڻي باندي،
هي جيئندم شال جيئندا.

"دريا خان" خبر ڪيت جي، اُن اَسان لاءِ آندي،
اهي ڏيندم شال ڏيندا.

ڪافي پهاڙي

ڏوري ڏسان شل ڏوٽيئڙا، ڏوٽيئڙا منا ماروئڙا.

عمر انهن ريءَ آهيان اُداسي، تن مارن ريءَ دلڙي پياسي،
وري وڃي شال وطن وسان.

قسمت قيد ڏاڍا بند باري، نيڻ نير وهن تا جاري،
ٻن عمرا تنهنجون چاهون چسان.

اُڪنڊ اَباڻن هينئڙي هوري، سوين گوندر جهڄان تن جهوري،
عمرا انهن جي شل راج رسان.

"دريا خان" مارن ريءَ دل ماندي، هيڪر گڏ تيان هيڪاندي،
ساڻ سانگين لاهيان هيانو سڪان.

ڪافي جوڳ

منھنجي ماڙ مارن کؤن تيندي
کھ ڏينھن ڏکيا پرڏيھ جا.
عمر اباڻن سان وڃي، پڇ پاٽي گڏ پئندي
کھ ڏينھن ڏکيا پرڏيھ جا.
سرتيون سنگھارن سان وڃي، چاڪ سيني جا سيندي
کھ ڏينھن ڏکيا پرڏيھ جا.
ٻن حلوا ھن ھنڌ جا، وڃي کيت ڪنپيون گڏ ڪيندي
کھ ڏينھن ڏکيا پرڏيھ جا.
”دريا خان“ ماروئڙن جي، جوءِ ڏسي دل جيئندي
کھ ڏينھن ڏکيا پرڏيھ جا.

*

ماروئڙن کان شال، اچي خبر خوشيءَ جي.

مون جيڏيون ملھير ۾، اُودين لويون لال
اچي خبر خوشيءَ جي.
ھڪ پھر پرڏيھ ۾، جالڻ آھ جنجال
اچي خبر خوشيءَ جي.
اُتا مينھن ملير تي، پلر پاٽي جال
اچي خبر خوشيءَ جي.
”دريا خان“ ماروئڙا ملندا، لھندا قيد ڪشال
اچي خبر خوشيءَ جي.

وسئون ٽيڙم ووئي، سانگين پاسي اچ سانگ ٿيا.
جنهن لئي جيءَ جلي تو هئي هئي، چڏيان ڪين اهوئي.
ڪينءَ جيئان هت جيڏيون، پنهوارن ڪان پوئي.
پکا پکن سامهون، اوڏا تان اڏيوئي.
محبت جي ميدان ۾، ڪامل ايندو ڪوئي.
"دريا خان" آهي دائم دل ۾، مون کي سانوڻ سوئي.

ڪافي بروو

پيچ تون ڪڙا قيد ڪنجيون ڪلف قضا جا
تہ وجي مارن سان گهاريان، ڏکيا ڏينهن نہ ساريان.
ٽيس ڏوتين ڪان ڏور، پون پلپل پور
انهي سوز سار جا، سي ويهي ڪينءَ وساريان
سدا سک تن جا ساريان.
ٻن هي باغ بهاران، راهون روز نهاريان
سيئي خار خزان جا، وهہ ويڙهيچن چاران
جتان وجي پوءِ پڪاريان.
لکيو لوح ۾ جو هو سو سيوئي پاڙڻ مون پيو
آهي رب جي رضا جا، سي ڳالهيون ڪنهن سان ڳرهيان
سي ونهيا ڪينءَ وساريان.
"دريا خان" گهران سدا دان تو . دم سبحاني روز جزاتو
تنهنجو عشق اجاريان، تون هي تون تنواريان
تون هي تون تنواريان.

* ٻئي نسخي ۾: گهران دان سداتو

ڪافي اوڙائو

مارو ماڳ موٽي ملندا،
آءُ ڏکيا ڏينهن نہ ساريان.
سنگهارن ريءَ سرتيون، گوندر منجهہ گذاريان.
رهان ان جي راڄ ۾، پٽ پنهوارن پاريان.
سانگي ويڙم سانگ تي، ويڙهيچن کي راريان.
"دريا خان" ڏوٿي ڏور ٿيا، کهہ گهڙيون هت گهاريان.

ڪافي ڪلياڻ

من ڪاڏو مارن ڏي، اڄ ڪو قاصد ايندم ڙي.
رهبر تنهنجا راتيون ڏينهان، رويون راهہ نهاريان،
ماڙين ۾ مارن ريءَ ماندي، گوندر منجهہ گذاريان،
ڏي ڪا خبر ڪري، ڪو نيئرن مان نيندم ڙي.
خاطي تنهنجي خاطران، هت پوٽيدار پچايان،
سڏي ٻانيڻ جوتشي جوڳي، وهيون روز واچايان،
جو مون مارن حال چوي، اڄ تنهن ٿورو ٿيندم ڙي.
مارن ماڳ ملير اُنو هت گاهن لاتيون گلزاريون،
پسي پٽ پڪا ٿيا پيرون، واهہ ويڙهيچن جون واڙيون،
مان اَچي هت ماندي ڪي، ڪو ڏس ڏوٿين جو ڏيندم ڙي.
"دريا خان" مارو مور نہ ڇڏيندا، آئون انهن جي آهيان،
سور سختيون سر تي، آس نہ انهن جي لاهيان،
شال وسان وچي ويڙهيچن ۾، تان هي وهم سيئي ويندم ڙي.

ڪافي پهاڙي

بن عمر اِهي ماڙيون، اسان جا ياڻ پٽن پرواڙيون.
ڪيد بندياٽي بند مؤن، نيرن مان هي نماٽي
ماٽيان ملڪ ملهير وڃي، هت پيچ پيان گڏ پاٽي
رويون راهہ نهاريان تن جا. ڳوڙها ڳلن تان ڳاڙيون.
هوڏي مارن مينهن وسائيا، گاهن ڪيون گلزاريون
چيڙين ڏڻ تہ ڏنارا، سي طرحين طرحين ڪن تنواروِن
ڪائن ڪاج ڪنين جا خاصا، آٽيو ڏٽ تہ ڏهاڙيون.
ڪينءَ جيئان مان هت جڳ ۾، جيڏيون مهٽن تان ماري
سانگي من سانگي اچن، هت تهدل ڪريان تياري
آڇ نہ عمر اهي پٽ پٽولا، اهي پهرين ڪين پهنواريون.
ڏي موڪل ميان سومرا، هي اَجڙوال اماٽيون
"درياخان" آهن آيل انهن ڪي، انهن ڳالهين ڪان عاريون
اوڍين خوب ڪٽيون هت خاصيون، لال لوليون سي ڳاڙهيون.

ڪافي بلاولي

عمر اهي شال ايندا، منهنجا ماروئڙا

لا، منهنجا سانگيئڙا.

ايندا اٿم آسرو منجهئون سڪ سڏيندا
لا، منهنجا ماروئڙا.
آءُ انهن جي آهيان، چنيو ڪين چڏيندا
لا، منهنجا ماروئڙا.
اچڻ انهن جا اج اسان تي، لڪ تورا ٽيندا
لا، منهنجا ماروئڙا.
"دريا خان" خبر خوشيءَ جي، ڏوٽيئڙا ڏيندا
لا، منهنجا سانگيئڙا.

ڪافي جوڳ

ڏسي ڏک ڏيو ڪي ڏيل، ڳھ محل ماڙيون.

واھ مارن جا ڪرڙ ڪٽيريون، لال لوليون تہ ڪن ڪي پوريون،
ڏونرا ڏٽ سبيل، گھر گندين گھر واريون.
ياڻ پٽن پکا پهنوارا، قوت مارن جو ڏٽ ۽ ڏونرا،
اصل انهن ڪي ايل، چانور ڏيو ڪينءَ ڪينءَ چاڙهيون.
ٻن زري زر، طول وهاٽا، ڳھ ڪنڊن جا تنهنجا ڪاٽا،
سانگين سان ست سيل، لوح لکيو جن جاڙيون.
”دريا خان“ مارن مينهن ماندڻاٽا، خوش وسن شل ڏيھ ڏاڏاٽا،
پسي پکا تيا پيلھ، ڳاڱيون سي ڳاڙهيون.

ڪافي لوڙائو پهاڙي

ونهيا وس وري ايندم لوءِ لڏي،
پکا ساڻ پکن جي اوڏاڪن اَڏي.

خواب خيال سدا ماروئڙن من ۾،
پلپل پور پون طرحين تن ۾،
آيم خبر ڪري، نيندم سانگ سڏي.

ڏيھ ڏورانهان ڏوٽي ڏور رهيا،
ڪيڏ بندياٽي بند مان اجهڙوال اها،
پٽن منجهہ سڏي، ڪندا گڏ تہ گڏي.

قيدئون ڪيڏ تہ وري عمر وطن وڃان،
ميڙائي جي مون ڪي آهي اميد اجا،
وڃان وطن وري ماڙيون محل چڙي.

”دريا خان“ ڏوري ڏسان اُهي سانگ سَڪا،
ڳھ ڪنڊن جا ڪائڻ ورسي پيرون پکا،
سوئي سگر سدا، ڪيان تن جي تڏي.

ڪافي پهاڙي

جيءُ جنين ليءِ جوڳي تيڙو
ڏيهہ ويا اُٺم ڏيهي.
اُنو ملڪ ماروئڙن جو، هت ورهہ وڃايم ويهي.
ڳهہ ڪنڌن جا ڪائڻ خاصا، ور ڏونرا پرين جا ڏيهي.
صحيح غلام علي جو سڏايم، جنهن نينهن لايو مون کي نيهي
هادي حق حقاني ڳالهيون، رمز حقي سان ريهي.
"دريا خان" دلبر ديس پنهنجي کي پاڻ پسج پيهي،
مرشد وارو حال اسان تي، جيهي آهيان تيهي.

ڪافي بروو

آيو فرمانين فرمان، هاتف عشق آواز الستي.

عشق روايت راوي ڪري تو
سر عشاقان قدم ڌري تو
پڌ فرمودو فرقان،
موتو تي وڃاءِ هيءَ هستي.

اول جسم کان ڪر تون جدائي،
ڏي سر عاشق عشق ادائي،
وفي اَنفسڪم قول قرآن،
ماڻ محبت حق جي،

ظاهر ذات صفات سڃاڻي،
عاشق عشق جون موجان ماڻي،
هي گهر هستيءَ جو ڪر ويران،
ڏي سر سودو دست بہ دستي.

"دريا خان" گوءِ کٽي کي غازي،
هي جڳ سارو طلسم بازي،
عشق ڏجون يار نينهن نشان،
کوڙ تون عاشق وحدت وستي.

ڪافي

پاڻ وڃائي پاڻ سڃاتم، پيو ڇاتم سو ڇاڻ ويو.

فانما تولو فثم وجه الله،
پيائيءَ وارو پاڻ ويو.

جو ڳوليم تي ڳوٺ ڳليءَ ۾،
سو تان وڇون ئي پاڻ ويو.

پنهنجو پاڻ ۾ پاتم جهاتي،
پيو پهه پنڌ پرياڻ ويو.

"دريا خان" بحر بيرنگيءَ ۾،
عقل سندو اُهڃاڻ ويو.

ڪافي سسئي

عام ڪان پاسي ٿا اورين، بر ۾ مڙهيون بيراڳين جون.
سڪ تنين کي سور برابر، ڏيهه ڏکن جا ٿا ڏورين،
ورهه وايون تن ويراڳين جون.
دونهين پاسي دادلا، ياڻ پريون سي ٿا پورين،
ڪن جهد جفائون اوجاڳن جون.
وجهي منهن مونن ۾، ڏيل اندر ۾ ٿا ڏورين،
هت سونهن سمرٿيون سامين جون.
"دريا خان" سامي سڪ مان، گهور ڪيو سر گهورين،
آهن طلبون سچيون تن تياڳين جون.

ڪافي بروو

اُڏ ڪانگ خبر ڏي ڪري، مارن ريءَ هي حال ٿيو.

چئج سلام سنيها ساري،
ڏوهہ ڪيهي هت وينا وساري،
هئي هئي تن ريءَ ساعت نہ سري،
جيئڻ هتي جنجال ٿيو.

ٻيو پيغام چئج هي پانڌي،
نيئي گڏيو گر هيڪر هيءَ ماندي،
توڙي ڪوٺي آهيان ڪري،
ڪرم لکيو مون ڪشال ٿيو.

ٿيون پيغام چئج دل لائي،
ريءَ اوهان منهنجو هت ڇاهي،
اِها ٿيڙم ڳالهہ ڳري،
راتيان ڏينهان اوهان جو خيال ٿيو.

"دريا خان" چاڻ اهو چاتم،
ٻاهر پير پکي نا پاتم،
انهن مهڻن ڪان وچان شال مري،
صاحب ڪي هي سوال ٿيو.

ڪافي بلاولي

آنڌائين عادت توڙ نڀائي،
ڏاڍي عشق ڪنئي اُچائي.

تير اکين جا آهن تکيرا، ڦاڙيو وجهن قڦڙ ۾ جيرا،
وڏئون پئون ست يار لنگهائي.

عشق پٽاري آهي بازي، ملان هجي توڙي قاضي،
عشق آزيون الڳ ڪرائي.

ساڻ جنين جي رکي ياري، سر سلامت ڀهون خواري،
ترڪ وارا آٽي سلهائي.

عشق جنهن سر ڪري ٿو مارو، مرد هجي توڙي پنج هٿيارو،
وجهي تنهن دم يار ستائي.

عشق"دريا خان" فوجان چاڙهيون، هٿين ڏئي سيف اُگهاڙيون،
ڏي مٿلن ڪي ٿو مارائي.

ڪافي ڪلياڻ

هن سمي جي سهاڳ، نوريون سڀ نوازيون.

جن مان اڇي چِٽ ميڇيءَ جي، اتي عطر تيو اَجهاڳ،

جن ڪُمر ڪڍيا تي پوٽيون، تن جي پر ڏنو آ پاڳ،
هو محلن ۾ ويهي ڪري، ڪن رهاٽيون راڳ.

ٿيا انعامي تن تي، ڪيئي باغيچا باغ،
مٿان تن معافي ٿيا، ويا ڏکيا ڏينهن ڏهاڳ.

چام تماچي تن جي، اچي منهه وينو ماڳ،
"دريا خان" تڏهن تن جا، سولا ٿيا سياڳ.

ڪافي جوڳ

عشق جي مڪتب ۾ ويهي، ڪر درد جو دل ۾ درڪ!
ڪوڙيون ڪتابن جون پڙهين، هِن هُن وڏو آهي فرق!*

اڪرن ۾ جيڪي اڙيا، عشق جي چاڙهي مور نہ چڙهيا،**
ڪنهن جي ميجين تا ڪينڪي، آهن وڏا ساڙن سڙيا،
هاديءَ ڏنو جنهن کي حرف، ويڙهي ڇڏيائون سڀ ورق!

جيڪي خدا فرمائيو، روڳي انهيءَ تي نا رهن،
رشوا وٺي رواز تي، ڪوڙا مسئلا تا ڪهن،
ٿيا طمع جا طالبو اهي غرض پنهنجي ۾ غرق!

عشق ڪان آزاد ٿيا، ورد وظيفا تا پڙهن،
منهن ڏيکيو ماٺهن اڳيان دعوتن تي ڊوڙ ڪن،
نقطو پڙهن جي نيهن جو ڪن تال تسبي جو ترڪ!

"دريا خان" دفتر درد جا، پڙهيا سي مست ٿيا،
پاڙيائون سخن پانهنجا، جيڪي سچا الست جا،
فاني ٿيا في الله ۾، اهو پڙهن هردم سبق!

---

* رند روز شب آهن مدا، وحدت جي واديءَ ۾ غرق،
ڪوڙيون ڪتابن جون پڙهن، تہ بہ آهہ هِن هُن ۾ فرق.
(خوش خيرمحمد فقير)
هي وجي تان هو تئي ۾ ڳالهہ پئي ساري پڌر،
ڪوڙيون ڪتابن جون پڙهين، آهي زهد تقوي سڀ ضرر.
(غلام حيدر فقير)

** اڪران دي وچ جوئي اَڙيا، عشق دي چاڙهي مول نہ چڙهيا.
(بيدل فقير)

ڪافي پيروي

منجھ جوش جبل ڪوھ طور جلي،
ڏاڍو تاب حسن جو ڪير جھلي.

رب ارني* موسيٰ تي چيو
لسن تراني** الھام ٿيو
ڪيئي وير وڏا انھي ڇل ڇلي.

سوين عاشق جيڪي درد مُٺا،
ڪيئي ناز نيڻن جي ڪات ڪٺا،
پاتو شيخ صنعان زنار ڳلي.

عشق جنين تي قدم ڌري،
اھي ڏوھ ثواب ڪان پيا تہ پري،
ھت ٻي تہ ڪنھين جي ڪانہ ھلي.

"دريا خان" عاشق آھ نہ ڪن،
اھي بن محبوبن ڪين مڙن،
ڏسي پتنگ شمع کي ڪينءَ ولي.***

---

* رب اَرني: پنھنجو منھن ڏيکار.
** لن تراني: تون نہ ڏسي سگھندين!
*** لن تراني: تون نہ ڏسي سگھندين!
* لن تراني: تون نہ ڏسي سگھندين!
* لن تراني: تون نہ ڏسي سگھندين!
* واپس اچي.

ڪافي روپ ڪلياڻ

چڏو سارو ياد رک تون، ذات پنهنجي دم بدم،
سچ آهين سلطان تون، ڪل شيءِ تي آ تنهنجو قدم.
خلق ۾ خالق نہ هو شيطان چو سجدو ڪيو،
جڏهن پاڻ هن ۾ حق ڏيو تڏهن اَمر کي ڪيائين عدم.
ڪير آن ڪنهن کي تو ڳولين، چو تو رب پنهنجي کي رولين،
خبر لهہ ڪا خيال جي، هر حاج آهہ تو ۾ هضم.
قرآن ۾ ڪين تو چيو مون کان سواءِ ناهي ٻيو،
ڏٺي ٻانهون ڪئن ڏيو موتوءَ وارو هي ماتم.
نانءُ "دريا خان" چو سڏائين، الف مان آدم تي آئين،
اهڙا لقب چو تو لائين، ڪر خيال خوف وارو ختم.

ڪافي بروو

برهہ نہ پانيم جيڏيون، آهي عشق اڙانگو اديون.
رائي ۾ تي راهہ نهاريان، هي هي ڪريو هنجون هاريان،
نيڻن وهايم نديون.
روهن ۾ تي ڪريان راڙون، جت ڪري ويا مئيءَ سان جاڙون،
ور وڃن تا وئيون.
گورا گس هلن تا گامون، ڪر هن کي تن هنيون ڪامون،
ٻيلهہ وڃن تا ٻڏيون.
"دريا خان" دلبر دل ۾ دائم، سگ غلام علي جو سڏايم،
معاف ٿيم سڀ مديون.

ڪافي روپ شان

هوتن ريءَ هي حال جيڏيون، ڪنهن سان اوريان اور عجيبن!
غفلت بازي يار گنوائي، هي هتان ويم هوت ڇڏائي،
ڪيچي هئي هئي ڪالھ.
سرتيون سگّ نہ ٻيو ڪو ساهيان، دم دم پوتيدار پچايان،
جوڳين جي اتم جال.
ڪهندس ڪيچ ڪشال ڪاهي، لهندس لوڪ لاڳاپا لاهي،
ڇپر ڪنديس ڇال.
رهبر عشق اول ڪان آيم، صحيح غلام علي جو سڏايم،
ڪيڙم نظر نهال.
"دريا خان" عشق اندر جن آهي، ڇپر پنڌ تنين کي ڇاهي،
ڪونهي ڪيچ ڪشال.

ڪافي سارنگ

اگڙ اسان جي آءُ تون يار
اصل اسان جو آهي نينهن جو ناتو.
سرتيون سيئي مون کي ڏين واڏايون،
پير پريتڻون پاءِ تون يار
سڪ سڄڻ تنهنجي اندر اُوراتو.
ڳالهيون ڏکن سورن جون سيئي،
دوست ٻڏي دل لاءِ تون يار
آهي اسان جو اهو خيال جو ڪاتو.
آءُ تہ عيدون تين اسان گهر
پاڻ پنهنجو پلاءِ تون يار
عشق تہ .تنهنجو جو مون سر ڇاتو.
"دريا خان" درس تنهنجي جو پياسي،
تنهن سان رمزون لاءِ تون يار.
ڳوٺ ڳليءَ تنهنجو ڳڻ ڳاتو.

ڪافي پهاڙي

وئـي وري ڪـن ڳـالـهين سـان،
منهنجي دلڙي ڪنهن دستور ميان!

اڳي ڪان ٻه اڳرو ڪو پرايم پور ميان،
منهنجي دلڙي ڪنهن دستور ميان!
ڪنهن سان اوريان آءُ وڃي، ساھ پنهنجي جا سور ميان،
منهنجي دلڙي ڪنهن دستور ميان!
وڃي دست چڙهي دوستن جي، سا ڪيئن موٽي مور ميان،
منهنجي دلڙي ڪنهن دستور ميان!
"درياخان" وڃي ملنديس تن کي، جن جو آھي ذوق ضرور ميان،
منهنجي دلڙي ڪنهن دستور ميان!

ڪافي بروو

ڪر عشق الھ اختيار يار! تو ڪيئن غافل ڏينهن گذاريا.
ونحن اقرب پاڻ چيائين، اهو هو ڪو حق ڏنائين،
ٻڌ گوش ڏئي گفتار، موتو ٿيا سي ڪنهن نہ ماريا.
نينهن نهوڙيا ڪي ناميا نيهي، رمز غشاقن جيهي ڪيهي،
آيو منصور جي دار، ڳالھ انهيءَ تان ڪيئي ڳاريا.
بات برھ جي بيحد باري، سر عشاقن آئي ساري،
وھ عاشق مرد عطار، جنهن ٻول ٻيائي جا سڀ ٻاريا.
ذڪريا سر ڪرٽ وجهاييءِ، ابراهيم آڙاھ اڙاييءِ،
پاتو ڳل صنعان زنار، تنهن زاهد زهد جا ورق وساريا.
"دريا خان" دعوا عشق ذري ٿي نو نو باتيان برھ ڪري ٿو،
ڏسو عشق سندو اسرار، غلام علي گرو غير اتاريا.

ڪافي لوڙائو پهاڙي

سهڻي يار جي ديدار جو اسرار اهو آهہ.

صحيح پاڻ تون سڃاڻ، الستي اُهڃاڻ ڪي،
و نحن اقرب نرواڻ سو هر وار اهو آهہ.

منجهون ميم تي مختار آيو اوتار انهيءَ ۾،
سچي عشق جي گفتار جو اعتبار اهو ئي آهہ.

گل گلزار سوين يار ڪليا باغ بهاران،
چمن چمن چوڌار سو هيڪار اهو آهہ.

”دريا خان“ ڌر ڌيان، ڇڏ گمان، گذر جو امڪان،
موتو تي مڙ نہ يار جو اقرار اهو آهہ.

ڪافي ڪوهياري

تن آديسين جي اڇڻ جا، اڄ ڪي اَجام ٿيا.
سنياسي مون سيڻ ڪيا.
جوڳي يوڳي ڪاپڙي، وڃائي وڃي واٽ ٿيا،
سنياسي مون سيڻ ڪيا.
سامين سنگتيون سيل جون، ويراڳي مون وٽان ويا،
سنياسي مون سيڻ ڪيا.
گرچڻ گڏيل اٿن گودڙيون، هرڪو اچي سين نِوا،
سنياسي مون سيڻ ڪيا.
”درياخان“ پاڙي پرين جي، جڳ جڳ پيئي شال جيئان،
سنياسي مون سيڻ ڪيا.

آهين الله سر ساڳيو اچي آدم نانءُ سڏايو ٿي.

چو ٿو ڳولين چو ٿو ڦولين، چو ٿو پنهنجو پاڻ کي رولين،
اها صورت اٿئي ساڳي، جنهن جادو جاڳايو ٿي.

هوڏانهن آئين هلي هرڪي، سڄڻ سرڪي ڏني مرڪي،
پيالو جام جو پي پيالو پچايو ٿي.

ڪاٿي پير ڪاٿي فقير، ڪاٿي بادشاھ ڪاٿي وزير،
هتان ويڙا لکين مهمير، "دريا خان" نام سڏايو ٿي.

ڪافي

برھ بيقراري ڪئي، آواز اناالحق ٿيو اظهار
سي سڀ ڏناسين پاڻ ۾، جيڪي الله جا اطوار.

تون تون ڪندو هرڪو وتي، خوفون ٻڌي ٻوَ جي پلڪار
مان چوڻ مشڪل گهٽو کولي حجابن جا هزار.

عشق آيو آر ۾، بيخود ڪري ٿي بي خبار
ڪوڙين منجهان ڪو اچي ٿو گوءِ ڪٽي غازي غبار.

خيالن خيما کوڙيا، وحدت لايو وَسڪار
ٻولي ٻانهپ جي وٺي، ٿيو خدائيءَ جو خمار.

نانءُ "دريا خان" منهنجو ناهي، نشي ۾ نينهن جي ڪيو نروار
جي هٿا سي، سيئي ٿيا سي، دل ورتو آهي هاٺي قرار.

ڪافي آسا

منجھ وجود شھود شعاع ڪيو اوندھ جو اسباب وِيو
اُپريو سج حقيقت وارو تارن جو سڀ تاب وِيو.

عشق زليخا يوسف ڪي، نيئي مصر ۾ بيٰ آب ڪيو
عبديت جو پول پڳو جڏھن رخ اُتون نقاب وِيو.

شاھ منصور معراج سوليءَ تي، شائق ڏس شتاب وِيو
ملن معنيٰ ڪين پروڙي ھئڻ سندو حجاب وِيو.

عاشق عشق ۾ شاھ شھيد ٿيا، کھڙو ڏوھ ثواب ڪيو
صوفي صاف ٿيا سر ڏيئي، بحر ۾ رلجي حُباب وِيو.

عاشق ڪن ٿا الف مطالع، ب ـ ت وارو باب وِيو
"درياخان" ٿي بيدار ھتئون، ھي خوف ورجا جو خواب وِيو.

ڪافي جوڳ

آدم نانءُ الله جو ڪو سير ڪر ثابت سھي،
عشق وارن ڪان سوا، ھي ڪل نہ ٻي ڪنھن کي پئي.
ھيءَ ڳجھارت جن پڳي، وئي لڄ تنين تان سڀ لھي،
موتو مري جيڪي جيئا، ٻي ڳالھ سڀ تن ڪان وئي.
تي محو موجودات ۾، ٻوٽي تہ ڏس اڪيون ٻئي،
جن پاڻ سڃاتو پانھنجو سيني سالڪن اھا لات لنئي.
فاينما تولو فثم وجه الله*، قادر قرآن ۾ ڳالھ ڪئي،
مان الله اثبات آھيان، جاڏي ڪاڏي صورت سيئي.
"دريا خان" سڀ ڪا دل جاءِ ٿي، وسواس واري ڳالھ وئي،
ھاڻ ماڻ موجان عشق جون، ٻين کي ٻڏائين ڇا ڇئي.

* جيڏانھن ڪريان نھار تيڏانھن سڄڻ سامھون.

ڪافي ڪاريهر

ڪنهن ڳڻ ڪيچين جي ڳاري،
ويچاري تي ڏونگر ڏوري.

هيڏي شهر ڀنڀور ۾، آيس عشق اُماڙي،
ويچاري تي ڏونگر ڏوري.

چڙهي جبل چوٽئين، ڏکن ڪئي ساڏ ڪاري،
ويچاري تي ڏونگر ڏوري.

ڇُلي بيٺي ڇپرين، مونجهه جتن جي ماري،
ويچاري تي ڏونگر ڏوري.

پينر هن ڀنڀور ۾، ڪيڙي عشق آواڙي،
ويچاري تي ڏونگر ڏوري.

"درياخان" ٻول ٻروچ سان، ثابت سڪ سچاري،
ويچاري تي ڏونگر ڏوري.

ڪافي پهاڙي

پون ٿا پور پرين جا، هينئڙي کي سَو هزار.

اَچوڙي سرتيون سچ چئو ڪيچي لنگهيا ڪالهه قطار.

موتي آهن ملڪ ۾، ڪن وڻجارا وهنوار.

اُنا مينهن ملهير تي، سانگين هليا سير سينگار.

چوي ڪينءَ پُنهان، آهي محبن هٿ مُهار.

ڪافي ڪوهياري

جوڳي جڙ لائي ويا،
تن جا مارن تا هنڌ ماڳ مڙهيون.

سامي سفر سنبريا، پورب پنڌ پچائي وَيا،
ٻڌي ڪمر ڪُلابا، ڪش ڪڙيون.

لاڳاپا هن لوڪ جا، لاهوتي سڀ لاهي وَيا،
ڏئي ترڪ طمع کي وَيا تڙيون.

تن تنبورا سر ڪري، روح ۾ رام ريجهائي وَيا،
مون کي گهارڻ آيون هتڙي گهڙيون.

"درياخان" سنگتيون سيل جون، ڪيئي وير وڄائي وَيا،
من ڪا ٻاجھ پوي تن ڪاپڙيون.

ڪافي

اهڙي ڪنهن سان ڪوئي نه ڪري،
جهڙي جاڙ ڪري، مون سان جت وَيا.
ويندي رهنديس ڪينڪي، توڙي رت ريلا ڪري پير پري،
ڏئي ڏير مُئيءَ کي ڏت وَيا.
ورڙيءَ ورنديس ڪينڪي، ساعت ان ريءَ سندم ڪانه سري،
اهي ڪين پاڙي پنهنجي پت وَيا.
چام آرياڻي پاهنجا، شال هيٺيءَ تي هٿ ڌري،
اهي ڏئي نه موڙهيءَ کي مت ويا.
وڏا طالع تنهن جا جو "درياخان" اڳيان هوت مري،
جيڪي ساٿ وٺي پنهنجو ست وَيا.

ڪافي

ڪنهن سانگي ٿيڙم سانگ،

جيجان تن جتن سان.

ننڊ نهوڙيس ويڙم نڪري، ٿيس ويراڳين وانگ،

جيجان تن جتن سان.

سورن ساهہ سڪايو آهي نينهن نسورو نانگ،

جيجان تن جتن سان.

ٻي ڪنهن ڪيچن سور سُٽايان، ڏکن واري ڪانگ،

جيجان تن جتن سان.

"دريا خان" لوچي لهنديس لڪيون، مون تن اها تانگهہ،

جيجان تن جتن سان.

ڪافي سر ڪاريهر

مون کي ڏونگر ڏس ڏين ٿا، ڙي آيل ٻاروچن جا.

ٻڌي سندرو سُڄ جو ڪهن سي لهن ٿا.... آيل!

ووڙ تہ لهين ورکي، چاري هينءَ چون ٿا.... آيل!

چڙهي جبل چوٽئين، متي روهہ رڙن ٿا.... آيل!

"دريا خان" عين عجيب ريءَ،

رئٽئا ڪين رهن ٿا....آيل!

ڪافي سسئي

مون کي ڏونگر ڏورڻ آهہ اَديون،
گهٽ گهير جبل جا پنڌ پُٽيون.*
ووڙي ورندي ڪينڪي، مَن ڪا پوي سڌ سماءَ اديون،
اهي ڪينءَ ورن جيڪي سوز سٽيون.
ڄُلي ويئي چپرين، جا ويئي وهہ واهہ اديون،
ڏاريون ڏار ڪري ويا منهنڙو مَٽيون.
سرتيون ساهيڙيون سپيئي، هلي هاڙهي تيون همراهہ اديون،
ڪوڙيون ڪيچ وڃڻ کان سڀ نٽيون.
"دريا خان!" حامي هوت تيو، پيو شامل تيڙو شاهہ اديون،
جنهن پريت پياريون وَهہ وٽيون.

ڪافي "جوڳ"

عشق جي بازيءَ ۾ عاشق، سر ڏئي منصور تي،
پاڻ کي پاسي ڪري، پوءِ محبتي مذڪور تي.
لاهي لاڳاپا لوڪ جا، تون ورهہ ۾ وهلور تي،
جا تي ڪسن تا ڪاپڙي، تنهن ملڪ ۾ مشهور تي.
ساقيءَ اڳيان سر پانهنجو نائي نسورو نور تي،
سرڪي چکين تنهن سور جي، موکڻ ۾ ئي مخمور تي.
ڪُڇ ڪنهين سان ڪينڪي، تون سڪ ۾ صابور تي،
ونحن اقرب ويجهو وسي، پَس پاڻ ۾ ناڏور تي.
"دريا خان!" دامن عشق جي، محڪم وٺي منظور تي،
پُر نہ ٻي ڪنهن پار ڏي، مرشد مٿان من مور تي.

* مون کي ڏونگر ڏورڻ آيو ڪيچي ڪيچ وڃن.

ڪافي

هر طرفين حق آهي آهي، ناهي آدم نڪي آل آدم جي.

تي فنا، بقا ڏئوسي، پيالو آب حيات پيتوسي،
مرڻ تہ مورئون ناهي ناهي.
تيڙو شمس* رضا ۾ راضي، ڪري ڪرامت گون تيو غازي،
ڪلي ڏنائين ڪل لاهي لاهي.
سوريءَ تي منصور** چڙهايوَ وڌي ٹُڪي سورهيہ ساڙايوَ
تو اناالحق الائي الائي.
نام "دريا خان" دلبر ڏاريو، بي مثل مون مثل تي آيو،
ڏانءُ ڪيو ڏس ڏاهي ڏاهي.

---

* شمس تبريز۔ مولانا جلال الدين روميءَ جو مرشد جيڪو 645هہ ڌاري غائب ٿيو.
** ۔ ابوالمغيث حسين حلاج بن منصور بن محمد بيضادي ولادت 244ه طور لڳ بيضا۔ ايران.
24 ذوالقعد اڱاري ڏينهن 309هہ مطابق 26 مارچ 922ع ڪيس بغداد جي باب الطاق وٹ ڦاسي ڏئي
تنهن کان پوءِ سندس لاش ٽڪر ڳيا ڪري باهہ ۾ ساڙيو ويو.
مختصر انسائيڪلو پيڊيا آف اسلام آباد
ص 127.

ڪافي "جوڳ"

تي پتنگ تون پاڻ پئو هن عشق جي آڙاهہ ۾.

منجهہ محبت جي مَچي، ڪويا اچن تا ڪاهہ ۾،
اِهي پون پروانا پچي، تنهن برهہ واري باهہ ۾.

سي وتن ويڳاڻا سدا، عاشق الستي آهہ ۾،
ڪا جا نظر پين نينهن جي، ديدن سندي درياهہ ۾.

پري نہ پانئج پاڻ کان، ساجن وسي تو ساهہ ۾،
انهيءَ رمز ريڏا روح ۾، نهريا نہ ڪنهن بہ ٿاهہ ۾.

"دريا خان" ڏُئي ڪر دفعي، نيڻن سندي نگاهہ ۾،
ڪين پسيائون پاڻ ۾، تيا فنا في الله ۾.

ڪافي

نزاڪت ناز نيڻن جي، ڪئي دل يار ديواني،
موهي ڪيو مست من مورت، لائي تنهنجي حسن حيراني.

ڪيو ديدار جنهن تنهنجو ڪفر اسلام ويو تنهن جو،
سوريءَ تي سر ڏئي سَنهنجو اها عاشقن کي آساني.

اڳيئي آهيون تون سُهڻو ويتر تو پاڻ سينگارين،
انهن ڳالهين سان تو ڳارين، ڪوڙين قدمن تان قرباني.

لکين مظهر تنهنجا مولا، ڪروڙين چمڪندا چولا،
برهہ سارا پيڳا پولا، اُتم صورت انساني.

راتيان ڏينهان سجڻ سائين! اکيون دل طرف ايڏانهين،
"دريا خان" در سنڌ دانهين، ڪيو ميلو مهرباني.

ڪافي

مُرڪن ملامت ۾ اُهي، جن برهه کي برسر ڪنيون،
صورت سجاڻي يار جي، نت نت ڪرن سجدا نيون.

ڇُتا مرڻ واري خون کون، قبر قيامت جي زوف ڪئون*،
ڪفر ۽ اسلام جون، وايون وڻائن سڀ وَيون.

رَت ڪَٽ عقل جي ڪاڻ ڪن، بيوس حسن سان حل ٿين،
سرتيون سندن سر تي سدا، آهن درد جا ڏوڙيا رَيون.

"دريا خان" آهي الله اهو، ننڊ جاڳ ۾ سڀ سوجهرو،
ريءَ سالڪن بيو ڪير سمجهي، ڳالهيون اِهي جي تو ڇيون.

---

* زوف = ضعف = هيڻائي.
نوٽ: مصرع نمبر 1 ۽ 2 ۾ ڪٿي هيئن لکيل آهي:
ڇتا مـرڻ واري حــوق ڪئون، قيامت قبر جـي خوف ڪئون،
هر طرف بـــي رنـگ بحر ۾، ديدون خيال جون رَلجي وَيون.

رت ڪٽ عقل جي ڪاڻ ڪن، هرگز حسن سان حل ٿين،
ڪـفــر ۽ اســلام جــون، وايـــون وڻــائــن ســڀ وَيـــون.

ڪافي ڪلياڻ

باهريان تيرٿ ڇو پڇائين،
منهن مڙهيءَ دل پنهنجي نہ پائين!

سخت سفر، ڪشٽ ڇو ڪرين،
تو پٿر پاڻيءَ ڏيان ڌرين؟
ڇو روح پنهنجي ۾ نہ رام ريجهائين.

گيتا، گيارس، گيان پڙهين تو
پنهنجو پاڻ ۾ ڪين ڪڙهين تو
ڪٿ ڪريو تو لوڪ سڻائين.

پوٿيون پُستڪ، ويد بتائين،
من پنهنجو پر ٻوڌ نہ لائين،
گيان پيو ٻين کي ٻڌائين.

"دريا خان" درد رکج دم ياري،
عشق سھڻي بن ڪوڙي تاري،
پنهنجو پاڻ ۾ ڇو نہ سمائين.

ڪافي ڪنيات

آيو عشق جڏهن، وايون عقل ويون،
پڳو تاب تنهن جي ڪؤن، ڏسي رُوڪ رَيون.

علم عقل کي چيو حسن هلان ڪئي،
هل تہ هلون پڇي، ٻي ڪنهن ملڪ ٻئي،
هل تہ هلي ڪيون ڪاتي بُت بئيون.

عقل چوي وچان ڪاڏي لڏي،
عشق ٽِڪڻ ڪاتي ڪين تو چڏي،
رويون درد ٻڏائي اهڙا حال ڪيون.

عقل چوي ملڪ اهو منهنجو
ٻيو دعوي دخل مٿس ناهي ڪنهن جو
پريت وتيس برهہ رند ڪنيون.

"دريا خان" درد جهڙو مايا مال نہ ڪو
جنهن جي ڪاڻ جيئي تو هي سُن مُئو
ڳالهيون سانڍ سورن جون سيئي سنيون.

ڪافي پيروي

آيو عشق اڳڙ لايون درد ڏچون،
تڏهن عقل ڇيو اُتي پڇ تہ پڇون.

عشق اچڻ جاهل هنگاما، نينهن جي نوبت دهل دُماما،
اتي عاشق اچن تا سرڙو سنجيون.
سوين ساز آواز اچن تا، عاشق انهيءَ رمز رچن تا،
اتي انحد واڄٽ ڪن وڄيون.
عشق پاڻ اڪين جا لايا، شرم حيا، عقل وَٽ آيا،
ڏي ڏس تہ اسان کي ڪاڏي وڃون.
"دريا خان" جن کي عشق اندر ۾، ڪين مڙن سي پون پڌر ۾،
تن لاهي ڇڏيون سڀ لوڪ لڄيون.

ڪافي سارنگ

هڪ اسان جو تون ئي تون، تو بن ٻيو نا گهرجي مون.

لا لنگهي وڃي محو ٿيا سي، الله ڇيو لون لون.

پاڻ پنهنجي ۾ گم ٿيا سي، بيرنگيءَ ناهي بون.

وڃي پياسي ملڪ امن ۾، ڏيهہ انهيءَ ۾ ناهن ڏون.

"دريا خان" ديس انهيءَ ۾ ويا سي، جت هان رهي نڪا هون.

ڪافي وهاڳ

ڪر امداد اچڻ جو اسان تي،
سو ڳڻ تنهنجا ڳائيندس.
جانب جاليندس ساڻ جُتي جي،
چمي چمي سرچائيندس.
ٻيا ٻہ گهٽا آهن ٻانهان تنهنجا،
مان ٻہ سگ سڏائيندس.
ڪٽي پٽي تنهنجي پيرن جي،
ڪري ڪجل اکين ۾ پائيندس.
دم دم ”دريا خان“ اڳيان عجيبن،
نياز وڏي سر نائيندس.

ڪافي روپ شان

پاڻ پانيم منجهہ تو ڳولي،
ڳولي هٿئون پاڻ ڪي.
پاڻ وڃائي پاڻ سُڃاتم،
يار ڳڏيو منجهہ اُولي.
لاسين لنگهي ثابت ڪيو سي،
فڪر انهيءَ سان ڦولي.
هر گهر هستيءَ جو جيئري جلائي،
چٽنگ پئي منجهہ چولي.
”دريا خان“ ستگر سپنڌ سُٺايو
ڏور متان ڪو ڏولي.

ڪافي پهاڙي

حسن وارن کي نہ گھرجي حجاب،
گھونگھٽ لائق ناهي.
نيهن هاديءَ جي وڏو آ نهوڙي، برهہ ڪيو بي تاب،
ميخن محبت جي وڏو گھائي.
سوا سڪ سڄڻ جي وٽي ڪين پيو، عشق ڏئي تو عتاب،
جيئن گھٽو تيئن ساهہ سيبائي.
منهن ڏسڻ محبوب اوهان جو آهي عين ثواب،
ڇڏ حجاب دلين جا لاهي.
سڻ "دريا خان" درد پُڪاران، ڪسي تيءَ ڪباب،
ڏي سر اڳتون نسنگ نوائي.

ڪافي پهاڙي

عاشق اڳيان محبوب جي، سڪ سمجهہ مؤن سجدا ڪرين،
رمز ۾ رهہ روبرو جيئن پير پٺتي نا ڌرين.

رهہ حسن حيرت فوج ۾، ڪاءَ چرخ محبت موج ۾،
ايندين عشق پوءِ اوج ۾، ڏک کي ڏسي جي نا ڏرين.

پهرين ڏاڍا ڏک ڏجها ڏيندءِ، پرکي پرين پوءِ پنهنجو ڪندءِ،
پوءِ سارا ڏيندا تو سندءِ، اعتبار ڪج اهڙو پرين.

ڏس مسلسل حسن زيب ڏي، ماڻن معشوقن ريب ڏي،
سگھو وڏي سرڏيب ڏي، هٿ سان جيسين هنج ڌرين.

"دريا خان" دلبر کي ڏنو الله اَطوارين ڇِٽو
محبوب موچارو مِٺو گھوٽ آهي سڀ ۾ گھرين.

ڪافي ڪلياڻ

هيءَ عمر سنڌءِ افراد، وڃي وهامي راتڙي.

جي مرڻو اٿئي تان مَر اڳي، آهي امر اهو ارشاد،
ڪر لا سندي هٿ ڪاتڙي.

فاذڪروني اذڪر ڪم، جي رکين دل ۾ ياد،
ٻي نہ ٻولج ٻاتڙي.

حيف حياتيءَ ڏينهڙا، يار بنا برباد،
ڏس پاڻي دروني جهاتڙي.

"دريا خان" دل جي ديس کي، ڪر عشق سان آباد،
لنو بنا ڪوڙي لاتڙي.

ڪافي ڪوهياري

منهنجو ور تہ وڃي ويا دلبند ڙي اديون،
اهي ڏير تہ مُئيءَ کي ماري وَيا.

هاجو ڪري وَيا، هوت وَڃي وَيا،
ڪري تہ مُئي سان ڦند ڙي اديون،
گهڙي نہ هتڙي گهاري وَيا.

مون پانيو مهمان مُئي جا،
هو چراڻا ڪري ويا چند ڙي اديون،
اهي ننگ ڏي ڪين نهاري وَيا.

ڏونگر ڏي ڪو ڏس ڏيرن جو،
جن جا راهہ نهاريان ٿي رند ڙي اديون،
سي رُوهن ۾ تہ رئاري وَيا.

مون ۾ ڪانهي همت هلڻ جي،
ڪيچ اَٿاوا پنڌ ڙي اديون،
اهي وڻ هيٺ ويهاري وَيا.

"دريا خان" جت ڪري وَيا جاڙون
پير پچان پئي پنڌ ڙي اديون،
پلا مئيءَ کي ڪوهہ وساري وَيا.

ڪافي تلنگ

تنهنجي ديد ڪيو تہ خريد، ڏسڻ ساڻ اسان کي،
هنج ۾ هج هميشه، مليل يار مان سان،
ڏي ڪا راز جي رسيد.
چاڻين ھيا نہ چاڻين، توکي سڪ وارا تا سڃاڻن،
جيڪي تنهنجي شوق ڪيا شهيد.
تنهنجي صورت ۾ سدائين، تنهنجي ذڪر ڪيو فنائي،
ڪرائي عشق سندي عيد.
تنهنجي برھ ڪيو بيحال، محبت مست ڪيو خيال،
"دريا خان" دريد.

ڪافي بروو

تون پاءِ دروني جهاتي،
ڏس پنهنجو پاڻ نظارو.
مونجھ ڏسي نا مڙجان عاشق،
اٿئي منجھ ظلمات حياتي،
اھو سير سڪندر وارو.

پير مغان جو امر اھو تي،
ڪر لا سندي هٽ ڪاتي،
چئو طرف حسن هيڪارو.

"دريا خان" چاڻ تو چاڻ انهيءَ کي،
پاڻ عشق ڪندو اثباتي،
تي وحدت جو وڻجارو.

ڪافي ڪلياڻ

تنهنجا عجب تماشا يار، ڪبيءِ طرحين يار نوان!
ڪاتي شاهہ تہ ڪاتي ٿئين گداگر، جوڙ ڪييءِ هڪ جهڙا يار.
مجنون مست ڪيو ناز ليلي جي، واهہ ولين جا ويڙها يار.
جي مرن مرڻ کان اڳي، ڏسن پنهنجا ڏيهڙا يار.
شيخ صنعان* ڳل جٽيو جڙاييءِ، تنهن کي ڪفر بتاييءِ ڪهڙا يار.
"دريا خان" ڪين مڙن سي عاشق، سورن سان گڏ سهڙيا يار.

ڪافي بروو

پير مغان جو وٽ تون پاسو اٿئي عشق خمار خمريي خاصو.

ڪاهہ ڪلالن وچ تون ڪاهي، حق مستي ۾ هستي ناهي،
منجهہ وصال ورهہ ٿيو واسو.

ميخاني ڪٿين مست اچن ٿا، سر جي سودي مرد مَچن ٿا،
رمز رندي آهي راند نہ رهسو.

ورهہ اٿئي اهو برهہ بقائي، عشق الله بن ڪوڙي ڪمائي،
آس هڪاهڪ پيو ڪوڙو واسو.

"دريا خان" درد رکج دم سازي، عشق الله بن ٻي ڪوڙي بازي،
هن هنڌ هوش حِظ ناهي هاسو.

---

* شيخ صنعان:
مشهور بزرگ، جنهن جا ست سو مريد هئا. انهن مان شيخ عطار بہ هڪ هو. هيءَ بزرگ وچ ۾ گمراهہ ٿي هڪ نصاري جي ڇوڪريءَ جي عشق ۾ اڙجي سوئر چارڻ لڳو ليڪن آخرڪار غئبي هدايت ٿيس ۽ وري سنئين راهہ تي اچي ويو. ـ مرتب

ڪافي جهنگلو

جهامر ڏيئي جهٽ پٽ، چايو عشق چنبن ۾!

سودو ڪيڙم سر جو وڃي حبيباٽي هٽ،
چايو عشق چنبن ۾!
پيرون چونڊيندس پاند ۾، ڪانبو ڪانبي وٽ،
چايو عشق چنبن ۾!
پرين پاڻ هٿن سان، وهايو ڪات ڪرٽ،
چايو عشق چنبن ۾!
مرڪڻ واري محبوب جو گهمي لڏو سي گهٽ،
چايو عشق چنبن ۾!
”دريا خان“ جي دل تي اچي، اُلٽيا بار اُلٽ،
چايو عشق چنبن ۾!

ڪافي جوڳ

اِيذاءَ ڏاڍو عشق جو ڏک ٿو ڏئي ڏاڍو ڏکيو.

تنهنجي حسن هلان ڪئي، عرشين اُڏامي جا وئي،
اُت بات بيهڻ جي نہ هئي، جندجان جيري ۾ جُکيو.

ڪست مان ڪڙڪي جنهين، نت باهہ جان ڀڙڪي جنهين،
روز شب رڙڪي تنهين، تہ بہ دود دل اندر دکيو.

ڇوهہ مان جنهن تي ڇٽي، ٻاڻ سان تنهن کي ٻُٽي،
هڏ ماس ڪائي ٿو ڪٽي، تہ بہ باز وانگر آهي بکيو.

”دريا خان“ درد جي دوا نہ ڪا، برهہ آهي باري بلا،
سر ساهہ کي سختي سدا، ڪڏهين نہ ٿيندو سِو سکيو.

ڪافي جهنگلو

تنهنجي فلڪ فراق ۾، وينديس يار مَري مَري.

جيڪا اڳ وڏءِ وتي، ڏولڻ ڪج سا ڏري ڏَري،
وينديس يار مَري مَري.
انئي پهر اُباڻڪي، چارئي پهر چَري چَري،
وينديس يار مَري مَري.
ياد هجان شل يار کي، وڃان سڪ ۾ سَري سَري،
وينديس يار مَري مَري.
دلبر "دريا خان" سان، ڪج وصال وري وري.

ڪافي ڌناسري

سي ڪِنل ڪينءَ ماٺ ڪن، جن کي عشق جو آزار آهه.

رت رئڻ راتو ڏينهان، ٻيو بي قراري بار آهه.

ريءَ ملڻ ماندا مرن، ڏاڍي طلب تڪ تار آهه.

جن کي لڳي سيئي ڄاڻن، ٻي ڪنهن کهڙو اختيار آهه.

عاشقن کي هر هميشه، درد جو ڌنڌڪار آهه.

جي پون تا گهور ۾، تن ليءِ صبر لاچار آهه.

چڏ اها زوراوري، هاڻي ملڻ منٺار آهه.

جيَ هجين مون ساڻ جاني،"درياخان" کي درڪار آهه.

جوڙي ڏيانءِ جايون اکين ۾، سر ساهه صدقو يار آهه.

ڪافي وهاڳ

مج صبدا سواليءَ جي، اچي يار تون مان وٿ گذارا!
آءُ اگڙ محبوب جاني، سهڻا ڪري سينگارا!
هيءَ ڦُر سڄڻ توکي ڦبي،
نئين زور سان تو دل دَبي،
ايذا ظلم ظالم ڪرين ٿو ڪييءُ برھ ۾ بيمارا!
جئن ٿو وٽئي تئن ٿو ڪرين،
ڏاڍا بار بيحد ٿو ڌرين،
هن جدائيءَ جي جيئڻ ڪؤن، مرڻ آ موچارا!
پهرين ڏک پرين ڏاڍا ڏيندءِ،
پرکي پرين پنهنجو ڪندءِ،
پوءِ سچا ٿيندا سندءِ، ڪر اهڙي پارين اعتبارا!
"دريا خان" آهي اوهان جو،
پرچي پرين ڪريو پانهنجو،
انهيءَ مستي واري ميخاني مؤن، ڪو پُر پيالو يار پيارا!

ڪافي تلنگ

تنهنجي چشمن جا ڇهڇڪار اُوٿر* سڪ جا ٽا اُٿارن.
عشق لذت مون سوئي چاٽي، جيڪو هجي سدائي ساٿن،
اهڙا جن جا اعتبار ڳاٽ پريو ٽا ڳوڙها ڳاڙن.
ڀنيا پرون، ڪنڊيون پنبڻيون، چين وڃن ٿيون چوهيون چني،
چٽن ڏندن جا چمڪار، چوڪان ڏئي جڏهن نهارن.
"دريا خان" اهي ديوانا ڦرن ٽا، ڏسي ملامت مور نہ مُڙن ٽا،
وڃي سوريءَ ٿين سوار خيال پنهنجو ڪو يار نٽا ڪن.

---

*اُوٿر = طوفان.

ڪافي ڪاريهر

سرتيون ڏيو ڪا صلاح ڙي،
باب بنديءَ جي بٽي آ بتي.
ماءُ دعا ڪر دل ڪؤن مون کي، نانگن سان اتم نڪاح،
مائٽي انهن جي وٽي آ وٽي.
اڳتون گڏيا هيءَ ڳيڙن وارا، تن جي نور پري آ نگاهہ،
سڪ انهن جي گهٽي آ گهٽي.
دانهون"دريا خان" ڪنهن کي ڏيان، ٻڌندو پاڻ الله،
ننگ نباهيندو ڏٽي آ ڏٽي.

ڪافي سرپهاڙي

هــي راز حسن جــو اِسرار آهي اکين ۾،
سبحان صورت ساري، مولا وَسي مڙين ۾.

اهڙو تہ عشق آهي، سامان سڀ لُٽائي،
پنهنجو تو پاڻ وڃائي، دلبر سندي درشن ۾.

پائي دروني جهاتي، صورت سيو سجاڻي،
ذاتي چا صفاتي، چاندڻ آهي چمن ۾.

پهري لک پوشاڪان، واسطي ملڻ مشتاقان،
لک لاهوتي ڪن تا لڪان، سردار جي سمن ۾.

"دريا خان"هي سڀ حق آهہ، سالڪن کي سبق آهہ،
محبت تنين مَرڪ آهي. معرفت جنين مَن ۾.

هن ڪافيءَ ۾ هڪ هنڌ هيءَ مصرع زيادہ آهي:

ڪـلـڻ مـاهـيءَ جـو ڪنڊ آهہ، مرڪڻ اِنهيءَ جو منڊ آهہ،
مون پانيو چوڏهينءَ چنڊ آهہ، بجلــيون ٻـرن بـدن ۾.

ڪافي

اِسين هردم عشق ۾ آهيون،
نہ پڙهون نہ قضا ڪريون.
جوئي هجي اسين سوئي ڪريون،
سائين! پاڻ ڪوُن پلو ڪري پانيون!
محمد مير مَڪي ۾ آهي،
الا، اسين آذار انهيءَ جي آهيون!
آڪي"دريا خان" عشق اوهان جو
بيلي ٻئي ڪي ڪين ٻڌايون!

ڪافي تلنگ

ناهي آدم نڪي آل آدم جي،
هر طرف حق آهي آهي.
تي فنا ۾ باقي ڏسو سي،
پيالو آب حيات پيتوسي،
مرڻ منڊئون سو ناهي ناهي.
شاھ منصور ڪي سولي چاڙهيائون،
وڃي نڪي وڃي وڃي باھ ۾ ساڙيائون،
تہ بہ تو اَناالحق اَلائي اَلائي.
تيو شمس رضا ۾ راضي،
ڪري ڪرامت ڳٽئون تيو غازي،
پوءِ ڪلي ڏنائين ڪل لاهي لاهي.
نام "دريا خان!" دلبر ڏرايو
بي مثل مئون مثلِ تي آيو
ڏانءُ ڪيو آهي ڏاهي ڏاهي.

ڪافي گجري

اُٿي جاڳ جائي، پوئي ڪل ڪائي،
جاڳڻ ري جاليندين، سورن ۾ سدائي.
درد دؤنس جن کي، مليو محب تن کي،
هميشه هيڪاندي جن ننڊڙي ڦٽائي.
سڪن ساريون راتيون، جهنڊئون پائن جهاتيون،
اصل عاشقن جي آهي اَدِ اهائي.
مچي مرد ٿيءُ تون، پيالو درد پيءُ تون،
ڇڏي ساءُ سمهڻ جو ڪر ويهڻ سان وفائي.
"درياخان" دير ڇڏ، سگهو پاڻ گوندر گڏ،
وڃئي ٿي ويسر ۾ عمر سڀ اجائي.

ڪافي

بيهي ڪنديس برداري وويار، ساري سڀ خمار.
هٿ چميو سائين پير چمينديس، پنبڻين سان پيزارا
صدق ٿينديس سو واري وويارا
پلپل تنهنجا پور پون ٿا، نيڻ نماڻا روز رئن ٿا،
طلب لايو تڪراري وويارا
جانب هٽي تو جنهن کي جوڙي، خوب اکين جا خنجر کوڙي،
سڏ تنين کي آ ساري وويارا
دوست"درياخان" جو سور نہ سهڻ جوڏج ڪو دلاسو گڏرهڻ جو،
ڏکن منهنجي دل ڏاري وويارا

ڪافي

بي چون منجهان آواز اچي ٿو
ڪري عاشق ٻاجهون ڪير سهي!
انهيءَ منجهاران اچڻ وڃڻ جو
ڪي سالڪ ڪندا سير سهي!
ديد انهيءَ درياهہ جي ڪيڙا،
لک انهيءَ ۾ ويا لُڙهي!
انهيءَ نابود منجهان نابود جي ٿيڙا،
سوين انهيءَ ۾ ويا پهي!
"درياخان" چوي سائين اتي وڃي بيٺا،
تان تي ويندا ڪير ڪهي!

ڪافي پهاڙي

هميشه يار هج مون وٽ، وڃڻ جي ڪانہ ڪر وائي.
ڪڏهن ڪڏهن منهن ڏيکارين ٿو
ماڻن سان يار مارين ٿو
انهن ڳالهين سان ڳارين ٿو، هجي شل هوت هيڪڙائي.
ڏنيءِ ڪلندي اکيون ڪوڙي،
لکيو قسمت پئي لوڙي،
وڌو تنهنجي نينهن نهوڙي، جاڪون تو لنؤ سچڻ لائي.
ڪيا سر گهور هيءُ گهوري،
پچان تنهنجي نہ هڪ توري،
ڪيان توکي ساهہ اندر سوري، ملو لهي من جي ماندائي.
"درياخان" درد جو دارون،
هٿين پيرين ڪيان ڪارون،
فراقن دل ڪئي ڦارون، اچي ڏيو دوست دلجائي.

ڪافي

منجهان زاتي صفاتي تي،
هُتان هت ڪينءَ هليو آئين!

ڪڏان شملا ٻڌي شاهي، ڪڏان گهوڙن سندو گاهي،
وٺئي تي ڳالھ هر ڪائي، اهي لذتان وٺڻ آئين!
ڪڏان عاشق سدا سهڻو ڪڏان معشوق من مُهڻو!
ڪڏان قاتل قتل کُهڻو ڪڏان تو روح ريجهائين!
ڪڏان پنهنجو پاڻ سجاتو تي، ڪڏان خود ڪين ڄاتو تي،
انهن رمزن ريجهايو تي، اجا ڪعبي ڏي تو ڪاهين!
"درياخان" سمجھ سر سارو، ڪنهن جو ٻہ نہ آھ ڪاٽيارو
ڪيي چڏ خيال خوديءَ وارو متان ٻيو ٻول ڪو ٻائئين!

ڪافي

سهُڻا ڪين سڪاءِ، صدقو پنهنجي سر جو.

نالي نانءُ ڏٺيءَ جي، ويندڙ وري واجهاءِ.
صدقو پنهنجي سر جو!
چوري پوري چپڙا، ڳُـٽن ٻريو ڳالهاءِ.
صدقو پنهنجي سر جو!
ٻاجهارين ٻانهن سين، ٻُورل ٻاڪر ٻاءِ.
صدقو پنهنجي سر جو!
دلبر"دريا خان" سان، ٻاسو پلنگن لاءِ.
صدقو پنهنجي سر جو!

ڪافي روپ بلاولي

عاشق آيو ڪري هل هنگام،
جيءَ اندر جنهن جوش جاڳايا،
جهاتيءَ ۾ جيئن پاتم جهاتي،
عشق اچي ڪئي اُت اثباتي،
اڳيون محبوبن جي ڪنڌ ۾ ڪاتي،
موتو واري پُرجهي مَام،
لاسي لوڙيا سيڀ لَهايا.
ناز وارن جي نازن ماريا،
عاشق وُوءِ وُوءِ ڪن ويچارا،
بيشڪ تن جا سخن سچارا،
اتي اڙايا درس جي دام،
ڏادي فڪل ڪنهن ڦند ڦاسايا،
عشق وارن کي هيو ڇا ڇاٽي،
بن محبوبان ڪير سڃاڻي،
ملھ خريد ٿيا بي زر ناٽي،
سڀ ڇڏيائون ننگ ۽ نام،
سخن سچن جا ٿيا سجايا.
"درياخان" عشق اندر جن آهي،
لهندا لوڪ لاڳاپا لاهي،
ڇا مجال ڪنهن ٻئي جي آهي،
حسن اڳيون جو هٽندو هام،
عشقبازن اُتي سر اگھايا.

ڪافي

سڪ ۾ ڏيان تي ساھ، منھنجا ڍولڻ سائين،
ڪج ڪا هاٽي محب ملڻ جي.

اکڙيون اڙائي وڌءِ ڦاسائي،
برھ مچائي تنھنجي باھ.

تو جھڙو جڳ ۾، ڏسان ڪونہ پيو،
ويتر آهين بي پرواھ،

ڇڏ تون بي نيازي مڃ تون آزي،
”دريا خان“ سندي دانھ.

مداح (مدح)

سارھ ڪيان سبحان جي، تنھن تؤن محمد شان جي،
سولي ڪريو ايمان جي، يا مير مرسل مصطفيٰ.
جنھن دين جو پھريو دلق، فرمان ۾ تيو سڀ فلڪ،
ديو و پري آدم ملڪ، يا مير مرسل مصطفيٰ.
دائم وسو دارالبقا، تنھن لوڪ ۾ تنھنجو لقا،
تو در ڪمي آ ڪانہ ڪا، يا مير مرسل مصطفيٰ.
تون دُر آھين دارين جو، صاحب تون ئي ثقلين جو
ڪعبو بہ تون ڪونين جو، يا مير مرسل مصطفيٰ.
ھا طالبن مطلوب تون، پڻ ڪاشف القلوب تون،
عاشق خدا محبوب تون، يا مير مرسل مصطفيٰ.
تنھنجي صفت جو ڪونہ آ، بي حد باري بي بيان!
جيڪي چوايو سو چوان، يا مير مرسل مصطفيٰ.
صاحب سندم سرتاج تون، مالڪ آھين معراج تون،
ٻانھي مٿي ڪر ڀاڄھ تون، يا مير مرسل مصطفيٰ.
ھي آرزو آھي سدان، تو پيشاني پاڪ پسان،
ويران ويڙھو تي وَسان، يا مير مرسل مصطفيٰ.
پنجن تنن جي پاس مون، ھردم حسينڻ آس مون،
ڪر دل جو خانو خاص مون، يا مير مرسل مصطفيٰ.
مان يار تو چارئي ميجان، ٻي در ڪنھين جي نا وڃان،
منجھ سڪ جي سينو سڃان، يا مير مرسل مصطفيٰ.
توڪان منافق جي مڙيا، ابليس سان اُوھي اڙيا،
سي رافضي توڙؤن تڙيا، يا مير مرسل مصطفيٰ.
مرسل مديني جا ڌٽي، تون بار کِھين جا ڪٽين،
ڪر دور دشمن کي ھٽي، يا مير مرسل مصطفيٰ.
جٹن نفس ناقص تي چيو سو مون سيوئي تي ڪيو
تو در اچي پينار پيو يا مير مرسل مصطفيٰ.
حاصل ڪريان سڀ حاجتون، ڪوڙين پڇائين ڪاج تون،

ڪر نا ڪهين محتاج تون،　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
ڪوڙن سندو مون ۾ وڪر،　　ڪوڙين ڪيم ڪيئي مڪر،
تون ميٽ عيبن جا اڪر،　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
سڪرات دم سهنجو ڪرين،　　سو وقت اهنجو نا ڪرين،
تون ئي پرين پنهنجو ڪرين،　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
بيشڪ بدعتي هي بندو　　آهيان گناهن ۾ گندو
هي سگ سوالي تو سندو　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
دل ديد جي ڪوليو دري،　　ٿي حج حاصل اڪبري،
ساري عيان ٿي سروري،　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
آيو آهيان آڙ اُوٽ ۾،　　ڪر نا ڪچي هن ڪوٽ ۾،
ڪر تون گهيرو هن گهوٽ ۾،　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
ڏي دل صفائي دين تون،　　هڪ طاعت ٻي تلقين تون،
ڏي حُب پنهنجي مسڪين تون،　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
هي ڪر نہ دل عيبن پري،　　واهر ڪريو وارث وري،
ڪڍ ڪوٽ مان ڪرتون ڪري،　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
ڪر تون سواليءَ ڪي سچو　　توڙي آهيان ڪرتئون ڪچو
ڪر ٻاجھ پنهنجيءَ سان ٻچو　　يا مير مرسل مصطفيٰ.
ڏاتر سچا تون ذات ڏي،　　ڏينهن رات پنهنجي تات ڏي،
ڪلمي جي وائي وات ڏي،　　يا مير مرسل مصطفيٰ[1].
"درياخان" جي دل شاد ڪر،　　تون عشق سان آباد ڪر،
مدعي مڙيئي ماد[2] ڪر،　　يا مير مرسل مصطفيٰ.

---

(1) مداحون ۽ مناجاتون- جناب ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ ص 431 کان 433، سنڌي ادبي بورڊ
(2) ماد = ماند.

سرائڪي ڪلام

بيت

سر هير رانجهو

مئين ماهي دي ٻيلي ويسان، جهل نہ رهسان جهلي،
ڪُٽ نہ ميندي مائيو ميڏي، مئين تل نہ رهسان تلي.

رنگپور شهر سيالين سائين، ميل سياهي ملي،
ويسان چير چناب دي چالي، چاڪ ڏهون مئين چلي،
"درياخان!"روح رهيا شهہ رانجهن، مئين ڀُل نہ ٻي ڪنهن ڀُلي.

مئين ماهي دي ٻيلي ويسان، تر تر نديان نالي،
گهڙ دي گهيڙ نہ ڏرسان، توڙي ڪڙڪن ماهہ مهہ پالي،
رنگپور شهر سيالي ساري، ڪل ڪريسان ڪالي،
روز ميثاقون انگ اساڏا، لکيا لکڻ والي،
"درياخان!" محبت نال ماهي دي، پالي پالڻ والي.

مَن ماهي آ تخت هزارون، اِتان چاڪر سڏايا،
اَلهہ آپ اساڏا چا، پينگهي وچ نڪاح پڙهايا،
چِتس جهنگ دي جهيڙي ڪنون، ماهي اَلهہ ملايا.
ٻاٻل والا ٻيلا مئين تان، چاڪ اکين چهہ لايا،
"دريا خان!" روح رهيا شهہ رانجهن، سيني وچ سمايا.

صاف ماهي دي ٻيلي ويسان، چيز چناب دي چاري،
رنگپور شهر سيالين دي وچ، نينهن مريندا نعري،
ماهي نال مهاري رهسان، خوش تي چڙهسان ڪاري،
روح رهيا شهہ رانجهن، اي جند وار نہ واري.

مئين ماهي دي ٻيلي ويسان، تر تر نديان نئيان،
پيٽيان پائي، سڪي مائي، مارڻ آون مئيان،
هڪا هيرتا مئين يي نسي، ڪيون ڪر لوڪان لئيان،
ڪيڙيان پاس مٹين پاس نہ ڏيسان، پاس ماهي دي پئيان،
ماهي نال مُهاري وڙسان، رنگپور ڪنون رهئيان،
جس نگري ماهي يار نہ وسندا، سانگري سج سئيان،
"درياخان" روح اندر وچ رهيان، شهہ رانجهن ديان برهہ
براتيان رهيان.

عشق ماهي دي اي ڪم ڪيتا، برهہ برساتيان لائين،
برسن بوندان نين ڦوهاري، هردم منجهہ سيالين،
سانوڻ ماهہ ديان وٺيان بدليان، ٻيلي ٽڏيان چائين،
ڪٽڪن گهنڊيان، رنگن منجهيان، لون لون دي وچ آهين،
"درياخان" ميڪون ميل شهہ رانجهن،تہ ڪولهہ ٻلها گل لائين.

مئين ماهي دي ٻيلي ويسان، سچي سڪ جنهيندي،
مئين وچ مئين نہ رهہ ڳئي، آس پَياس اُهيندي،
لون لون وچ لقاءِ ٿيوسي، طلب تار تنهيندي،
"درياخان"روح رهيا شهہ رانجهن، پڇين ڪيهي عرض ڪنهيندي.

مئين ماهي دي ٻيلي ويسان، ٻابل گهر نا ٻهسان،
مهٽي ماهي يار والي مئين، سيئي سر تي سهسان،
چاڪ ڪيتي دل چاڪ ميڏي، مئين ٺاهہ نہ ٻي ڪنهن ٺهسان،
و نحن اقرب عشق ٿيوسي، آپ وچ آپ سميسان،
"دريا خان" روح رهيا شهہ رانجهن، لون لون وچ لهيسان.

مئين ٻيلي ميڏا يار ٻيلي، ڪيوين جوڙ اُسي دي هووان،
اوکڑ هاري بار بديان ٻڌ، ٻيٺي ٻي ير روئان،
پترڻ سذ ملاح ڪريندي، مئين نال ڪنهيندي سووان،
"درياخان" اتاوي بار ميڏي، تہ مئين پور ٻهلي لنگهہ پووان.

پار تنواران يار منجهين ديان، بيدار ڪيتا ڀڙڪي،
ڀڙڪي باهہ برهہ دي اندر جيوين دوزخ ڀڙڪي،
ڦڙڪي دل ڪيتوئي قابو نال زلف دي ڦڙڪي،
"درياخان" ڦڙڪي دل ميڏا، سڻ ڪرڪيان دي ڪڙڪي.

ڪيڙ ي مهٽي ڏيندي، هڪو رانجهن تيم چٿا،
جو رنگ ڪيڙيان نو لڳي مٺا، سو رنگ اسانون ڦِڪا،
لا مقصود في الدارين، هڪ رانجهن سدا ڪٺا،
جهنگ سارا مدعي ميان"درياخان"، پر سانون ويندي نہ ڪنهن ڏٺا.

متفرقه

برهہ باز تي مئين مرغابي، مينون چا چنبيان وچ سٽي،
تڙقان تڙقان تڙف نہ سگهان، وچ ڦتان دي ڦٽي،
نت نت کاوي تازي طعاما، ماس هڏان تون ڀَٽي،
"دريا خان" عشق عقاب ماهي دا، جو منهن پووي سو ڀَٽي.

عشق ايمان اسان ڪون آيا، ڇٽي جند جوابون،
ڪفر وچون اسلام ٿيا، بيدار ٿيو سي خوابون،

صورت مرشد صفي الله، ڪليا گهُنڊ نقابون،
"درياخان"آپ ڪون آپ سهي ڪر، ٻئي قمي ڇوڙ ڪتابون.

جي وحدت ڇوڙ عادت وچ اَوندي، قلب تنهان دي ڪالي،
اصل ڇوڙ نقل وچ پوندي، راهنون رد ريزالي،
دنيا دلئين برابر ڄاتي، خام خودي دي خيالي،
"درياخان" دم دم ڏي وچ عاشق، سمهن ڪاف ڪشالي.

جي دل تي هودا حرف لڪين، تان هودا ٿيوئي نظارا،
اول هو تي آخر هو، هو دا زور پسارا،
هودي پاتي نال هميشه، ڪليا گل هزارا،
"درياخان" هودي وچ گم هويا، هڻ آپ ڪون ڪر وسارا.

ڇوڙ مسيت ڳئين ميخاني، ڪفر قبول ڪيتو سي،
ڪاءُ حرام حلالئون توبهہ، ساقي ڏس ڏتو سي،
شرڪ شيطان ٿيو سي نيڙا، مئين ڪون سمجهہ سڻيو سي،
"درياخان" ظاهر باطن آکئين، هڪوئي حق ڏٺو سي.

جي ظاهر ويکين باطن ڪون، تان باطن ظاهر ٿيوي،
جيوين آهيري ويکين اکيان نال، تہ اُلٽا آپ ويکيوي،
ايوين طالب وچ طلب دي، مئين ڪون گم ڪريوي،
ايوين "درياخان" وچ الهہ دي، موتو اٿي ڦر جيوي.

جي مئي دل جيئندي ڄاتي، تہ هُو دا حرف ڪماوي،
اي دم حياتي هردم هُو وچ، هُو وچ هو سماوي،

اندر هُو تي ٻاهر هُو، دم هُو دي نال جيئاوي،
هُو دي نال محبت جنهن دي، مئين ڪون مار هٽاوي،
"درياخان"ڏونهان جهانان دي وچ، هُودا حرف ڪماوي.

جدا ٿيوان تان جند وڃي، جي ملان تہ ملڻ نہ ڏيندا،
پنڌ پوان تان اڳون سونهان، اُوجهڙ راهہ ڏسيندا،
سُڃ پووان تہ وستي دي وچ، وچ وستي گم هوندا،
"درياخان" عشق استاد اسانون، وَت ڪيهي سبق سکيندا.

شوق شراب پراٽا سانون، جام ڏتاپر ساقي،
پيوڻ نال شراب طهورا، فرق پيا وچ فاقي،
آڳي انگ اتاريا اڪر، منهن محراب ملاقي،
"دريا خان" دم دم درد رکين، جيسين روز حياتي.

دلبر نال ميڏي دلڙي پئي، عشق جهراٽي جهُردي،
ڪنڍي سخت محبت والي، هينانءُ ڪلي وچ ڪردي،
ڏور ڏڪاندي هٿ دلبر دي، جيڏي ساهي تيڏي سُردي،
"درياخان" اسان ڏي اصلئون آهي، ڪا اها نصيب ڏردي.

ڪونجان ڪنون فراق پڇيجي، جو ڪريندیان روهہ قطاران،
ڪنب جنهاندي تنبوري وڄدي، تن جنهان ديان تاران،
ڪرن درد فراق واليان، طرحين طرحين تنواران،
ٻچي ميل ڪونجان نون مولا، تہ وڃ يار ملن گڏ ياران.

عادت چوڙ وحدت وچ پوندي، ڳالهہ تنهان دي ڪيهي،
ڪن فيڪون اصل دا عاشق، ڏيهہ سجاڻن ڏيهي،
رهن آزاد هميشه عاشق، نانگي ڦرن سي نيهي،
"دريا خان"ڏي سر سهندي عاشق، جيهي آوي تيهي.

جي اي دل جئيندي چاٽين، تہ ذاتي اسم سجاٽين،
پاس انفاس دي نال هميشه، ڪلن گل ڪوماٽي،
وچ ظلمات آب حياتي، خيال خمر ڪر چاٽي،
"دريا خان" ظاهر باطن عاشق، ڏي سر عشق اگهاٽي.

ڪافي تلنگ

عاشقان ادا اُلٽا راهہ، راهہ ميان!
اُلــٽ ســمـاوڻ مشڪل بـازي.

اُلٽ اوياري عاشق تردي،
هن غواصي رنگ بحردي،
دهشت نال درياهہ، درياهہ ميان! پيرتڪاوڻ مشڪل بازي.

باهہ برهہ وچ عاشق ٻلدي،
ويک شمع ڪون پتنگ نہ وَلدي،
پوندي وچ آڙاهہ، آڙاهہ ميان! جان جلاوڻ مشڪل بازي.

جنگ فرنگي عاشق جوڙين،
ڏي سر سورهيہ مُنهن نا موڙين،
ويندي ني ڪاهہ وڪاهہ، قدم اُٺاوڻ مشڪل بازي.

"درياخان" ڪوچ نغارا وڄ دا،
گذري ڪون چوڙفڪر رک اڄ دا،
جيڪا وٺئي سا واهہ، نينهن نڀاوڻ مشڪل بازي.

ڪافي آسا

لڳي عاشق اڳــن تــن چولي،
انگ انگ وچ بيرنگ ٻولي.
ونحن اقرب رب فرمايا،
اندر ٻاهر رب سمايا،
ڏورنهين هئين اولي.
فانما تولو عشق اشارا،
هرجا هي نور نظارا،
جيڪو اکيان اندر ديان کولي.
و في انفسڪم قول قرآنا،
هي فرمودا هي فرقانا،
ين عبديت دا ٻولي.
"درياخان" آپ وچون نا آٽي،
"غ ل م الفـ" جاٽي،
آهي عين علي دل قولي.

ڪافي بلاولي

آپ ڪون ويکڻ آيا آپ، آدم دا ڪر جوڙ آئينا.
بيرنگي دا ڪر بهانا، صورت وچ سمايا آپ،
آدم دا ڪر جوڙ آئينا.
ڪتان باطن دي وچ بنيا، ڪتان هُل هلايا آپ،
آدم دا ڪر جوڙ آئينا.
مُلين هتئون منصور مرائي، اناالحق آلايا آپ،
آدم دا ڪر جوڙ آئينا.
ڪتان هوندا هوش هنر وچ، ڪتان يل يلايا آپ،
آدم دا ڪر جوڙ آئينا.
"درياخان" عاشق غلام علي دا، وحدت وچ ولايا آپ،
آدم دا ڪر جوڙ آئينا.

ڪافي جوڳ

سانوڻ رمزان لائين وَل يارا
ڪترڻ آتــڻ مول نہ ويسان!
چرخا چا ست ڪريا سي، ڏي عشق اُڏار
چاهئون تان مئين ول نہ چکيسان!

اج اسانون آ مليا هي، صورت دا سردار
طلب تنهين نال توڙ نبيسان!

نال سهٹي دي، سٹوڙي سهيليان، نينهن لڳا نروار
نال تنهين دي ورهہ ونڊيسان!

روز ازل ڪنون مئين تہ هان، جنهن جاني دي پنار
پير پڇوتي مول نہ پئيسان!

الهہ ڏيکڻ نال اکيان دي، دلبر دا ديدار
ديدان دي وچ ديرا لئيسان!

"دريا خان" دلبر دل وچالي، دم دم دل ديدار
نينهن تنهين مئين نيبهہ نيسان!

ڪافي پيرم

ڪيوين ڪران مئين نال کيڙياندي،
رانــجــهــو نـــــال ســا ڏيــان لاوان.
پار درياهان جهوڪ رانجهن دي، مئين ٻانهڙي ترتر جاوان.
مڱ کيڙياندي مول نہ ٿيسان، ميڏيان رانجهن نال نڪاحان.
دوست"درياخان" محبت جو مليا، چولي اندر نهين مايان.

ڪافي

ڪيا ڪجهه ويکين ڪنهن نون ڪنهن نون،
ڪـــيـــان دي وچ تـــــون هـــــي وَســـدا.
صورت دي وچ مورت ساڳي،
نقطا ويکڻ نينون نينون.
ديد سجڻ دي عيد برابر،
چشم وڪاون چينون چينون.
گل ڦل دي وچ رانجهن ميڏا،
ينوري پٽڪن بينون بينون.
"دريا خان" غير نہ ڄاڻي ڪوئي،
عينا سڄاڻين عينون عينون.

ڪافي روپ آسا

هر وچ هرڪون، سهي ڪيتو سي يار،
هر وچ تجلا هردا يار.
هر رنگ دي وچ سير ڪيتوسي،
بيرنگ ارٿ اگم، ڪم ٿيوسي،
ڪيها پڇڻ وَت تنهن دا يار.
الانسان سري سمجهيوسي،
دانا سره راز ٻجهيوسي،
ڪيها ڪرڻ قول ڏوجها يار.
رنگ وچون بي رنگ بڻايس.
جيوين گل وچ بانس ڇپايس،
جنهن دا شرح نہ ڪو شمار يار.
"درياخان" هر صورت سبحاني،
جت ڪٿ نور ڪوهہ طوراني،
بت ٻاني ڪنون ٿيوسي بيزار يار.

ڪافي روپ قصور

مشڪل يار دي ياري هي،
لانوڻ، نينهن نڀاوڻ اوکا!

لانوڻ عشق ڪيها پڇتاوڻ، جڳ ملامت خواري هي.

عاشق نام سڏاوڻ سوکا، زور نہ هاسي زاري هي.

عشق ملامت جنهن تي آوي، ڏي سر چاوڻ ساري هي.

”درياخان“ برهہ دي اوکي بازي،
بـار چـاوڻ سـر بـاري هي.

ڪافي سر سارنگ

عشق رنگي رنگ دي وچ، بيرنگ چارنگ لايا هي،
سڀ دي رنگ دي وچ سائين، سهجون آپي آپ سمايا هي.
اي جڳ بازيگر دي بازي، سانگ سرير چا ٺاهيا هي،
آپ ڪيڏي، آپي ڪيڏاوي، آپي پل پلايا هي.
بحر اسرار بهار بڻايس، بلبل شور مچايا هي،
ڪيئي ڀُٽڪار ڀنور پئي ڀُٽڪن، بانس اتي پرمايا هي.
ڪيئي بحر بيابان بيحد، ڪيئي جهنگل چايا هي،
گهٽ گهٽ دي وچ سوئي ٻولي، انت ڪسي نهين پايا هي.
ڪتان قاضي کولي ڪتابان، وچ مصلي منهن پايا هي،
ڪتان ڏُئاريدار بڻيا هي، ڪتي سنت سڏايا هي.
چوڙ غافل غفلت بازي، اي ڪل ڪوڙي ڪايا هي،
ڪل شيءِ پريا پر پورڻ، انڊ يا پنڊ اجايا هي.
دلبر ”دريا خان“ دا، وچ وسدا، هر شيءِ دي وچ آيا هي،
آپي اپٽي ٻول ٻوليندا، آپي آپ گڻ گايا هي.

ڪافي بلاولي

نام تيڏي جڳ مُوهيا يارا
بيوس لڳيان وچ لڄ پالين.

عشق جڏان ڀھ حڪم هلايا، آوڻ نال ڪيھا ٻنگ لايا،
بيوس تيسان هڻ لاچار نت نت ماس هڏان تون گالين.
جي تون آوين اسان ڏي ويڙهي،گھول گھتان مئين سڀئي ڪيڙي،
ويکا تئير ڪون مئين ڪر سينگار هيڪر اساڏي اکڙيان پالين.
ڪتان رانجھن دا ڪيتيءِ رايا، ويکڻ سير سيالين آيا،
هيردي ڪارڻ حال گنوايا، چوڙڪي آيا تخت هزار
ڪرڪي چاڪ چناب دي چالين.
"دريا خان" عشق عقل ڪون نيتا، باھ برھ دي آنبا ڪيتا،
پڙڪي پڙڪي بي شمار نت نت جو شان وچ پياجالين!

ڪافي پهاڙي

عشق دي اُلٽي چال، لوڪان نون خبر نہ ڪائي.

اُلٽي ٻولي، اُلٽي چالي، اُلٽ سماون مست موالي،
اهو فقر دا حال، رهندي صاف صفائي.

عشق امام حسين سائين چايا، جنهن سر نيزي نينهن جھُلايا،
ٻي دي ڪيا هي مجال، ڏيندي مُلڪ اوگاهي.

عاشق چاڙهي اوهين وچ چڙهدي، موتوا تي، اناالحق پڙهدي،
مرڻ جيوڻ دا نہ خيال، ڏي سر ڪرن ادائي.

عاشق نام سڏاوڻ سوکا،"درياخان" نينهن نياوڻ اوکا،
دم دم ڪرن وصال، رکدي خيال خدائي.

ڪافي پهاڙي

عشق ديان اُلٽيان بازيان، ڪوئي اُلٽ بازيگر ويکي.

علم حقيقي عاشق پڙهدي، ڪل نهين ملا قاضيان.

عشق دي منزل اوکي اٽانگي، گوءِ چاتي ڪنهان غازيان.

عشق الھہ دي ٻاجهون يارو ٻي حيلي سڀ سازيان.

"دريا خان" دم دم هادي دي،
سـوجـانـان لـک آزيـان.

ڪافي بلاولي

رانجهون سـانـون رمـزان لايـان،
چاڪ چڪڻ سانون رمزان لايان،
رات انڌاري چڪڻ چاڙهي، رم جهم مينهن وسن ڦوهاري،
عشق اري وچ آئيان!

مل سياليان ڏينديان طعني، اٿنديان ٻهنديان نال ٻهاني،
ڪيها ڏوهہ پرايان!

گهول گهتان سڀ ڪيڙياندي ويڙهي، جنهان وت ساڏي دوست نکيڙي،
ٻن چون تنهان ديان جائيان!

"درياخان" راهہ رانجهو تي ويسان، هڪ پل پير پچي ناپيئيان،
توڙي هوون مايان پرائيان پائيان!

ڪافي سرآسا

مُکڙا اســان نــون وڪــاڪــي،
وت ڪيون هُڻ آپ ڇُپئندين!
سائين مکڙا وڪاڪي.
ونحن اقرب دا ڏس ڏتوئي، اهوئي سبق سڪاڪي،
سائين سبق سڪاڪي.

فانما تولو فثم وجهه الله، جت ڪٿ رهيون سماڪي،
سائين رهيون سماڪي.

انااحمد بلا ميمي، اهو حرف الاڪي،
سائين حرف الاڪي.

"دريا خان" ڪنون باقي ڪيوين، وتندائين آپ ڇپاڪي،
سائين آپ ڇپاڪي.

ڪافي جوڳ

بيرنگ بن ڪر آيا يار،
سڀ رنگ دي وچ سهٹا سائين.
سڀ رنگ دي وچ سير ڪريندا، انت ڪهين دي وچ نهين اَوندا،
ٿاهہ عجب اهو ٿاهيا يار.
آدم اولي آپ ڇپايس، سانگ سرير دا بيڪ بٹايس،
صورت وچ سمايا يار.
رنگپور آڪر ڪيتس رايا، آپ ڪون آپي ويکڻ آيا،
ڪهڙا بازيگر بيڪ بٹايا يار.
"دريا خان" آپ وچون نا آٹين، حق سچاٹين غير نہ آٹين،
جيوين منصورانالحق الايا يار.

ڪافي جهنگلو

عــشــق ســوداگــر ســردا آيــا،
ڏي سر سودا سنگيني وي يار.
سر سرواهہ سيوئي سودي دي وچ، آپ سودا چا انگيني وي يار.

غير گمان، خيال خودي دا، وچ وحدت ونگيني وي يار.

عشق دي راهہ سڃاڻن عاشق، ڪڍ پيائي چا تنگيسي وي يار.

آ عشق وچ راہ عشق دي، نيڪي بدي دونون ڏنگيني وي يار.

"دريا خان سودا پيي سودي دا،
موڙي محبت منگيني وي يار.

ڪافي جوڳ

مُــرلــي ڏُم مــچــائــي يــار،
رنگپور دي وچ رانجهن والي.
تخت هزاري دا رانجهن سائين، آيا ويس مٽائي يار،
ڪر چاڪ چناب ديان چالي.

و نخفت فيہ من روحي، ساڳي قوڪ سٽائي يار،
ڳالھ اهين تان مئين وت ڳالي.

اصلئون اهو سر اهؤ رايا، ڪل ڪهين ڪون نہ ڪائي يار،
پريت اسين نال آپي پالي.

"درياخان" ساڏي اصلئون آهي، نال ماهي دي سچائي يار،
خام خيال ڪيڙياندي خالي.

ڪافي بلاولي

واھ بازيگر تيڏي بازي،
سڀ اولي آدم سازي.

يونس پيٽ مڇي دي پئيءِ، نوح نبي طوفان چڙھاييءِ،
مُلين هٿئون منصور مراييءِ، ٿي قضا تي قاضي.
ڪٿ حاڪم ٿي حڪم هليندا، ڪٿ گداگر ٿي گذريندا،
ڪٿ سورهيہ ٿي ملڪ مريندا، ڪٿ تيغ بهادر غازي.
ڪٿ سناسي نام سڏيندا، تلڪ مٿي ڳل جٽيا پئيندا،
ڪٿ مصلي مسيت وڃيندا، ڪٿ وعظ ڪريندا وعظي.
سهسين مذهب سير ڪريندا، انت ڪنهين وچ نهين آوندا،
ڪٿ شيعا ڪٿ سني سڏيندا، ڪٿ روزيدار نمازي.
"درياخان" دعوا دور ڪيتوسي، امر علي ارشاد ڏتوسي،
دل وچ ٻيا ڪوئي پھ نہ پيوسي، رمز اِهين دي وچ راضي.

ڪافي بروو

ميخاني وچ مليا يار
وڃڻ مسيت اسانڏا ڪھڙا مقصدا

بتخاني ڪنون بيزار ٿيوسي، سجدي سجائد. سڀ ڀُل ڳيوسي،
جڏان آپ تي آيا اعتبار ورد وظائف ڏوهين ٿئي رَدا

مُک محراب سڄڻ دي صورت، بيرنگي موهيا، موهٽي مورت،
جڏان عشق ٿيا اظهار تڏان اندر اپڻا تي ڳيا مسجدا

هٿئون هادي دي جام پيتوسي، کهنا ڪيف ڪلال ڏتوسي،
تنهن دي خاص خمار تالان ڪيتي تسبيح تهجدا

"دريا خان" آپ وچون نا آئين، حق سڃاڻين، غير نہ ڄاڻين،
ڪول اکيون تان ٿيوي نروار الله مرشد هڪائي هي حدا

ڪافي جھنگلو

عشق نہ پڇدا ذات صفات،
جنهان نو لڳدا، سي پروان!
جنهان وت لڳڙا، سي وتن ديواني،ڪڏان وچ مسجد ڪڏان ميخاني،
ڪڏان وچ مستي ڪڏان حيران!

وچ ڪفر اسلام دي قائل، خير، شر ڏونهان وچ مائل،
ڪڏان وچ وستي ڪڏان ويران!

نا وچ دين، مذهب نا آندي، ڏک سک ڏيک نہ ٿيون ماندي،
رهن هميشه اپٽي وچ پٽي غلطان!

"درياخان" عاشق عشق ڪماون، دم دم خون جگر دا کاون،
ڏي سر ساھ ڪرن قربان!

ڪافي بلاولي

پُڇ درد ونديان دا حال،
او رهندي اپٽي خيال.
درد واليان ڪون عام ڪيا ڄاڻن، بن محبوبان ڪيوين سڃاڻن،
ڳجھي تنهادي ڳال.
ڏنڙي ٻاجھون نہ عاشق رهندي، هن غواصي رنگ بحر دي،
ڪيتي نينهن نهال.
عاشق مست رهن ميخاني، ڪڏان وچ مسجد ڪڏان ميخاني،
ڪڏان چلدي عجائب چال.
"دريا خان" عاشق مرڪي جيون، وحدت جام وصالئون پيون،
هٿئون ڪيف ڪلال.

ڪافي جوڳ

عشق ماهي دي سانون ندیان تاریان،
بیوس تي هــان سئیاں توبهہ زاریان.

تیڏي ڪیتي مین ڪڙي ڏیکان، نیٹین وهن رم جهم ناریان.

درد بنا دم ڪوئي نهین دانهہ، بار آیا سر، برهہ دیان باریان.

پچدیان ٻانپڙ جوتشي، ڪانگ سدا پئي اُڏاریان.

سهٹا ویڑهي آوسي، مئین تان وارڻ واریان.

"دریا خان" درد تساڏي ڪیتي، ٻهون مانڌیان،
مُکڙا وکاوین سانون، محبت ماریان.

ڪافي بلاولي

لــڳــڙیـــان دا پــیـــنـــڌا دور،
نال خوشي کل سر تي سهاون!

جنهان وت لڳڙي سي وت چاٹن، محبت دا مذڪور.

جنت دوست نباهي دوزخ، ڪیا وت حور قصور.

هڪواري مل یار پیارا، دو جڳ ٿیوان سرور.

طعني تهمت سب لوڪان دي، سانون سیئي منظور.

"دریا خان" عشق دي اها نشاني، ڏي سر تي مشهور.

ڪافي جهنگلو

جٿ ويکان تٽ تون هي وسدا، ساڳي صورت يار دي،
ڏئي دل تون ڪر پاسي، ٻيائي ٻي پار دي.

اندر ٻاهر تون ئي وسدا، اک پٽ اهنڪار دي،
فاينا تولو فثم اشارا، سوجهہ سرجڻهار دي.

ڪٿ عاشق عشق دي بازي، چوطرف چوڏار دي،
سر جدا تن تيغ تلي، دل جهلڻ ڪادار دي.

ڳالهہ آکڻ وچ نهين آوندي، عشق دي اطوار دي،
سُتِ ڪنهين ڪون آپي هوسي، بيخودي دي بار دي.

”درياخان“ قابو ڪش قمر تون، اَپٽي آپ اعتبار دي،
ونحن اقرب، ويجها وسدا، مام تنهين مختيار دي.

ڪافي تلنگ

تيڏي ويندي هي عمر وهاٽي،
تــون تــان سمجهہ يار سياٽا.
اج ڪلهہ تيڏا ساٿ لڏاٽا، چاڻ اي توڙ نياٽي،
ڪيوين تون تينڊائين اَياٽا يارا!
ميڏي ميڏي ڪر مايا ميڙييءِ، ڪوڏي نہ تيڏي ڪماٽي،
اُتان نال نہ جُلسيءِ ناٽا يارا!
اِتان ڏيسين، اُتان ڪم آئسيءِ، اڳون اَن نہ پاٽي،
ڪجهہ پوک ڌرم دا، داٽا يارا!
”دريا خان“ تون ڪر ڪا آپٽي، آپ وچون نا آٽين،
پڇين جيوين رب دا ياٽا يارا!

ڪافي بروو

تخت هزاري دي جوڳي، جادو لايا مئين نون!

بيخودي دا باب پڑهايس، هويا حال وهالي دا،
سائين سمجهايا مئين نون.

تن من اندر هويان بهاريان، ڪليا گل هزاري دا،
الھ چا وڪايا مئين نون.

ڪنين ڪُنڊل، مُک وچ مُرلي، لڳڙا نينهن نظاري دا،
اهين جوڳي ڪُهايا مئين نون.

"درياخان" دم دم نال اساڏي لڳڙا پريم پياري دا،
سيني آ سمايا مئين نون.

ڪافي بلاولي

سانون رمزان رانجهن يار ديان، هر وقت هميشه لڳ رهيان،
هر وقت هميشه لڳ رهيان.
ويسان نہ رھ سان ماهي دي ٻيلي،
ڪٽڪن ڪنڊيان، ڪانهن ڪهيلي،
لنگھ ويسان سبزيان پار ديان، مئين مشهور تي وچ جڳ رهيان.
پيٽان پائي، هتڪي مائي،
ڪرن ڪائي ٻي همسائي،
سانون مهٽيان نال ڪيو ماردبان، مئين تان طلب سچي نال تڳ رهيان.
"دريا خان" ماهي الھ ملايا،
جنهندي آهي، سو شاھ پايا،
هڻ ڪيا ڏوھ سنسار دا، مئين تان نال ماهي لڳ رهيان.

ڪافي جوڳ

دل خانہ هي خود خانہ،
جي تون اَپڻا آپ سُڃاڻين!

جوئي ظاهر سوئي باطن، بيشڪ يار يگانہ،
جي تون آپ وڃون نا آڻين!

جوئي عاشق، سوئي معشوق، اي او سڀ بهانا،
جي تون ڄاڻ اهين ڪون ڄاڻين!

*ڪل شي محيط همہ وچ، سڀ صورت هڪ معني،
الا، جلوي جوت سمائي!

"درياخان"مڙڻ محال هويا، هڻ هي صاحب دانا بينا،
پر ويندي هي دل وهائي!

---

* اِن الله علي ڪل شيءٍ محيط.
خدا هر شيءِ تي حاوي آهي. (قرآن)

ڪافي

عشق دا رنگ نہ روپ نشاني،
بي رنگ باھ دي وچ جلڻا اِي.

عشق جتان وَڃ پاندا جھاتي،
تنھن ڪون ڏيندا فيض حياتي،
موتو قبل مرڻا اي، مار* زغار خيال شھاني.

عشق زليخا نال ڪِيھا ڪم ڪيتا،
يوسف ڪون گھِن مصر وچ نيتا،
دل پچون تي نہ ولڻا اي، زر خريد ٿيا شاھ ڪنعاني.

"دريا خان" عشق دي اھا نشاني،
ڳول مريندا ڪيئي اخواني**،
چل نہ ہي ڪنھن جُلڻا اِي، ڏي سر عاشق تي قرباني.

عشق ملامت جنھن سر سرچائي،
لاڪي دست عدو ڪر ڪاني،
قدم عشاقان نئي ڏرڻا ھي وويار پن ڇوڙيندا ھي ڪل جسماني.

---

* زغار = شور۔ مھيلوڙ. نعرو۔ فريلا.

** اخوان صفا: چوٿين صدي هجري (ڏهين صدي عيسوي) ڌاري جڏهن بغداد جي خليفن دين کي سياسي مقصد لاءِ استعمال ڪري انتشار پيدا ڪيو تہ فلسفين جي هڪ طبقي نروار ٿي دين کي فلسفي جو رنگ ڏئي انسان ذات جي نجات جي لاءِ نيون راهون کوليون. اڳتي هلي هن طبقي خلاف ڪفر جون فتوائون جاري ٿيون ۽ هن کي قتل جو سزاوار قرار ڏنو ويو. ـ مرتب

ڪافي روپ ڪسوري

هـــر مظهر دي وچ عاشق يارو،
سارا سير ڪريندي وهـ واهـ!

الانسان، لباس اِهين وچ،
طرحين پوش پهريندي وهـ واهـ!

ڪڏان وچ مسجد، ڪڏان بتخاني،
جٽيا، تلڪ لڳئيندي وهـ واهـ!

هوڪا مار اناالحق والا،
سولي قدم ڌريندي وهـ واهـ!

ڪٿان ويراڳي يسمي لئيندي،
انگ ڀڀوت رهيندي وهـ واهـ!

ڪڏان مست رهن وچ ميخاني،
سر سبحان ڌريندي وهـ واهـ!

ڳل وچ ڪفني دست پهوڙي،
دونهين درد دکيندي وهـ واهـ!

ڪڏان وچ بازار ڪڏان وچ پردي،
گوشي ٻهـ گذريندي وهـ واهـ!

"دريا خان" عاشق ڳالهـ اهين وچ،
موتو تي مَر جيئندي وهـ واهـ!

لٿڙي هول حساب حشر دي،
ڪيهي قرض ڀريندي وهـ واهـ!

ڪافي روپ بروو

عشق هويا فرهاد، مئن دا تڪر ٹُڪيندا۔

طلب دا تيشا هٿ ڪريندا،
اول ماري ڪل مار چويندا،
پڇي ڪريندا شاد، هستي هووڻ مار هٽيندا۔

جوڑ جسم دي سپ ڍهيندا،
هستي دي ننبڑي زور بٹيندا،
برهہ ڪيتي برباد، پاڑوں پهاڑ پٽيندا۔

اڄ اسان نو سٹو ڑي سيان،
برهہ برادن ياڳي پئيان،
عشق ڪيتا امداد، عامي انگ مَٹيندا۔

"دريا خان" اپٹا آپ نہ ڄاٹين،
ظاهر باطن ذات سڃاٹين،
آپ رکين آزاد، اي سر غازي گوءِ سٹيندا۔

ڪافي روپ بلاولي

هر مظهر وچ وســدي هو آپ،
رنگپور دي وچ مار ڪي نارا.

ڪُن وچون فَيَڪُون تي آيا،
آوڻ نال ڪيها رنگ لايا،
بار برهہ دا مئين سر چايا،
ڏيئي رمزان ڪسدي هو آپ،
عشق دا پسريوئي پاڻ پَسارا.

منصور معراج سولي تي ڪيتا،
وحدت جام شهادت پيتا،
بيشڪ عشق اُهين ڪون نيتا،
ڏس اناالحق ڏسدي هو آپ،
ملا هو ڦر ڪيتوئي مارا.

سر عشاقان حڪم هلاييءِ،
شيخ عطار دا ڪنڌ ڪپاييءِ،
شمس الحق دي کل ڪلاييءِ،
پرت انهاندي پسدي هو آپ،
قمر باذني دا ڪر ڪي اشارا.

"دريا خان" عشق اسان ول آيا،
سو مئين چُمر اکئين سر چايا،
آيا ولدا نهين ولايا،
رمز انهين ڪون وسدي هو آپ،
لاشڪ آيا اسانڏا وارا.

ڪافي روپ آسا

ٻُچو ٻُچو حال ڙتي، سـامي دا سئيان،
جهنگ ٻچيندا آندا، ميري مَن ڀاوندا.

تخت هزاري دا جوڳي آيا،
تين وت ڪيها ڪيها بيک بٹايا،
ويکو عجب خيال ڙتي، سامي دا سئيان،
ونجهلي وڃاندا، ڳاندا چيٽڪ لاوندا.

عجب عجائب ويس ڪريندا،
موهن مُرلي دي نال مريندا،
سڻ ڏڻ تيان سچال ڙتي سئيان،
چشمان چاندا، ڪيهان رمزان رلاوندا.

اِهين جوڳي دي نال مئين جوڳڻ ٿيسان،
ڳل وچ خرقا خاڪي مئين ٻئسان،
برھ تنهيندا بدحال ڙتي، سامي دا سئيان،
لنو جو لاندا، جاندا پيچڙا پاوندا.

”دريا خان“ دلبر دلٖ وچ وسدا،
ماهي مليا ڪيڙا سندا،
ڪيتا نينهن نهال ڙتي سئيان،
ٻؤ ٻؤ پاندا چاندا اگڻ سُهاوندا.

ڪافي

پار درياھون وڏڙي ويلي،
ماھي منجھيان چيڙي.

ڏم پئي راڄ سياليان، ونجھلي دي ڏنڏ ڪالي،
چيٽڪ لاوندڙي ني، ميڪون ياوند ڙي ني.

وچ پچو جوڳيان ڪنون، ڪيھا رنگ بڻايا،
تخت ھزارا چوڙڪي، رانجھو جھنگ پڄندا آيا،
چاڪ سڏاوند ڙي ني.

ڪن وچ ڪنديل مُک وچ مُرلي، انگ ڀيوت لاوندا،
ڳل وچ ڪفني دست ڀَھوڙا، دونھان درد دکاوندا،
بين بجاوند ڙي ني.

"درياخان"درد فراق ماھي دي، ڍونڍ يا جھنگل ٻيلي،
راڄ سياليان ڳول لڌا، ميڪون وچڙيا مرشد ميلي،
اگڙ سو آوند ڙي ني.

ڪافي ڪوهياري

چمر چمر چيرين دا چمڪار
تيڏي عشق نچايا يار.

مئن گهر آو ني تيوان گهولي،
ڦنڍي مول نہ ماوان چولي،
لهن رقيبان دي رڳڙي رولي،
آءِ تہ ڳالهيان ڪرون ڏون چار.

هردم بيٺي ڪانگ اُڏاوان،
دمر دمر بيٺي ڦالان پاوان،
ٻانيڻ جوتشي روز پڇاوان،
سڄڻا آوسي ڪهڙي وار.

عشق تيڏا مئن پايا جهولي،
ڳل پشوازان نڪ وچ ٻولي،
ڳلي ڳلي وچ تيسان ڳولي،
تي ڦرسان ڦيريدار.

"دريا خان" يار تيا هڻ ياقي،
ڪا جا لهٽي آهس باقي،
ڊني پئي ول هان عشاقي،
ڏي ڪو دارون ديدار.

ڪافي سر بلاولي

عشق الانبا سر تي چايم،
مهڻا ماهي يار دا، دلدار دا.

رات انڌاري مٺن اَٺ تاري،
تُرها توڪل تار دا، دلدار دا.

روڪ رهيسان جهوڪ رانجهن دي،
پنڌ پچيسان پار دا، دلدار دا.

برهہ گهمايم بابو گهتيان،
لاهہ ڪڙا بازار دا، دلدار دا.

سسئي ويچاري سورن ماري،
پنهل ڪيچ ڪوهيار دا، دلدار دا.

دل ميڏي ڪون درمل ڏيسي،
محرم مٺن بيمار دا، دلدار دا.

چُم "دريا خان" اکين چاتم،
طعنا لک هزار دا، دلدار دا.

ڪافي

سانو ريتي سئنيو مئين مست ديوانيان،
مست ديوانيان، تھدل ڀانھيان.

شمس قمر يار ميڏي ڏي، صورت يوسف ثانيان،
مئين مست ديوانيان.

جت ڪٿ دي وچ تون هي وَسندئين، لاشڪ لا تہ مڪانيان،
مئين مست ديوانيان.

جلوا ڏي ڪي دل کس ڳدوئي، ڏونهين نين لتايان،
مئين مست ديوانيان.

"درياخان" دم در هادي دي، حيرت وچ حيرانيان،
مئين مست ديوانيان.

ڪافي جوڳ

وقت اهوئي وَل نہ آئسئي، ڪر گھن وَٽج واپار.
دنيا دولت، مال خزانا، ساڻ نہ هلندا بات بيانا،
تي فقير، وجھ ڳل وچ ڳانا، اپڻا اندر اُجار.

وٽج وهائج چڱا تون خاصا، تول وڪامن رتيون ماسا،
ڪِني وکر دا چڱا بہ نہ ڪاسا، اهو ظاهر تي اظهار.

"درياخان" دل دا ڏيان ڏريجي، وطن وجن دا خيال ڪريجي،
پاڻ ڏادي ڪنون آپ ڏريجي، پڙھجي استغفار.

ڪافي ڏناسري

تيري نئنا مجهہ ڪون ماريا ڀاهيڙا.

عشق 'تساڏا' سر اسانڏي، بار برهہ دا ڀارا.
تيڏي راهہ تي اَنِ پيوسي، پل ڳيوسي هرچارا.
گهايل ڪي گت گهايل جاڻي، ڪيا جاڻي ويچ وچارا.
"درياخان" اي جڳ جوٺا سارا، چوڙ چڪڙ دا چارا.

ڪافي

هي حيران سهڻي يار ڪيتا.
گهر ٻار اسانون ڀُل ڳَئي.

سانون يار دي حسن حيران ڪيتا.
ڪم ڪار اسانڏي رُل ڳَئي.

جيڪي ڦٽ فراق والي هئي،
سي تہ چُلدي چُلدي چُل ڳَئي.

جيڪي عاشقان دي نندا ڪرن،
اهي راج رقيبان دي رُل ڳَئي.

هادي يار مايا مطلب ٿئي،
تاڙيان تاڪ اندر دي ڪل ڳَئي.

"درياخان" ڀُڪي هڻ يار دي پيوسي،
اهي هو ڪي اسانڏي هل ڳَئي.

هِندي ڪلام

دُوها

پريم پارکو ڪوئي نهين، جو ڪري پريم پڇان،
"دريا خان" جس گهٽ پريم هي، اس گهٽ پر هي گيان.
پريم پريمي ڪهين نهين، جو ڪري پريم دهيان،
"درياخان" جس گهر پريم بسي، اُس گهر بسي بهگوان.
پريم تو ميري بس مين نهين، پريم نہ ميري هاٿِ،
هان ستگر ساو ڏيان، جو ڪهہ سمجهاوي باتِ.
پريم ڀڳت هي، پريم هي ڀڳتي، پريم هي مندر من ڪا،
پريم ڪي دهرتي ڪي جو باسي، سورج چندر سب اُن ڪا.
پريم هي پارس جگ هي پاٿر، پارس پاٿر جو مل جائين،
ساري روگ دفع هوجائين، دکهہ هي سک مين بدل جائين.
جوگي رُوگ سرير ڪي، سنگت نام سون جون جل پاني،
"دريا خان" آس نراس برابر، جو ديکا سو فاني!

ڀڄن

شيام سندر آيو ري، سکهي ري ميرو ڪانُ!

بند رابن ۾ کيلي هوري، سنمک صاحب شيام ڪشوري،
راڌا روپ بنايو ري، سکهي ري ميرو ڪانُ.

پانچ سکهي مل منگل چنگ، مردنگ ڪي چوٽ چلايو،
رنگ رس تال بجايو ري، سکهي ري ميرو ڪانُ.

"دريا خان" پرتب هي پايا، ستگر سبد ۾ سهج سمايا،
آپ آپي گن گايو ري، .سکهي ري ميرو ڪانُ.

شبد

مَت ڀولو! مت ڀولو!!
هر نام سمرمن مت ڀولو!!

ستگر سبد سين اُلٽ سمايو
ڪايا ڪاشي تيرٿ تايو
من ڪي پانچ سوامي سنايو
گيان هنڊولي مين جهولو!

مَت ڀولو! مت ڀولو!!
هر نام سمر من مت ڀولو!!

واٽي

سيئي مايا ۾ اَٽڪي ساڌو ورلا گورک هَٽڪي.
پانچ پچيس وڏر مُٺ ڏاري، جو آگي سڀ لَٽڪي.
ڪوئي ڇُوٽا ڪوئي آڙ ٻڌيا،نِنڊيا جيسي نٽي سو اَٽڪي.
گهر ڪي ناري ڪري چترائي، تہ آن ڪجھ ڪٽڪي.
من ٻھ رنگي، ڀهرتيان ڳئي، ناٿ ڪري سڀ نٽڪي.
سٽي سانيري بات نہ ڀاوي، گهاٽ گهڙي سڀ گهٽڪي.
لک گيان ڪري سڀ ڪوڙا، سب سي جهيڙي جهٽڪي.
گهر ڪي مايا مول گنوايا، ڀوندو در در ڀٽڪي.
"درياخان" موھ مايا ڪي، ڦاسي چڙهاوي ڪٽڪي*.

---

* ميري نئنا نپٽ بَنڪٽ چهوي اَٽڪي، ميران ٻائي پريم واني مرتب سردار جعفري، هندستاني بڪ ٽرسٽ بمبئي، ص 132.

واٺـي

بن رهٽي نهين پاوي گا. ساڌوا الٿ بيک لجاوي گا.

قاضي ’پنڊت‘ بيد ڪتيبان.
پڙهہ پڙهہ ملڪ پلاوي گا.

اوران ڪون اُپدشِ ڪريلا.
من پر ہڏنا لاوي گا.

ڪاهيون تپسي تپسر هوڪر.
پولا. پچا سڪاوي گا.

پاؤن اونچا ڪرسي تلي ڪر.
لوڪان نون لٽڪ دڪاوي گا.

ڪاهي سون بيراگي پسمي لاوي.
انگ پپوت رماوي گا.

پوج پٿر ني ڪلس چڙهاوي.
آگي سيس نماوي گا.

ڪاهي سون مورک منڊ منڊاوي.
ڪاهي سون جوگي جوگ ڪماوي گا.

پوري گرنب پار نہ پاوي.
سر پر بوجهہ اٺاوي گا.

ڪتني بڪني. مان وڏائي.
نوين نوين گيان سٹاوي گا.

”دريا خان“ اوپد سوئي پاوي.
جو جيتائي مرجاوي گا.

واڻي

گرنب ڪونہ سڌاري، گربن ڪونہ سڌاري،
ٻو بت ٻو بت ٻهو ساگر مين، بانهہ پڪڙ گرتاري.

بالاپن هنس کيل گمايو، هي هي ڪرتي هاٿ نہ آيو،
ڪوڙي جوين لاري.

توئي ڪرتا ميري ميري، ناڪجهہ تون هين ناڪجهہ تيري،
هي هي ڪرتي هاري.

ڪام ڪروڌ موهہ،اهنڪارا،پانچ پچيس مل ڪيا پسارا،
ايڪ ايڪ لڙڪت نياري.

"درياخان" گربن ڪسون نہ پايا، ستگر مليا جدڪال مٽايا،
ڀهون ويد پران بچاري.

واڻي

اَڪل ڪَلا ڪيل، ڪيل ڪيلارا،
ڪنـڌ برھمڻ مـايـا سونيارا.

جوڳي جوگ، جون نھين پاٽي،
بن چپيا ڪي اُلٽي باٽي،
چندر سور گگن نھين تارا.

تيرٿ ورت گنگا نھين ڪاشي،
ناھين پاتر پوجا واسي،
ناري ناپُرش نھين اَوتارا.

ھندو ناترڪ* نھين اُوڌوتا،
ناوھ مات پتا نھين پوتا،
آپ سون آپ پيا نرڌارا.

روپ نہ وَرن لکيو نھين جاوي،
جون ڪوپ ڪي ڇايا ڪوپ سھاوي،
حد بي حد پياھي پسارا.

"درياخان" يہ پَد جونر بوجھي،
جو راسي تان ڪو نھين سوجھي،
آواگون جيت نھين ھارا.

* ترڪ = مسلمان. سلجوقي دور (1077ـ 1307ع) ۾ مسلمانن تي ھندن اھو نالو رکيو.

وائـــي

ساس آساس صاحب تيري سنگ هي!
پـــول پـــٽـــڪ مـــت بـنـدا ري!

غافل غوطا دم دم کاوي،
آپان پولا اورانون پُلاوي،
آتم چوڙ پٿر نون ڏياوي،
اس ڪا وارون مئين ڪنڏا ري!

تيرٿ برٿ ۾ ڪسون نہ نايا،
گريا ڏالا، مول گمايا،
ستگر سين سمجھ نہ لايا،
رام پڇن بن گندا ري!

سبڌ نفارا رُڻ جُھڻ باجي،
انحد گھور گگن ڌن گاجي،
پلپل سندر سٽت اَواجي،
بادل اَمين بر سندا ري!

اپٽي آپ ڪون جانت ناهين،
در در دوڙي پتڪي واهين،
دوڙ پڙي انڌا ڪونپ ڪي مانهين،
سونر نرڌن انڌا ري!

"درياخان" رام نام ڌن لاگي،
ڏب ڏيا ڏوپ پرمنا ياڳي،
غلام علي گرو صاحب ساڳي،
ڪاٽ ڏياجم فندا ري!

ڪافي بلاولي

حسن ڪي گلي مين آڪر، جس ني ليا پايا،
رو رو هــوش گنوايا، مــرجــي مــحبوب منايا.

ديوار سي جهاتي، جس ني آڪي پاتي،
دل اسي ڪي قاتي، عشق ڪا هي رُويا هس هس سيس ڪٽايا.

صورت سمجهہ آئينا ذاتي، راڪي دست محبوبان ڪاتي،
اِٽان عاشق سين نِوايا، جيسي آيا، قدم اُٺايا.

اصل محبوبان اها چالي، سرڪش سيف، هٿ رڪن خالي،
روٺا عاشق سر آڪايا، اَپڻا قرب وڏايا.

"دريا خان"عشق اوقات اولي، جو 'سرگيان'پريم ڪا جهلي،
هٿ ڪاڻ اسان ول آيا، ول ولدا نهين وَلايا.

هرڪا سمرڻ

ڪوئي گياني، ڪوئي ڌياني، ڪوئي پٽر پوڄي پاني،
ڪوئي برما، بيد بکاني، هرڪا سمرڻ يون ٻي نانھين!

ڪوئي جپ تپ سمجھ سار، ڪوئي ڀوجل ٻوڏي گينوار،
ڪوئي ڪواڪ اتري پار، ڪوئي نيم ورت ڪي مانھين،
هرڪا سمرڻ يون ٻي نانھين!

ڪوئي انگ ڀيوتي جوڳي، ڪوئي ڪرم ڪانٺ مھاروگي،
ڪوئي ڪامي ڪريا ڀوڳي، ڪوئي رَمتا مونڊ منڊائي،
هرڪا سمرڻ يون ٻي نانھين!

ڪوئي ڏيس و ستر تياڳي، ڪوئي هر سمري وَڏ ڀاڳي،
ڪوئي موھ مايا سون لائي، ڪوئي ڍونڍھي ڀٽڪي جائي،
هرڪا سمرڻ يون ٻي نانھين!

"درياخان" سمري سو هي سورا، اوهي سنت صاحب ڪا پُورا،
انحد ناد بڄاوي تورا، مئين ڪا اب مول گمائي،
هرڪا سمرڻ تبھين پائي.

اُلٽ بيد

ڪاءُ حرام حلال بچاءِ ناهين،
اڏ ڪاڏا ڪر ڇوڙي ناهين،
جو ڪاوي تو امراپور جاوي،
”دريا خان“ اي ڪوئي پيد بتاوي!

اونچا سر اور نيچي باڙي،
پسري بيل اُگي ارماڙي،
اس ماڙي ڪا ڪوئي پار نہ پاوي،
”دريا خان“ اي ڪوئي پيد بتاوي!

ايڪ ترور ڏيڪا بنان پاڙ
بن قولان ڦڙ لاڳا جهاڙ
آپ اُتاوي سو ڦل کاوي،
”دريا خان“ اي ڪوئي پيد بتاوي!

ايڪ پنڇي ڏيڪا پاؤن نہ پک،
ڏيرا گگن مين رهت الک،
ٻهت پچري سرب سماوي،
”دريا خان“ اي ڪوئي پيد بتاوي!

ايڪ پنڇي ڏيڪا هاڏ نہ ماس،
ڏيرا گگن مين رهت اُدياس،
سوهون سين آڪاس چڏاوي،
”دريا خان“ اي ڪوئي پيد بتاوي!

ايڪ ڪلچڙ ڏيکي نار
ڦري ڪنواري ڪري سنگار
چوٽا موٽا انگ لگاوي،
”دريا خان“ اي ڪوئي پيد بتاوي!

اس ناري ڪي پانچ حواس،
چوراسي مين رهت مواس،
ڪواڪ سورا مار مناوي،
"درياخان" اي ڪوئي پيد بتاوي!

جون اَنلي مانهين سوئا لتڪي،
آپي ٻاجهي آپي اَتڪي،
ايسا ٻانڌا ڪون ڇُڙاوي،
"درياخان" اي ڪوئي پيد بتاوي!

ميندي ڪهي سي لائ
هي سو لال اور لال لگائ
درد ڦري ڪو لالي لاوي،
"درياخان" اي ڪوئي پيد بتاوي!

جل ڪهي جا تيرٿ نائون،
بنا تيرٿ مڪت نہ پاؤن،
ميل اسي کا ڪون مٹاوي،
"درياخان" اي ڪوئي پيد بتاوي!

ڪهان پٿر پاني پوجي،
اپٹا آتم ڏيو نہ سوجهي،
پوجا ناهيا، ڏيو نہ ڏاوي،
"درياخان" اي ڪوئي پيد بتاوي!

ڏيو ڏاياتو اپجي ايمان،
سوهون سونسا چوڙ گمان،
اي پد ڪوئي ورلا پاوي،
"درياخان" اي ڪوئي پيد بتاوي!

سي حَرفي

س۔ صفت سبحان ڪيَ، مُک سون ڪھي نہ جاءِ،
اي عقل ڪلاڪو کيل ھي، ناسر ھاٿ نہ پاءِ.

(ڌڻيءَ جي واکاڻ زبان سان ڪري نٿي سگھجي ڇو تہ اِها عقل جي بازي آهي، هٿ پيريا متي هٿڻ جي هتي جاءِ ئي ڪانهي.)

م۔ مارڳ برم ڪي، بن پاءِ چلٽا هُوءِ،
اَو گهٽ بگين بات ھي، سورهہ پوجي ڪوءِ.

(سچ جي راهہ تي هلڻ لاءِ پيرن بنا پنڌ ڏورڻو پوي ٿو انهيءَ اَٽائي واٽ مان ورلي ئي ڪو سورهيہ پار پئي سگهي ٿو.)

ر۔ رام ڪي نام سون، جن ڪي لاگي پريت،
"درياخان" اس سنسار مون، هاري ليوي جيت.

(سچي سائين جي نالي سان جن جي دل ريجهي ٿي، دريا خان! اُهي هن جڳ ۾ جڻ هارايل راند کٽي وٺن ٿا.)

گ۔ گيان ڪي نرت سون، دل درپن ماهين ديک،
هون مين رنجڪ نا رهي، من ممتا ڪي ريک.

(مرشد جي هدايت موجب پنهنجي اندر ۾ جهاتي پائي ڏسندين تہ: تو ۾ دنياداريءَ جي هَٺ ۽ هوس جي رتي بہ رهي نہ سگهندي.)

ھ۔ هرڪي نام بن، جنم اَڪارت جاءِ،
گر پارس ڪي چَرن سون، اپٽا لئون لگاءِ.

(مرشد جي مجتا کان سواءِ حياتيءَ ۾ ڪوبہ حظُ ناهي، جيڪڏهن سون ٿيڻ جي آس اٿئي تہ ان پارس جي پوئواري ڪندو رهہ!)

ڪ۔ ڪارج تب سري، جب ستگر لاگي سنگ،
ڪام ڪروڌاهنڪار ڪون، ڪيھون لاگي ڏنگ.

(سچار جي سنگ ۾ ٿي پنھنجو ٻيڙو پار ٿي سگھي ٿو ائين ڪرڻ سان انسان جون مڙئي اُوڻايون نابود ٿي وڃن ٿيون.)

ي۔ يگتي نام ڪي، مُڪتي هو تنهن مَانھہ،
بھو ساگر ڪي سيرمون، پڪڙ اُتاري بانھہ.
(.يڪو دل سان چڱا ڪم ڪندو تنهن کي ٿي ڇوٽڪارو ملندو اهائي سچي عبادت آهي جيڪا ٻڌندي ٻيڙي سير سان اُڪاري ٿي.)

جھہ جھا: جو ٻي جَنميا، جَم ڪي آڌر ٽيڪ،
ڦوتي پيجر گم پڙي، ماٽي ڪوڙا بيڪ.
(دنيا ۾ جو بہ ڄميو آهي، سو انت هي جهان ڇڏي ويندو جيڪي پسجي پيو سو اجايو مٽيءَ جو ماڻ آهي.)

ڏ۔ ڏوري پريم ڪي، ستگر صاحب هاٿ،
جب چاهي تب کينچ لي، ميري وس ناباٿ.
(پريم جي ڏور تہ پرينءَ جي ئي هٿن ۾ آهي جڏهن وٽندس، ڇڪي وٺندو منهنجو وَس بہ ڪھڙو؟)

ل۔ لاڳي پريم ڪي، ڪٽڙڪ ڪليجي آءِ،
تجھہ بن ميرا ڪونهين، ڪون مٽاوي گھاءِ.
(نينھن ڇا لڳو جڻ هيانو ۾ ڪٽاريءَ جا وڍ پيا تو بن پلا ٻيو ڪير آهي جو اهي گھاوَ مٽائيندو؟)

ڇ۔ ڇڪوري رين ڪي، بڇڙ ملين پريات،
پيا تو ميري وسي نهين، ڪيسي بولون باتِ.
(رات جا رولاڪ پکي بہ پرهہ جو اچي پاڻ ۾ ملن ٿا پر منهنجو پرين پروس آهي، آءٌ ڇا ڪريان!)

ڏ۔ ڏني ڏن هي، تهان ساڌو جن ڪو نام،
بن ساڌو سنسار مين، ڪارج ڪوڙو ڪام.
(ڏن وارو پنهنجي ڏن ۾ تہ ساڌو ڏٺيءَ سان مگن آهي اهڙي ساڌوءَ کان سواءِ سنسار ۾ ڪجي بہ ناهي.)

ڍ۔ ڍارا سُوڍري، پانسا پي ڪي هاٿ،
هاري جيتي ايڪ سون، باري باتون بات.
(ڍاري جنهن جي هٿ ۾ سوئي پرين پان پيو ڍاري اوڍاري. ان حالت ۾ کٽڻ، هارائڻ مڙئي ساڳي ڳالهہ آهي.)

ق۔ قيري اُلٽ ڪي، ورلا بوجهي ڪوءِ،
ستگر سري جو پڙي، اُلٽ سماوي سوءِ.
(اِن اُبتي رمز کي ورلي ڪو سياڻو سمجهي سگهي ٿو تہ: جيڪو ڪامل مرشد جي هاريءَ تي هليو تنهن ئي پار مَوڪيو.)

ن۔ نرڪي نرڪ سون، سُرگي سُرگ سماءِ،
جس ڪي جيسي چاڪري، ويسي کٽي ڪماءِ.
(دوزخي دوزخ ۾ تہ بهشتي بهشت ۾ سونهين ٿو جنهن جي جهڙي ڪِرت هوندي، تهڙي ڪمائي ڪندو.)

پ۔ پارس گر هي، چيلا لوهہ سري لوهہ،
ستگر سري جو پڙي، لوها ڪنچن هوءِ.
(مرشد پارس سمان تہ مريد نسورو لوهہ آهي، جيڪو پنهنجي مرشد جي سام پيو سو نِلو پلو سون ٿي پيو.)

ڪ۔ پنجرا خاڪ ڪا، پانچ تنت ڪا ميل،
رم رم ماهين رم رهيا، عقل ڪلاڪا کيل.
(هي خاڪي پنجرو (بدن) پنجن تنن (عنصرن) جو جُڙيل آهي اهو چرخو ڪيئن پيو چلي؟ تنهن جي سُڌِ مالڪ کي ئي آهي.)

ٿ- ٿر نہ ڪو رهيا، جو ڏيکون سو ڏُوڙ
اي اوسر دن جا رهي، سمجهه چيت مَن موڙها!
(هٿ ٿر نہ ڪو ٿاڪ، چئنين پاسين ڏوڙ ئي ڏوڙ پئي وسي هر موقعو هٿان پيو وڃي، مت جا موڙها ڪو ڌيان بہ ڪر.)

ي- ياري نام سون، جن ڪي هي دن رين،
سي سارو پاتشاهہ هين، سدا آنند سک چين.
(جيڪي رات ڏينهن سڪ مان سائين کي پيا سارين، سيئي دل جا بادشاهہ ٿي سدا سک ۽ سانت ۾ پيا گهارين.)

س- سنگت ساڌڪي، ڌُر ليپ بچن جان!
ساڌو صاحب جون وسي، جون گوپين ماهين ڪان.
(ساڌن جي سنگت جا پول، اَملهہ ڪري ڄاڻ، ڇاڪاڻ تہ ساڌوءَ جي من ۾ سائين ائين پيو وسي جيئن گوپين وچ ۾ ڪرشڻ.)

ڏ- ڌرڻ آڪاش هي، نهہ نِهہ روپ اَنيڪ،
سرب ويا پي آتما، ٻولي، ٻولي ايڪ.
(ڌرتي آسمان جي وچ تي ڌٽيءَ جا ڪيئي روپ پيا نروار ٿين جن کي هرڪو پنهنجي سمجهه سارو پيو پسي، پر ڳالهہ مڙئي هڪ آهي.)

ب- بَرسي پريم ڪا، بادل اَمرت ڌار،
گگن منڊل آسڻ ڪيا، انهد گهور ملار.
(ڏس تہ الاهي محبت جا مينهن پيا وسن، آسمان مٿان ڪڪرن آسڻ ڪيا آهن، جن مان اَمرت پيو اوتجي.)

و- وست امول هي، ڪايا ڪوئي ڳوجهہ،
هر هيرون ڪي ڳنڍڙي، هنسلا هرڪو سوجهہ.
(اها قيمتي شيءِ پنهنجي اندر مان ڳولي هٿ ڪر! ڏٽي موتين جي ڳنڍڙي اَٿئي، هنجهہ جٽان ان جي لاءِ هٿ پير هڻ!)

ٿ۔ ٿاري پريم ڪي، جن لڙهه لاگي هاٿِ،
جن ساڌو سي سورما، صاحب تان ڪي ساٿ.
(پريم جي ٿاري جنهن جي هٿ ۾ آئي، تنهن جي سڀ سٽائي ٿي، جن جتن ڪيا، سائينءَ انهن ئي سورمن جو ساٿ ڏنو.)

ڻ۔ آٿا اندر کوج ڪر، جن جاٽيو نج نامَ،
وئڪنٺ واسي سي، سدا جنم بسرا م.
(پنهنجي اندر جي سوجهري سان جن سچو انت لڌو اِهيئي جنت ماڻي سدائين سکيا ستابا ۽ سانتيڪا ٿي ويا.)

ڙ۔ اوڙا، اڙڪا هر نهين، هي صاحب سنتان پاس،
ساڌو صاحب جون وسي، جون گل مانهين آڪاس.
(ڏٺيءَ تائين رسڻ ۾ ڪابه رنڊڪ نه آهي. هو سدائين ساڌن سان آهي، هنن وٽ ائين پيو وسي رسي جيئن گل آڪاس جو مثال.)

ت۔ تتا طلب نه چا ڏئي، جب تڪ پنجر ساس،
ڪايا مايا مال ڌن، روپ ورڻ سڀ تاس.
(تيستائين طلب نه ڇڏجي جيستائين ساهه ڪوڙي ۾ آهي، هي تن، من ۽ ڌن سيڪي طلب جي واٽ ۾ واري ڇڏ ته ڪجهه لهين.)

ر۔ رائو رونڪ سڀ، هون هون ڪرڪي هار،
دريا خان ايسي بوجهه سون، ڪوءِ نه اتريا پار.
(راجا توڙي پرجا، سڀ ڪنهن کي هٿ ڇڏڻ گهرجي. اي دريا خان! نه ته ماڳ تي رسڻ مشڪل ٿي پوندو.)

ج۔ اي جڳ جوٺ هي، پسريا ڪوڙ پَسار،
مانگيا جنميا مول هي، مورس چيت گنوار.
(ماڻهوءَ جي حياتيءَ جو مقصد اهوئي آهي ته سچ کي پرکي. هن ڪوڙي جڳ ۾ پکڙيل ڪوڙ کان هر حالت ۾ پاسو ڪري.)

اـ اَرٿ سنت ڪي، سيس لڳاؤ پاؤ.
ڪام ڪروڌ اَهنڪار ڪو ڪيهون لاڳو گهاؤ.
(سنتن جو ستوهه آهي تہ پنهنجي مرشد (رهبر) اڳيان ڪنڌ نماءِ، جيڪڏهن نہ تہ ڪنهن بہ وقت گمراهي ۾ گهائجي ويندين!)

نـ نوبت نام ڪي، لاڳي نہ يون ڇُوٽ،
هون مين سگل پڪار ڪي، سهجي لوئي پُوٽ.
(جڏهن اِلاهي نانوَ جو نعرو لڳو تہ تنهي لوڪن ۾ پڙلاءُ پکڙجي ويو، جنهن اهو نعرو نہ ٻڌو سو پنهنجي هٺ جي ڪري پوئتي ئي رهجي ويو.)

گهہ- گيان سمندر ماهين، موتي آگم اَپار،
ڪومر جيوا جوهري، وٽجي وٽجٽهار.
(اُونهي ويچار واري سمنڊ ۾ اڪيچار موتي موجود آهن. اِهي موتي اهوئي ميڙيندو جيڪو مري جيئي ٿو.)

ٽاـ ناٽا نام ڪا، ڪرچيان ڪو تنت ناهہ،
تجهہ مايا سنگ جوٽ هي، جيسي برڇ ڪي ڇانهہ.
(الاهي نالي وارو ڏن، ڪيترو بہ خرچ ڪيو وڃي کُٽڻ جو ناهہ، مايا سان ڪوڙي دوستي وَڻ جي ڇانو وانگي وِڙٽ آهي.)

يـ صاحب يون وَسي، جون سوريہ وسي آڪاش،
جهان ويکون تهان ايڪ برم،چوڪونٽ پيوپرڪاش.
(ڏٺي هر هنڌ ائين وسي پيو جيئن آسمان ۾ سج آهي، جيڏانهن نهار تہ اهوئي چوڌاري پنهنجا تجلا پيو پسائي.)

صوفي روحل فقيرِ جو ڪلام

ولادت 1734_1804ع

بيت سنڌي

اول ڪعبو عرش عظيم آهہ،
جت فرشتا فرمان ۾ راتو ڏينهن رهن.

ٻيو ڪعبو بيت المقدس آهہ،
جنهن کي سيئي نبي تا نمن.

ٽيون ڪعبو بيت المعمور آهہ،
جت ملڪ مڙئي تا سجدا ڪن.

چوٿون ڪعبو بيت الله آهہ،
جت حاجي وڃي تا حج پڙهن.

پنجون ڪعبو قلوب المؤمنين،
عرش الله تعاليٰ چيو پاڻ ڏٽين.

مسلمان جيڪي پنهنجو قلب هٿ ڪن،
تہ آهن ڪعبا بہ ڪو ڏياتن جا.

روحل فقير جو ڪلام هتي نموني طور ڏنل آهي. سڄي ڪلام ۽ سوانح لاءِ ڏسو ڪنڌڙيءَ وارن جو ڪلام مرحوم لطف الله بدوي.

بيت سرائڪي

من چيت سچيت سنيال چَلين،
اوکا عشق اڙانگي داراھ سائين.

تلڪي تل، جتلي ڦر نوڙ نهين،
اُتا پير نڪاوڻ دي جاءِ سائين.

ڪوڙي ڪايا ڏتي جي لال لهين،
ڏيندي ساھ ڪرين متان آھ سائين.

روحل رھ رضا تي دم قدم،
هي يار ڏادا بي پرواھ سائين.

ڪايا ڪر مسيت، پريت پٽڙي،
مصلي منهن چڙهائين.

من محراب سدا رک قبلي،
جي تون شاھ ريجهائين.

پنج جماعتي پڙهن نمازان،
هردم سنجھ صباحين.

روحل روح ڪيتا جت سجدا،
هوندا حج حضور اُتاهين.

هندي دوها

صفت ڪرو سبحان ڪي، جو آدانت مدهوءِ،
سو ايڪو ايڪ اڪنڊ هي، اور نہ دوجها ڪوءِ.

ايڪ هي اڪر ارٿ لي، نهين ڪوئي اڪر اَنيڪ،
ڪو انت جوڳي جنوهري، اُلٽ سماوي ايڪ.

سنمک هو درسن ڪيا، ڪيني ديا ديال،
روحل رتارام سون، متيا آل جنجال.

ستگر پرس، پرس سدا بي پرواهہ،
روحل اور راج پئي ارجن ڪي شاهہ.

اننگ اڪثر ناملي، نين نين پرپور،
روحل بچن بولئي، ڪُرچگي هنساسور.

اَنتر بلاس

اَنتر بلاس جس ڪو جاڳي، ڪرم پرم ڪاسئنسا ياڳي.

پوري ڪر ڪون سين چڙهاوي، چرڻ ڪنول مين اُلٽ سماوي.

ڪرار پڻ سرڪايا ساري، جي تم هووو سو بچاري.

گر اور پرڏن مال نوار، گرڪو راک تجو سنسار.

گر صاحب ڪا نام لي، ڪر ڪوٽ ڪوٽ پرنام.

روحل گر پرتاب سون، ڪوئي پاوي پوري ڏام.

مرشد وٽڻ ۽ ان جي پيروي ڪرڻ جي باري ۾ مريد کي هدايتون.

من پرڀوڌ

ڪاسي ڪنڊڙي ايڪ هي، روحل روپ ڪبير،
جوچل آوي تو ڏک متي، متي جنم جنم ڪي پيڙ.

هون مئن سڪل سڪل سون نيارا، مئين داس ڪبير ڪهايا،
ڪهت روحل هم روحل ناهين، روپ ڪبير همارا.

ڪنڊڙي تو ڪنچن پوري، پرسو ليو اوتار،
روحل رنگ لاڳار هي، آٺ پهر اَڪسار.

ڪنڊڙي پورو ڌام هي، جي ڪوئي ليوي نام،
جيٺ دولهه "دريا خان" بسي، سيي ساري ڪام.

ستگر پاؤڻ پڙت هون، جن سنگ اُپجي گيان،
ديا پئي ديال ڪي، جيتيو ڳڙهه اَپمان.

ڳڙهه جيتڻ آسان هي، مشڪل بيسڻ مانهن،
بنا جوت جگديش ڪي، انڌيا ٿهرت نانهن.

جي چاهو پرڀو آپڻو اهنس ڪايا سوڌ،
روحل رچت اتي ڪهت هين من ڪو من پرڀوڌ.

مريد کي روحاني سکون ڏيارڻ لاءِ چيل هو.

مراد فقير جو ڪلام

ولادت 1743ـ 1796ع

سنڌي بيت

اُهي واسينگ ئي ويا، جنين مَڻ مَٿي ۾،
مڇي خور مراد چوي، آهن گھٽائي پيا،
وڃي هاڻ رهيا، سانڊن جھڙا سَپڙا.

نوڙهہ مُنائي نوٽ ڪييءِ، مُناييءِ نہ مَن،
اولو ڪري عام ڪان، تو پنين اَٽا اَن،
ڪاپڙي تو ڪن، چسن لاءِ چيرائيا.

پھرين مارج پاڻ، پوءِ نهارج پرينءَ کي،
هوت تنهنجو هنج ۾، ”موتو“ تي تون ماڻ،
اصل عاشق جو اٿئي اهوئي اُهڃاڻ،
ساهئون اوڏو ساڻ، اٿئي، مُحب، مراد چوي.

مراد فقير جو بہ سنڌيءَ ۾ ڪلام ڇپيل آهي، ڏسو ”ڪنڊڙيءَ وارن جو ڪلام“. مرحوم لطف الله بدوي، سنڌي ادبي بورڊ.

سرائڪي بيت

رتين ماڻ نہ ڪريئي، ڪتڻ مول نہ ڇوڙين،
ويک سهاڳ ڪرين ناحجت، متان هوند ڪنون منهن موڙين،
ڇيتي نال ڦراوين ڇرخا، هيڪا تند نہ توڙين،
تي حليم "مراد" هميشه، نال ادب هٿ جوڙين.
جو ڪجھ ڪتڻ والين ڪتيا، سو مئن ڪت نہ ڄاتان،
ڪامل ڪانڏ ڪچي دي ڪچي، هيرئين تي حرصاتان،
هڪ ڪرين ٻي ڪولون لاهين، ٻيئي ٻاجھ ٻجهاتان،
"مراد"ڪهڙا سيءُ تنهن ڪون، جنهن صنم هٿ جيءُ وڪاتان.

ڪافي سر توڏي

سئيان ڙي مئن ڪنهن ڪون آکان،
اس ڍولڻ ديان ڳلان.
مئن غريب نماڻي اُتي،
نت برهہ ڪريندا هَلان.
ماهي ڪيتي راتيان ڏينهان،
ڍونڍ رهيان جهنگ جهلان.
ويسان جهوڪ "مراد" ماهي دي،
ڏنڙي ٻاجھ نہ ولان.

ڪافي سر بسنت

سائين ميڏي! مئن تيڏي درسڻ پيا سيان.
جنهن تن لڳڙي، سو تن ڄاڻي، اور نہ ڄاڻن نسيانيان.
مهر پوئي من فال اسانڏي، قدمان دي مئن داسيان.
ٻُنيان مرادان تو ڏنڙي سڀ، هويان سيئي آسانيان.

شاهو فقير

ولادت: 1748ع وفات: 1815ع

هي روحل فقير جو وڏو فرزند هو جنهن تي پاڻ پنهنجي والد جو نالو (شاهو) رکي اَباڻي ريت پوري ڪيائين. جيڪا هر خاندان ۾ هلندي اچي ٿي.

شاهو فقير پنهنجي والد بزرگوار روحل فقير جي هٿ تي بيعت ڪئي هئي. تصوف جي راهہ اختيار ڪرڻ ڪان پوءِ پاڻ شاعري ڏانهن مائل ٿيو. سندس ڪلام ڪافي انداز ۾ هو پر سنيال نہ هئڻ ڪري هيٺ مٿي ٿي ويو. ڪن جو چوڻ آهي تہ سڄو ڪلام پنهنجي جيئري درياهہ ۾ لوڙهائي ڇڏيو هئائين. والله اَعلم. سندس ٿورو گهڻو ڪلام فقيرن ۽ سگهڙن وٽان هٿ ڪري منظر عام تي آندو ويو آهي.

شاهو فقير ڏاڍو حليم طبع. صابر ۽ شاڪر هو. سندس رهڻي ڪهڻي سادي سودي هوندي هئي. حڪمران مير هن جي گهڻي عزت ڪندا هئا جن وٽان ڪيس وظيفا ۽ لوازما ملندا ٿي رهيا. هي اڪثر جهنگ ۾ رهي راتيون جاڳي ذڪر فڪر ۾ گذاريندو هو. تصوف جي موضوع تي هن جو پنهنجي مرشد روحل فقير سان گرو ۽ چيلي جي عنوان تي سوال جواب نظم ٿيل آهي جيڪو وڏي اهميت رکي ٿو. هن درويش جي مزار بہ ڪنڊڙيءَ ۾ آهي.

بيت سنڌي

پنهنجي اڪئين پاڻ ۾، ليئو پاتو جن،
وهڻ تن ڪي وهه ٿيو نڪي سڪ سمهن،
انئي پهر عجيبَ سان، اهي ويٺا اورڻ ڪن،
شاهو منجهان تن، اڇي بوءِ بهار جي.

اڇي بوءِ بهار جي، جڏهن پرين پاڻ پسايو
ويئي وڇوڙي راتڙي، اڳڻ سو جئن آيو
سو لڌو لامڪان مان، گر روحل بتايو
شاهو اڇي سمايو پاڻ پنهنجو پاڻ ۾.

ڏهن ويرين وچ ۾، آيو آهه اِنسان،
پهريون ويري هن جو نفس نجس نادان،
ٻيو ويري تنهن جو شامل آهه شيطان،
ٽيون ويري وترو آهه صحبت زال زيان،
چوٿون ويري ٿا چون، بيٺو بي فرمان،
پنجون ويري پيٽ آهه، جو نت نت گهري نان،
ڇهون ويري اُڃ آهه، جو بن پاڻي پريشان،
ستون ويري شهوت آهه، جنهن ڪيا هزارين حيران،
اَٺون ويري آڪرو، تڪبر جو طومان،
نائون ويري ننڊ آهه، جو غفلت جو گذران،
ڏهون ويري ڏمر آهه، جو جهل وڏو جولان،
ڏهن ويرين وچ مان، جو ڪٽي جنگ جوان،
هي سر ڪريان قربان، تنهن سورهيہ تان شاهو چوي.

بيت سرائڪي

پيٽ جوڙي سلطان،
پيٽ هٿيار ٻڌ آوي.

منگي ماني پيٽ،
پيٽ ٻھ آپ پڪاوي.

ڪري مزوري پيٽ،
پيٽ سو بار چڙهاوي.

هندي رنگ

پاڇايو جا پيٽ ڪي،
اي سپ پيٽ ڪي ڪاڄ.
شاهو پيٽ نا هووي،
تو ڪون جپي مهراڄ.

سنڌي رنگ

اَزل ڪان انسان کي، پيٽ پٽر جي پوڄا،
پيٽ مجاور پٽر خدا، رولي‍و جن نادان کي،
اڃا بہ هن خفقان کي، ڇڏي نٿو شاهو ڇوي.

ڪافي

تن جو ڇُٽڻ ڪينءَ ٿي ميان، جي پيا عشق جي دام ۾.

تن جو مرڻ ڪينءَ ٿي ميان، جي سر ڏئي ڪنهن پر پيا،
اُتي پکي تان بچن ڪينڪي، شهبازن جي جهام ۾.

عاشق اجل سامهان ميان، ري سسي ڪاهين تا،
اُتي ڏسي شمع پروانہ ٿيا، ڪين گڏيجن عام ۾.

جن سڃاتو پاڻ کي ميان، تن جو ڪينو آهي ڪين،
اهي وتن ويڳاڻا سدا ميان، پي اها رس جام ۾.

عشق جي آزار جي ميان، ڪل ڪاڏن ڪؤن ٿي پوي،
اها ڳالھ ڳرهج ڪين ڪنهن سان، شاهو پروڙج مام ۾.

ڪافي روپ آسا

سائين دي سنهن اسان مسافر،
ڏور دي آنـــدي قسمت چـــاءِ.
ڪل ڪلان وچ تيڏي،
ڏتڙي نهين آدم نہ حواءِ.
اسان آوڻ اسي طرف ڪنون،
جتي ملڪ نہ لهندي جاءِ.
تيڏي ڪارڻ در در يونديان،
سر جهولي وچ پاءِ.
شاهو فقير دا سڻ ڪر آيس،
مئن هان شاهن دا شاهہ.

ڪافي

تيري هاٿ حيات نبي ري، دو جڳ ڪي سرداري هي،
تيري شوق تبارڪ تعاليٰ، خلقي خلقت ساري هي.

عرش مجيد مڪان تمهارا، دنيا ڪون بيچاري هي،
دنيا ڪيا بازار بنايءِ، هر نون نت سينگاري هي.

سودا عشق محبت والا، سو تان عجب واپاري هي،
برهہ تيري ڪي بڙچي لاگي، ساڳي ڪمچي ڪهاري هي.

اوٺن بيٺن تن من اندر، شب دن طلب توهاري هي،
گهڙي دل ڪڙي پڪاري، نيٺن ننڊ وساري هي.

جس ديدار تمهارا پايا، هو يا بخت اسي ڪا باري هي،
غم ڪي گهر ۾ سوءِ رهي هي، دل بہ فراق ساماري هي.

اس ڪا اور علاج نہ ڪوئي، تيري درس ڪي بيڪياري هي،
نفس ڪميني عـمر بـہ عصيان، مـان غـفـلـت وچ گـذاري هي.
ڪهي شاهو سڻ تون سرور،
تجهہ پــر لاج هماري هـــي.

سوال جواب (هندي)

شاهو: پوري گرڪون ڪيونڪر لکئي، ڪبڌ پڙي پهچان!
شاهو اب عرض ڪري، ڏيوو سرب گيان!
گيان بنان گم نا پڙي، جب ستگر ڪهه سمجهاءِ!
شاهو پر ڪرپا ڪرو ڏيو ترت لکاءِ!

روحل: ستگر پورڻ پرس هي، سدا رهي بي پرواهه!
روحل او راجا ڀِيو، راجن ڪو پتشاهه!
رنگ اُوچو اُوجلو نيشان مانهين نورا!
روحل وچن ٻولئي موتي پڙي، ڪوئي چُڳي هنسا سورا!
نانهين ڪام نانهين ڪروڌ، نانهين لوڀ نه موهه!
آشا نا ترشنا وانڪي، دغا باج نانهين ڊوهه!

شاهو: اوتو ستگر آپ هو ڪنچل نر آ ڏارا!
سرپ ستي ڪي ناٿ هو صاحب سر جٺهارا!
ميري تو رب آپ هو ڏوجها نانهين ڪوءِ!
ايڪ چيلا ڏوجها ستگرو تيجا صاحب هوءِ!
ان تينا ڪا نرٽا ڪرو ايڪ ايڪ بيچارا!
ڪرو سيوڙا هم سون، ڪ سبڌ ڪي پرڪارا!

روحل: جيون سورج آڪاس مانهين، ڏيسنت هي ڪاشي!
اس ڪاشي ڪو چلتو پيو، پهونت هي واشي!
تيون ستگر چيلي ڪو بيچار، تينان مانهين ايڪ!
ايڪوئي ايهو ايڪ هي، جس مون سرب انيڪ!
ڏيکنت چولي دنيا پئي، ڪري ڪو سنت برول!
ڪوج بتاؤن اپوجهه ڪون، پرم مٿاوَن پول!

شاھو: آپ تي اتَ پت ڪِم ڪر پئي، ڪِم ڪرمنديو مانڊان!
شاھو ڪھي صاحبا! اسڪو ڪيجي چاڻ!
پھلي ڪيا ھتا، پيڇي ڪا پيا، ڪيا ڪيا رچيا کيل!
شاھو سرٽي آپ ڪي، آپ ڪھو ڪوئي اُڪيل!

روحل: غئبي ھتا غيب ۾، آپ اڪيلا ايڪا!
ميري اپٽي آپ مؤن، پيا انت انيڪا!
پھلي پريم مجھ ڪو پيا، ڪينا آءِ ڪلول!
اس پريم سون سمجھ اُٺي، جيون برم دريا ڪي ڇول!
ميري نج سروپ مون پيو سورھن ڪلان ڪو پرڪاس!
گپتي گھور انڊارئون، او نچت پيو اِجاس!
جڳ مڳ جڳ مڳ چوڏس چانڊٺو ڏرتي ٿاپي ڏام!
اھا جھڳ مڳي ھنسان ڪي، پڳتان ڪو وسرام!
پيڇي ڏام دوجھي پئي، اڪنيئي اُ جوال!
ھنس اجوالي اُن ۾، سدا رھي متوال!
دوجيي سون تيجي پئي، ڏام ڪو نام اجاس!
اُتي اجاسي ھنس ھي، پيو آھ نواس!
تيجي سون چوٿي پئي، ڏام پرٿ ٻنيي پرويش!
جيھان پريت ٻنيي ھنس ڪو استان ڪھيجي ديس!
روحل ڪھي شاھو سنو جم جو راور ھوءِ!
ميري نام اَمل بنا، ڪيھون نہ ڇوٽي ڪوءِ!
ميري جم ڪي مُک وسي، جاڙان آڪاس پاتال!
چوڏھن لوڪ ايڪويس برھمنڊ، جن پرجم سپاريو جال!

غلام علي فقير

ولادت: 1755ع ـ وفات: 1839ع

روحل فقير جو ٻيو نمبر فرزند غلام علي فقير پنهنجي ڀاءُ شاهو فقير جي وفات بعد فقيريءَ جي گاديءَ تي ويٺو ۽ وڏن جي نقش قدم تي هلندو رهيو. هي بہ دل وارو درويش ۽ شاعر ٿي گذريو آهي. ڪافي جي فن ۾ چڱو ڪمال ڏيکاريو اٿائين، هن جي هر ڪافي تصوف جي رنگ ۾ رتل آهي جنهن ۾ جوش ۽ روانيءَ سان گڏ سچي سڪ وارو سوز شامل محسوس ٿئي ٿو. پاڻ فقيري جي سلسلي ۾ پنهنجي والد بزرگوار روحل فقير جو مريد هو. پر پنهنجي وڏي ڀاءُ شاهو فقير جو بہ مرشد جيترو ادب ۽ مان ٿي ڪيائين. اهڙو اظهار پنهنجي ڪلام ۾ ڪيترن هنڌن تي ڪري ٿو:

"شاهو شاهہ" ۾ شاهہ سمايو هر طرح هر شان ۾،
"غلام علي" سر ڏنو دلبر، هليو تنهن جي دان ۾.

هن جي وفات کان پوءِ سندس پٽ روحل ثاني فقيريءَ جي گاديءَ تي ويٺو. غلام علي فقير جئن پنهنجي وڏي ڀاءُ شاهو فقير جو عقيدتمند هو. تيئن فقير دريا خان سندس (غلام علي فقير جو طالب ٿي رهيو. غلام علي فقير 1839ع ڌاري فوت ٿيو. سندس تربت ڪنڊڙي جي روضي اندر آهي.

بيت

اندر آگ عشق جي، تا جوڳي جاڳائين،
سامي سدا سک ۾، تا خوديءَ کي کائين،
پاڻ پليو پاڻ کان، پائنڻ نا پائين،
"غلام علي" عشق ۾، عاشق سي آهين،
کي لاهوتي لاهين، لاڳاپا هن لوک جا.

اندر اُلا عشق جا، تن جوڳين جاڳايا،
پيالا پريم پرت جا، تن پورين پايا،
"غلام علي" عشق ۾، سي آڌوتي آيا،
تن سامين سجايا، ٿيا اوجاڳا بہ اکين جا.

اگھيادر الله جي، تن جوڳين جاڳايا،
ساري هن سنسار جا، لاٿا لاهوتين لاڳا،
"غلام علي" عشق ۾ ٿيا، آگن جا آگا،
سي سامي سياڳا، عشق جي اُجاريا.

پائي منهن مڙئيءَ ۾، تا آڌوتي اورين،
تن جا طلب اندر جي، سا ڇُپاتيءَ چورين،
جو و نحن اقرب ويجهو وسي، تا ڏس تنهين ڏورين،
"غلام علي" عشق ۾، تک نہ ٻي تورين،
سي سمرئيون سورين، جي راوت ريڏا رام سين.

مڙهيءَ ۾ مذڪور ٿيو اتي جوڳي جاڳ،
آهي عشق کي ائين، لاهوتين جو لاڳ،
"غلام علي" اصل کان، اٿن عشق جي اجھاڳ،
سي ڏيئي ڏيل ڏهاڳ، وڃي سنمک سناسي ٿيا.

سي سنمک سناسي ٿيا، پاڻ وڃائي پاڻ،
پوربيا پروڙ تون، ڇاڻ وڃائي ڇاڻ،
"غلام علي" عشق جو آهه اهوئي اهڃاڻ،
اهي سامي سدا ساڻ، هو هٽي هنگلاج ويا.

روڳي رتائن ۾، اوري ٿيا اڙجن،
عاشق عشق اواڳ ۾، لنگهيا لاهوت وڃن،
ريڏا رند رام سان، هو وينا وقت پُڇن،
غازي ويا غرق ٿي، هو ترِيا ڏي تڪرن،
و نحن اقرب اليه من حبل الوريد، ٻوڙا ڪين ٻڌن،
لا تقنطو ترهو ٿا عاشق عين ڏسن،
محبت جي ميدان تي، پيل ڪئي پتنگن،
"غلام علي" غير جون، ڪپيون لامون لاهوتين،
هو روزن منجهه رلن، هن کي هر دم ڏسن حضوري.

ڪافي

ماڻا سڄڻ تنھنجا تہ منھنجي ساهہ ڪي وٽن،
پٽي درد دل تي ڦريل تي هر هر پنڌن پنڌن.

هينءَ نوڪ نينھن تنھنجي لنگهي پار مون پئي،
چٽي ڪين ڪنھن طبيبن نڪي ڪنھن ڦيٽن چنڊن.

شب روز بہ حيران ٿيس، مست مون مدام،
پلپل وهي ٿو نير پرين مؤن نيٽن نيٽن.

ويو هوش ٿيس بي هوش جڏهن يار ڪئي نظر،
ويڙهي ووهہ پڌي گرهہ زير زبَر تا هٽن.

ڏسي حال غريب جو ڪر پال تون سڄڻ،
ديدان تنھنجون "غلام علي" کي ڪهن ٿيون ڪهن.

ڪافي

دلڙي لٽي وئين دلبر جادو ڪري ڪري،
نازن نظر نيٽن جي، قابو ڪري ڪري.
رخ سڄڻ جو ماھتاب، جڏهن کولي ٿو نقاب،
گيسو مثال مارن، ڏنگ هٽن تا ذري ذري.
ابرو چڪي ڪمان مژگان تيار تير ڪن،
شوقؤن هٽي عشاقن دستي تڙي ڪڙي.
سدا صاف نڪن هڪ خيال نا مڙن،
ڪوڙين سڄڻ لاءِ حمد پيو پڙهي پڙهي.
دم دم هئين ۾ باهہ برهہ جي ٻري ٻري،
"غلام علي" ٿي تون سمنڊ تري تري.

ڪافي

ڳجهہ اندر جون ڳالهڙيون ميان،
ريءَ سڄڻ ڪنهن سلان ڙي سرتيون.
راتيان ڏينهان سڪ سڄڻ جي،
باهہ برهہ جي ۾ جلان ڙي سرتيون.
ڪاڻ پنهل جي مان، ڏونگر ڏوريان،
چپر ۾ تي ڇُلان ڙي سرتيون
پلپل پور پون پريڻ جا،
ماڳن تي هوند ملان ڙي سرتيون.
"غلام علي" چئي سڪ سڄڻ جي،
تانگهن لاتيون هل هلان ڙي سرتيون.

ڪافي جوڳ

سڪون ساهہ ساري، وهون ڪيڻ وساري،
مـارن کـي اَلا، سانگين کي اَلا!
سائيڻ لڳ سومرا، ويڙهيچن ڏي واري،
محبت تن جي ماري.
آهن ڪم ڪريم تي، وڏا مون تہ واري،
مولا اڳ نہ ماري.
ڏوتيئڙا هن ڏيهہ ۾، ڏاتر مون ڏيکاري،
شل پوان تن پناري.
شاهو شاهہ اسان کي، اڄ پرتئون پرپياري،
نظر نيهن نهاري.
"غلام علي"توريءَ هت،گوندر منجهہ گذاري،
گهڙي هت نہ گهاري.

* آءُ تي ڇُلان چپرين...... (شاهہ)

ڪافي

نہ ڪوهي نہ ڪو هو پر توو عشق جو پيو.

پنڌ انهيءَ پار ڏي، وڃي ڪوڙين منجهان ڪو.
مُڙ نہ ملامت ڪوُن، ڏسي طالب تؤ.

عاشق اسان جهڙا، سڄڻ اڳيان سَو.
نالو ڳڌم نينهن جو، وڃڻ تِت ٿئو.

پرجهي ڏسج پاڻ ۾، آهي ڪو نہ ٻيو.
تون ڳولين تو جنهن کي، تون ئي آهين سو.

هادي اڳڻ آئيو هاٿي يرم سيپ وَيو.
شاهو شاھ اسان تي، اچي ڪرم ڪيو.

”غلام علي“ عشق ۾، پوئتي پنڌ نہ پئو.
ڳالھ پريان جي ڳجھ جي، ڪنهن کي ڪيم چؤ.

ڪافي جوڳ

مون مارن جي سنيال، عمر هت ڏينهن لڳا.

گلم، غاليچا، طول وهاڻا، ڇا جا هي سڪپال،
عمر سيپ شينهن لڳا.
وهان هت ڪينءَ ويسلي، محبت جهڙا مال،
عمر هت مينهن لڳا.
”غلام علي“ عشق ۾، جوش ۾ هتڙي جال،
عمر هت نينهن لڳا.

ڪافي جوڳ

آيو آهي ڪنهن خواهش ڪان، اولو ڪري انسان ۾!

سهي سر سڄاتو سارو صورت سندي سلمان ۾،
هاديءَ تان پر پياريو، ڪنهن جوش سندي جولان ۾.

عاشق اصل ڪان آهن اُهي، هن حسن جي حيران ۾،
ڪنهن شوق ڪان آهي لائيو هن سوز جي سامان ۾.

پير پڙ چايو اڇي، محبت سندي ميدان ۾،
ورق واري سهي ڪيائون، دل سندي ديوان ۾.

و نحن اقرب ويجهو وسي، ائين پانَ چيائين فرقان ۾،
هيءَ رمز لائج روح سان، اعليٰ اِن مڪان ۾.

شاهو شاهہ ۾ شاهہ سمايو هر طرح هر شان ۾،
”غلام علي“ سر ڏنو دلبر، هليو تنهن جي دان ۾.

ڪافي

سڄڻ تون دلدار تو لئي يار، ويٺي ويٺي ڪانگ اڏاريان.

تنهن جي ڏسڻ لئي آهيان مشتاقي،
ڪڏهن ٿيندين يار اوطاقي.

تنهنجي فراقن ڪئي دل فاني،
يار ملڻ جي ڪر مهرباني.

نيٽين وهايان نار تو لئي،
پلپل پئي پوٽيدار پُڇايان.

جوشن جيءَ ۾ جنگيون جوڙيون،
وهم خيال سيئي ويو ٻوڙيون.

تن ۾ تنهنجي تنوار تو لئي يار
سينو کهڙو ساهيان.

درد منجهائون ڪيان ٿي آهون،
”غلام علي“ چئي، آءُ اوراهون.

عيب ڍليءَ جا ڍَڪ تون يار،
تو لئي يار ٻي آءُ واهه نہ پانيان.

ڪافي

ڏک ڏئي وئين ڏيل کي ميان،
ووڙيندس وٺڪار کي ميان.
جيڏيون سرتيون سيئي سُٺو ٿيون،
چڏيو انهيءَ دليل کي ميان.
معاف ڪندو شل ڪيچي مون تان،
هن مٺيءَ جي ويل کي ميان.
ڏک ڏونگر جا ٻيا ڪان ڪشالا،
چا ڪندا تہ عليل کي ميان.
”غلام علي“چوي تون ٿيءُ نامالندو
باجھ پوندي رب جليل کي ميان.

ڪافي

دل درد مؤن ڪري دانھون،
سانگ ڇڏي ويا پراھون.

ساڻ سانگين جي پوتي ميان،
ڏينھن گڏ تي گذاريم،

محبت تن جي مَچ مَچايو اندر ۾،
ڇپر ڇڏي ويا ڇاھون.

جوش پون تا نوي ميان،
جيئڙو جُکي ۽ جلي تو

سور فراق تنھين ميان،
ڪنھن نہ سلي تو ڏور ڏکن جي ڏائي وڏائون،

نير وھائي تا نوي ميان نماڻا وميان،
آھن تن جا ميان اوراڻا جھوراڻان،
جيءُ جڏو پانيان تي تڏاھون.

”غلام علي“چوي نوي دکڙي تن جي تن ميان،
ناوڪ نيھن سنلي ميان دنگ دوپارا ڪري،
پيچ پرت جو ويم پايون.

ڪافي

پلپل پور پون تا، خان پنھل جا.
ويندس رھندس ڪينڪي، ڏک ڏونگر جا ٻُجھن تا.

ڇَھ چولڻ آيو ھاڻ مُئيءَ کي، پنڌڙا پيش پون تا.

ڪاھينديس ڪيڏ ڪيچين جي، چاڪ مئيءَ جا چڪن تا.

آکي ”غلام علي“ تن جا،
دونـــھـــان درد دکـــن تا.

ڪافي

جلي ويا جولان ۾ جيئي،
ڪاڻ تنهنجي ڪٺن ڪيهي.

عشق عشاقن بسمل ڪري چم چايو
برهہ جي آڙاهہ ۾ جيءُ جنين جلايو
سوري ياڻن سيج سيئي.

شاهہ حسن جنتي ڪيو نظارو
مجنون ويڙهي وچ ۾ فرهاد ڏونگر ڏاريو
شاهي رانجهن ترڪ ڪيئي.

پر ڪرم جام شهودي پيتائون،
ڪسڻ قبول ڪربلائي ڪيائون،
سوڌا تيا سر ڏيئي.

آڪي "غلام علي"تن ڪي موج بحري،
گهير انهيءَ سي گهرن سڪ جنين قلزم سندي،
ماڻين عبث اهو ئي.

ڪافي

دردن دم دم لائي ڏنڏڪار محرم يار
اڪڙيون رووئن رت رات ڏينهان.
پرت جو پيالو يار پياري،
مچ محبت جا ويڙين ٻاري،
خوب ٿيا تہ خمار محرم يار
سبق سورن جا ڪنهن کي سٽايان.
دلبر ديدان جڏهن تو لايان،
دام زلف جا وجهي وئين ڦاهيان،
نيهن اوهان جي ڪيو نروار محرم يار
سيئي پلايون تنهنجون پايان.
ساهہ سڄڻ تو لاءِ اُداسي،
بس ڏسڻ تنهنجي جو پياسي،
ڪر نہ جدائي دلبر يار محرم يار
تولئي گوندر ڏينهن گذاريان.
اڱڻ"غلام علي"جي محب تون ايندين،
دوست دلاسو درمانديءَ ڏيندين،
صدقي سر ساهہ يار محرم يار
پور مان تنهنجا پچائيان.

ڪافي

دل ڪعبو دلبر سندو، ديدار مون کي مدام آ،
جانب پنهنجي جان ٿون، جاني يار جدا نہ آ.

عرش اعظم قاب مؤمن، خود خدا فرمايو آ،
عاشقن کي دم بہ دم، دل پنهنجيءَ ڏيان آ.

بيت الله، خليل الله، امر سان جوڙائي جاءِ،
قلب ڪعبو قدرتي، محبوب جو مڪان آ.

بت خاڪيءَ ۾ اوطاقي، يار منهنجو هميشه آ،
ونحن اقرب جو اشارو اهو سندس ڪلام آ.

بي مثل محبوب منهنجو، لم يلد سبحان آ،
احد الله الصمد، مثل، ڪل ڪؤن پاڪ آ.

محبت مدامي حاضري، منهنجو سڄڻ کي سلام آ،
”غلام علي“تي سو شهنشاهہ، سدائين بي حجاب آ.

سرائڪي ڪلام

ڪافي ڪلياڻ

نينهن دا نظارا، تيڏي نيڻان دا نظارا،
طرحين طرحين جو ويکڻ آيا!

سڀ صورت وچ سهڻا سائين، ڪليا گل هزارا.
روز ازل ڪنون اڳي آيا، ابدا عشق اشارا.

سڀ گهٽ دي وچ سير ڪريندا، نينهن مريندا نعرا.
شاهو شاھ ايوين آکيا، سهي ڪرين گهر سارا.

”غلام علي“ عشق دي وچ، وڃا نينهن نقارا.

ڪافي روپ ملاري

ميڏا ڍولڻ نال نينهڙا لڳا، ميڏا ڍولڻ نال.
تيري ٻاجهون سهڻا سائين، جيوڻ هي تہ جنجال.

ساھ پساهون ويجها وسدا، وٽ نهين هڪ وال.

وچ جهان دي ٻيا نهين ڪوئي، محبت جهڙا مال.

”غلام علي“ دي سهڻا سائين! سگهڙي لهين تہ سنڀال.

ڪافي روپ مالڪونس

هادي والا نڪتا هڪو سهي ڪرين تون سارا.
اندر ٻاهر سهڻا سائين، نرمل نور نظارا.
جي ڄاڻين تان آپ سڃاڻين، ٻيا سڀ ڪوڙ پسارا.
بيدردي ڪل دور ڪرين، هي ٻاجهون عشق انڌارا.
حسن اسان تي حملا ڪيتا، نينهن مريندا نعرا.
ڪل فقير ڪون ڪيتم سجدا، شاهو شاهه همارا.
"غلام علي"تون ظاهر باطن، مارين نينهن نغارا.

ڪافي بلاولي

جادو لڳا يار تيڏا، دلدار تيڏا.
سهڻا سائين ڪر ڀال، اڄ اسان نال، جانب گڏ جال،
لڳا نينهن تان نروار تيڏا.
هر ڪتانهين يار جو وسدا، رمزان نال دل جو کسدا،
سارا اي سنسار هي جنسار تيڏا.
من ميڏي دا مهڻا تون هئين،سيني سيالين وچ سهڻا تون هئين،
سڀ سجڻ هي سينگار تيڏا.
عشق اسانون قابو جو ڪيتا، هتون هادي پر جام پيتا،
سارا عشق هي اسرار تيڏا.
شاهوشاهه ديان ٻوليان ٻول،سمجهه ويکين اکيان کول،
دم دم دي وچ هي ديدار تيڏا.
ڦيرا پاوين فضل ڪنون،"غلام علي"طالب اصل ڪنون،
اهي تڪرار جو تڪرار تيڏا.

ڪافي جوڳ

ويک لايا جو لايا، جادوڙا يار اسانون.

بي خبري نون ننڊ گهٽيري، جانب يار جڳايا.

جي مئين چاٽان آپي آيا، اوندي هوت هلايا.

ڏس اهوئي مرشد والا، ٻيا سڀ پنڌ اجايا.

"غلام علي" دا سهٽي سائين، ڪيتا پنڌ سجايا.

ڪافي بلاولي

عشق ٻولي ٻولڙيان، نونو ناز نيٹان دي.

عشق آرام ڏيندا نانهين، ورهہ وساريان، ٻيان ڪل واهين،
حسن ڪيڏي هولڙيان.

پچن تاتون پهہ ڪنهين ڪون، مول نہ مڙ تون ڳالهہ اِهين تون،
ٻي ڪانہ ڪرتڪ تو لڙيان.

سڀ سياليان توڪان لاون، گهٽ نہ ڪائي سڀ سير سڏاون،
اسان جهليان جهولڙيان.

دردمندان دي دلڙي رنجاون، ايڏون اوڏون چغلي چاوَن،
رُل ڳيان سي رولڙيان.

ٻي ڪل باهر ڪوڙي چالي، دلبر لڏڙم اندر چولي،
تنهن سرڳيان مين گهولڙيان.

"غلام علي" هي طالب تيڏا، شاهو شاهہ هي مرشد ميڏا،
ين گهتيان تنهن پولڙيان.

ڪافي جوڳ

اِٿان رهڻ ڪنهن ٻي نهين پايا،
مئين تہ آخر جاوڻا.

اي سنسار هي حيلي سازي،
بازيگر دي هي بازي،
سمجھ ڪر پير تڪاوڻا!

ناڪوئي رهيا ناڪوئي رهسي،
اِٿان آخر تون بہ نہ ٻھ سين،
ٻيا تيا ڪوڙ ڪماوڻا!

جو ڪجھ ميل چوندب ڏاريا،
اهو سي هيئي پچين پرايا،
اِٿون ڪيا تون ئي چاوڻا!

پيان ڪل هئين ڪوڙيان چالين،
اٿان رهسن وچ ڪي ڳالهين،
ساجن وچ سماوڻا!

اتون تيڏي موت ڪڙوتا،
اٿان تون ول سک هئين سوتا،
ٻن خوشيان کھ ڪاوڻا!

"غلام علي" گم تيوسين،
نا ڪو مئين ناتم رهيوسي،
هڻ گيان گگن وچ آوڻا!

ڪافي جوڳ

دلبر نانهين سنتان ڏور،
مليا هردم نال حضور.

ويک حسن هي هي حيراني، نهين سهڻي دا ٻيا ڪوئي ثاني،
ڪيا جو حور قصور.

نعرا اناالحق مريندا، سولي تي چڙهہ سير ڪريندا،
مرد هويا منصور.

سجڻ اَپڻا سينگار وکيندا، جيڏي تيڏي يار ڏکيندا،
پرٽا هويا پرپور.

پريم نگر دي التي چالي، بسمجهي ڪوئي مست موالي،
ظاهر ذات ظهور.

زمين تي آسمان جو ناها، روز ازل ڪنون اڳي آها،
محبت دا مذڪور.

سهي ڪرين تون هي سر ۔ را، عاشق ماريا نينهن دا نعرا،
تيا ملڪان وچ مشهور.

اکيان دي وچ رنگ لڳايا، شاهو شاهن پر پلايا،
پورائتي دا پور.

"غلام علي" آپ سڃاڻين، آپ بنا ڪجهہ اور نہ ڄاڻين،
نور نظارا نور.

ڪافي جوڳ

مھٹا سھٹي يار دا،
مئين تہ چايا لوڪ ڪري رسوائي.
غير والئين دا غرض نہ ڪوئي، نينھن لڳا نروار دا.
ڪل ڪنھين ڪون پيي نانھين، عشق دي اسرار دا.
سوبن سودا اوبي نانھين، جو ملدا برھہ دي بيمار دا.
شاھو شاھہ اسانون ڏتڑا، دل وچ درس ديدار دا.
”غلام علي“ عشق الھہ دا لڳڑا، سنھن سچي سردار دا!

ڪافي جھنگلو

توتان سارا سر سجاٹين،
آپ وچـون نـــا آٹــيـــن.

سمجھہ ويکين تون سر سارا، اندر باھر نور نظارا،
اي سپ ھئي پريم پسارا، چاڻ اھو تون چاٹين.

دنيا دي ھن چار ڏھاڙي، تنھن وچ موت مريندا ڏاڙي،
پچ ويک وت تون اوڙي پاڙي، ويندي ھي ويل وھاٹي.

اي سنسار ھي حيلي سازي، وچ ڪي گوءِ مريندي غازي،
برھہ بنا بي طلسم بازي، طرف ڪنھين نا تاٹين.

شاھو شاھن شاھہ مليوسي، پيالا تنھن تان پر ڏتوسي،
اکيان دي وچ منگ مليوسي، نال سدا اسان ساٹي.

”غلام علي“ عشق آيوسي، آپ ڪنون آپ ڳيوسي،
غير گمان دا پُل پُليوسي، بي سپ ڪوڙ ڪھاٹي.

ڪافي جوڳ

دن دنيا وچ چار تينون آوندا ڪيون نہ ويساھ.

فاني هي اي جڳ سارا،
آتڻ سانون عشق وساريا،
چرخي نهين چاھ.

آخر جا سين تون اٿون ڪلي،
بيٺي گهتان مئين پوٽي چلي،
آتڻ تون ڏيوان باھ.

دلبر ناهين ساڏهون ڏور،
اي هي هيڙي والا پور،
ساعت دي سانباھ.

حال دي ڳالھ مئين آکان ڪنهن نون،
حائيو مارين تون ڪيون مئين نون،
ڪيهي ڏوھ گناھ.

تون جو ڪريندا ميڏا ميڏا،
ناڪو تون هئين نا ڪوئي تيڏا،
سيڪجھ هيئي فناھ.

سهڻا سائين نِت اليندا،
بي نموني بي چون شيدا،
ڪيتا عشق آگاھ.

سچڻ ساھ سڏير اساڏا،
"غلام علي" هي پير اساڏا،
شاهو شاهن شاھ.

ڪافي جوڳ

هــي ڪــوئــي عشــق اَويــڙا،
مائيوڙي مئين سمجهہ نہ ڄاتا.

ڪيڙيان دي منهن چائي، روز ازل ڪنون آ هئي،
مئين پيچ تڏان هي پاتا.
مچ محبت ٻل ٻليو سي، غيرگمان دا جل ڳيوسي،
هڻ اسان صحيح سڄڻ سڃاتا.
سالڪ رک تون سرت سنيالا، حال اسان تي هادي والا،
چاهئون چم ڪر چاتا.
شاهو شاهنشاهہ مليوسي، پيالا پرڪر جنهين ڏتوسي،
رمز تنهين رنگ لاتا.
"غلام علي"عشق هي آيا، روزان روز وڌهي سوايا،
نينهن لڳايا هي ناتا.

ڪافي روپ بروو

دم دم هــويــا دل ديــدار،
رهنٹا هردم سين هوشيار.

دل درياهہ ديان لَک لهريان، سوين سهٹي ديان نونو نهريان،
ڪچي پڪي دي خبر نہ چار.
راهان الهہ ديان ڪروڙيان ڪئي، جيوين چاٹي تيوين هوئي،
محبت هي مختيار.
ايڏي اوڏي مول نہ ڳولين، راهان دي وچ روح نہ رولين،
ڪر آپ اتي اعتبار.
محبت مست ڪيتاهي مينون،تنهن دي ڳالهہ آکان مئين ڪنهن نون،
ويک سارا اسرار.
شاهو شاهن شاهہ سهٹي دا، "غلام علي" ڪون عشق اهين دا،
آنِ ٹيا اظهار.

ڪافي روپ بلاولي

نينهڙ لڳا نال تيڏي،
نال تيڏي نال تيڏي!

تڪون اسان ناز تيڏي تي،
راتيان ڏينهان دل ميڏي تي،
آوي سڄڻان سنڀال تيڏي.

پريم پيالا پر جو پيتا،
من ميڏي ڪون مست جو ڪيتا،
آوي جانب جمال تيڏي.

پريت جو پاوين نال جو ميڏي،
ٻئي طرف ڪيوين ويکان ڪيڏي،
نيتا ورهہ وصال تيڏي.

ورهہ تيڏا وي وس وسان تي،
بخش ڪيتوئي اڄ اسان تي،
اَوي محبت جنهن مال تيڏي.

ڏيندءِ ڪيئي ڏس ٻنهان تون،
پل پل پوندي پور اسان نون،
آوي هر دم حال تيڏي.

اقرب ڪنون نيڙي جَليندا،
سڀ صورت وچ هُل هليندا،
آوي وٺ نهين هڪ وال تيڏي.

پير اسان ڏا شاهو شاهہ وي،
”غلام علي“ ميان نينهن لڳا وي،
آوي ٻهون ٻهون ڀال تيڏي.

هندي وائي

قاگنا ۾ هوري کيلون، ساڏنا ڪي سنگ سنگ،
پريم ڪي پچڪاري چوٽي، ڀيج رهيو انگ انگ.

گيان ڪي چوٽي گلال، تن من ڀيو لال لال،
انحد ڪي ڌن لاڳي، باج رهيو چنگ چنگ.

نئنان ڪي نيرما نهين، تر پٽا ڪي تيرما نهين،
سڪمٽا ڪي سيرما نهين، نايو نرمل گنگ گنگ.

انحد گهن گهور گهور، جوت ڪاهي جور جور،
آٽي مچا شور شور، باجت هي مڙ ڏنگ ڏنگ.

”غلام علي“ پريم گلي، ڪنول ڦوليو ڪلي ڪلي،
شاهو جن گلي گلي، لاگ رهيو رنگ رنگ.

وائي سر ريختہ جهنگلو

دود نان ڪا ميلا، ميلا سوئي ميلا،
جس دا يار ملڻ نا پايا، چلڻا ايڪ اڪيلا.

رين گئي جب اُڏ چيلا، هي پيڇي ڪرتا بيلا.

تون جو ڪرتا ميرا ميرا، ڇوڙ چليا هي سويلا.

ڄاڻ جڳت سڀ جوٽي، بازيگر ڪا نہ کيلا.

”غلام علي“ ايڪو ايڪ هي، سوئي گرو سوئي چيلا.

واٽي

ٻاهر پيتر اِيڪ نر نتر،
وياپ رهيو هےءِ پريتم پيارو.

گهٽ گهٽ مانهين کيل ڪرت هےءِ،
ايڪ انيڪ رهت سو نيارو.

لاکن مون نهين لاين هےءِ،
يہ ستگر شبدِ ڪنهن بير بيچارو.

"غلام علي" اُس خاڪ ملي،
جنهن رام کي نام ڪو نيم بسارو.

خدا بخش فقير

هي روحل فقير جو ٽيون نمبر پٽ ۽ دريا خان جو سڳو ڀاءُ هو. هڪ اندازي موجب پاڻ 1843 ڌاري هي جهان ڇڏيو هئائين. سندس ڪلام مان هڪ اڌ پوري ٽيهه اکري هٿ آيل آهي جنهن کي پڙهي اندازو لڳائجي ٿو تہ هي بہ خاندان جي ٻين درويشن ۽ شاعرن وانگي قادرالڪلام هو.

سي حرفي

الف۔ الله دي ذات اول هي، رنگ نڪو بيرنگي
ڪن فيڪون وچون جڳ جوڙيس، بيرنگي ٿيا رنگي،
ڪتان ايراني ڪتان عراقي، ڪتان رومي ڪتان زنگي،
ڪتان سُني ڪتان شيعا، ڪتان صوفي ڪتان ينگي،
"خدا بخش" هڪا حق ڪنون، اسان محبت منگي.

ب۔ بيان نہ تنهندا ڪوئي، هي بي انت اپارا،
لامڪان، مڪان نہ ڪوئي، روپ ورن تئون نيارا،
ٿي محيط همہ وچ آيا، پسريس آپ پسارا،
جوڙ جهان خدائي دا، خود ويکي نور نظارا.

ت۔ تن وچ طلب تنهين دي رکين، مول نہ موڙين پاسا،
سر ڏتيان سو حاصل ٿيوي، اي سودا خوش اور خاصا،
چوڙ غازي نڳ باري، تون عاشق رهين اداسا،
رک خيال خدائي عاشق، تا پاوين سک دا واسا.

ر۔ رکين سک سڄڻ دي، جي چاهين سک پائين،
وچ ميلان محبت دي، دل لائين قدم اُٺائين،
ڏي سر بار برهہ دا باري، نال خوشي چل چائين،
رکين خيال خدائي دا، هڻ تان سنجهہ سباهين.

ج- جدا هڪ دم نهين، هردم تيڏي نالي،
ايڏي اوڏي مول نہ ڳولين، جان تيڏي وچ جالي،
ڪل شي محيط نہ جاڻين، او ڪافر دل دي ڪالي،
من عرف ربي، رب آپ الايا، خيال خدائي والي.

ح- حق نال هميشه هووين، ٻي سڀ وهم وسارين،
طالب وچ طلب تن ڏيوين، نيڻ وهائين نارين،
ترڪ ڪرين تدبيران ڪون، تون مئين دي وچ مئين وت مارين،
بنا حرف هڪي حق ٻاجهون، ٻي سڀ ورق وسارين.

خ- خالق دا خيال جنهان ڪون، سي نيهي ڦرن نماڻي،
جي موتو اتي ڪر جيون، ساڏو سي سياڻي،
ظاهر زور ضعيف ڏکيجن، ڪامل وتن ڪوماڻي،
وچ خيال خدائي دي خود، ڄاڻن والا ڄاڻي.

ذ- ذڪر وچ رهندي عاشق، هردم مست مدامي،
دنيا نہ عقبيٰ والي طالب، چوڙن طلب تمامي،
عشرت عيش عشاق نہ ستن، او حرفت چاڻ جهاني،
"خدا بخش" پيتوسي پيالا، دستئون شاھ شهاني.

غ- غرور نہ ڪردي عاشق، ديد جنهاندي دم وچ،
والي نال وصال جنهان دا، قلب تنهان دي ڪم وچ،
مسجد منهن نہ ڪرن ڪڏاهان، يار مليا هي يم وچ،
"خدا بخش" مور نہ مري سو جنهن جام پيتاهي جم وچ.

ف- فرداتي ڪم نہ رکين، هو دم دم دلبر نال ميان،
جو دم ٿيوي، دم ڪهيي، تنهن دم ڪيهي ڳالھ ميان،
جنهن دل درد نهين دلبردا، سونا مرد نهين ڪا زال ميان،
ويکي، سمجهي، سُٽي، الاوي، چلد چولي چال ميان،
"خدا بخش" مليو سي نوشہ، هر ويلي هر حال ميان.

ق۔ قلب مومن دا، جنهن ڪون آکن عرش الاهي،
عرش سيئي هن فرس جتاهين، برهہ سندي بادشاهي،
سچي سڪ والي وچ ملدي، ڪوڙئين ڪل نہ ڪائي،
"خدابخش" ملين دم دم وچ، هي جڳ فنا فناهي.

ڪ۔ ڪيوين آپھريا جاني، اي چاما جسماني،
هي بي مثل بي صورت، لامورت، لاثاني،
اربع عناصر دي وچ ڪيوين، سر آيا سبحاني،
نئنان وچ نگاهہ ڪريندا، نور اهو نوراني،
"خدا بخش" سڃاتا دل وچ، دلبر دل دا جاني.

ل۔ لڳا رنگ عين حسن ڪون، ديک تئي مخمور ڪيوين،
شعلي شوق والي چڪ چاڙهيا، سولي تي منصور ڪيوين،
ديکو باهہ برهہ دي ڪيتا، ڪر بل وچ ڪلور ڪيوين،
پرديسي پرويز ڪرايس، شيرين تي شاپور ڪيوين،
"خدابخش"ڏيوين، سر تيوين، محبت وچ منظور ڪيوين.

نظر علي فقير

خدا بخش فقير جو ٻيو نمبر پٽ نظر علي فقير بہ چڱو شاعر هو. جنهن جون بہ ڪافيون هتي پيش ڪجن ٿيون:

ڪافي روپ پرياتي

جن لاءِ ٿي جاڳان، اهي شال ايندا،
مبارڪ مڙيئي، ڏسڻ ساڻ ڏيندا.

جن لاءِ جيءَ ۾ ٿي جايون سنواريان،
اڱڻ ڪي اکين سان ٿي هر هر ٻهاريان،
ڏسي حال منهنجو اهي نال نيندا.

اَتم جي اميدان پڄائيندو پرور،
ڪندو ماڙ مرسل سچو سيد سرور،
ڪري ٻاجھ ٻانهي سنياري سڏيندا.

وڏا وير وحدت جا وارث وسيلا،
مٿي مهر مولا رضا ۾ رسيلا،
وڏي قرب ڪامل ڇنيون نا ڇڏيندا.

"نظر علي" نهايت سندو ناز نيڻن،
هجن جي هميشه سدا ساز سيڻن،
ڊني دل ڪي جاني اچڻ سان اڏيندا.

ڪافي

ويس وڻا ڪي آيا، جوڳي بن ۾ جوڳي،
روانہ ڇاٽي ڪوئي، جوڳي ھي ڪي يوڳي.

مُرلي وڄا مست ڪيس، موھل يس مئن نون،
ڳالھ سٽايس ڳجھڙي، ڪر سٽايان ڪنھن نون،
قرب سڄاتس اپڻا، ڦردي وتيس پي ڦوڳي.

چيران ٻنڌ تي ڪلنگي، پڳوي ڪر ڪي آيا،
بين بڄا ڪي بيشڪ، پيچ پرت جنھن پايا،
ساھ سري سرصدقي، مئن تہ اصل ھس روڳي.

چاڪ ٻياٽان دل ڪون، چاڪ ڪيتاوي سيالين،
نذر نوازين آڪي، مگر اندر ديان ڳالھين،
دم اجائي گذري، ملڻ بنا ھس موڳي.

مئن تہ”نظر علي“ تيان ملڪ ماھي دي ساري،
نيھن ننڍاڪو لڳڙا، برھہ جھين دا باري،
مئن تان مول نيايون، ٻن کھ ڪيڙا روڳي.

فقير در محمد

فقير در محمد مسڪين ولد خداداد ولد خدا بخش فقير ولد روحل فقير بہ چڱو شاعر هو هن جون ڪي ڪافيون هيٺ ڏجن ٿيون جن مان پهرين ڪافي هن پنهنجي مرشد جي شان ۾ چئي آهي.

ڪافي روپ شان

ڪنڌڙيءَ جا پير پرور، سير وهي ٿي تنهنجي سَرا!

اچن سوالي وڃن نہ خالي، روحل تنهنَجي درا!
توہا جهون پيو ناهہ وسيلو وڃان تہ ڪينءَ ٻي درا!
ڏجانءِ مون کي ڏاڻ خوشيءَ مون، دهلو وير تون ورا!
"در محمد" مسڪين چوي، تون نظر پنهنجي ڌرا!

ڪافي روپ تلنگ

پهري پــوش آدم جـــو آئين،
تنهنجي حسن ڪيو حيران،
وو ماهي يارا

عرب عجم سڀ، حڪم تنهنجي ۾ توڙي زمين آسمان.
چقمق چشمان چست چلايو تنهنجي نيڻن جا پيڪان.
يڪدم زير زنار جي آندو انوميان، زاهد شيخ صنعان.
"در محمد" جي درد جو دلبر، دلئون ڪيو ڪو درمان.

ڪافي روپ ڪلياڻ

رُلـــي نـــون رمـــز رانول دي،
ازل دي هي نہ اچڪلھ دي.

ڏيوان ڪنهن ڪون درد دانهين،
وڃان ڪهڙي طرف ڪاهين،
توڙي پڙڪن برھ باهين،
وائي ول وات نا وَلَدي.

برھ بر سر تي باراني،
لڳي هينئڙي سو حيراني،
نہ تيوي پريت پراڻي،
دُکي پئي پيڙ پلپل دي.

ڪانگل ڳل پاڳڇي ڳاري،
ڪرين سجدا تي سو واري،
خبر لھ يار هڪ واري،
برھ شمشير گهايل دي.

هي ابرو پاڪ پيشاني،
مثال سيف ايراني،
ڪرين جنهن دم حڪمراني،
آئي تقدير نا تلدي.

چايس جب نيڻ خُماري،
چٽي پئي ڪام بيڪاري،
دو گيسو بات بس ياري،
نهين آسان سلسل دي.

سگهي دلبر درد دانهين،
تون "درمحمد" ديان دل لائين،
شراب شوق پلوائين،
تيوي حل ڪل مشڪل دي.

ڪافي

ڏاڍيان برهين باهيان ٻاليان، رمزين واليان،
مئن تــان شــرم حيا ڪنــون ڳيان وي.

ديد ماهي دي شهيد جو ڪيتا،
دو رؤن دو ناليان، رمزين واليان،
مئن تاب تان حسن دي تيان وي.

چاڪ ساڏي دل چاڪ جو ڪيتي،
چشمان ديان رڪ چاليان، رمزين واليان،
ڏاڍي ناز نيٽان دي نيان وي.

لاڪون روز ازل دي سئيان،
نال ماهي دي ميڏيان ڳالهيان، رمزين واليان،
مئن تان پرت پڌر وچ پئيان وي.

"در محمد" آکي نال دلبر دي،
پرت ڳالهيان سڀ پاليان رمزين واليان،
مئن تان ملڪ ماهي دي ٿيان وي.

فقير محمد حسن

فقير محمد حسن ولد روحل فقير ثاني ولد شاهو فقير ولد روحل فقير بہ پنهنجي ليکي چڱو شاعر هو نموني طور سندس ڪلام هت ڏجي ٿو:

ڪافي روپ بروو

دلدار ڏي دلاسو دلبر آهيان ديواني.

چڙهيو شوق وچون شڪاري،
ماريوني ڪان ڪاري،
دلڙي ڦتييءِ ويچاري،
هي هي تي هان حيراني.

نيڻان دي وچ فوج چتڪي،
مزگان دي ويک ڪتڪي،
هتڪي نہ مول هتڪي،
اِها رضا تہ رباني.

رو رو پچان مئين راهان،
نت نت ڪران نگاهان،
ٻاليءِ برهہ ديان ٻاهان،
جي جل رهيا وي جاني.

"محمد حسن" مدامي،
در تيڏي دا سلامي،
دعوا رکي غلامي،
ڪر محب مهرباني.

دريا خان جو همعصر ۽ معتقد

صوفي جلال فقير

ولادت: 1806ع- وفات: 1921ع

صوفي جلال فقير ٽالپور 1220 ڌاري پنهنجي اَباڻي ڳوٺ ٽالپور وڏا تعلقي ڪوٽ ڏجي ضلع خيرپورميرس ۾ پيدا ٿيو ۽ 1329ع ۾ وفات ڪيائين. سندس ڄمار هڪ سو ورهين کان مٿي هئي. پاڻ ڪنڊڙيءَ وارن فقيرن مان دريا خان فقير جو صحبتي ۽ معتقد هو. ڪنڊڙيءَ وارا فقير ولايت جا مالڪ هئا ۽ انهن جي صحبتن جو جلال فقير تي گهڻو اثر هو تڏهن جلال فقير بہ ولايت ڏٺي تي گذريو آهي. ڪنڊڙيءَ وارن درويشن جا ٿر ۽ راجپوتانا ۾ ماڙيچا هندو توڙي مسلمان مريد هئا اهڙيءَ طرح جلال فقير جا پڻ انهيءَ پاسي گهڻا ماڻهو عقيدتمند ٿي ويا. فقير پنهنجي سر انهن علائقن ٿر راجپوتانا (جوڌپور جيسلمير) ۾ گرنار جو پيرين پيادو سير سفر ڪيو هو. هي تنهن زماني جي ڳالهہ آهي جڏهن سنڌ ۾ اڃا ريل گاڏي شروع ڪانہ ٿي هئي.

فقير صاحب ڪشف ڪرامت جو صاحب هو. ڪيترن موقعن تي جدا جدا ڳوٺن ۾ هن جا اهڙا ڪيئي ڪرشما ڏسي هزارين ماڻهو سندس مريد اچي ٿيندا هئا. سنڌ ۾ ڪپري، ڪانڙي، جهوني ميرپور، هٽونگي ۽ ٻين هنڌن تي هندن جا لکي ڏنل ٻنڌياڻ فقير صاحب وٽ موجود هئا. ٻي پاسي جوڌپور ۽ جيسلمير جي راجائن جا پروانا پڻ سندن مهرن سان چمڙي جي ٽڪرن تي چنبڙايل ڪاغذن ۾ گرمکي، شاستري اکرن ۾ فقير صاحب جي پوين وٽ اڃا تائين موجود آهن. جيسلمير جي راجا طرفان فقير صاحب کي هڪ باغ بہ بخشش طور مليو هو. جنهن تي

پاڻ جلال باغ نالو رکيو هيائون اهو باغ اڄ بہ ويران حالت ۾ اُتي موجود آهي.

جلال فقير وڏي چمار هوندي بہ ڪڏهن ڪنهن وهٽ تي سواري نہ ڪندو هو هميشه پنڌ ئي پنڌ هلندو تي رهيو نہ ڪنهن ساهہ واري تڪليف پهچايائين نہ وري ڪنهن ماڻهو کي ڪا تڪليف ڏنائين. لالچ کان پري هو سندس مريد ڪجھہ آڻيندا هئا تہ انهن جي سخت ستوهہ تي لاچار ڪا شيءِ قبول تي ڪيائين نہ تہ وڃي ٿيو خير. ڪڏهن بہ پيري مريدي وارو ڌنڌو اختيار ڪري سير سفر تي ڪونہ اُسهيو سدائين رب تي توڪل هوندي هئس.

فقير صاحب سنڌي سرائڪي ۽ هنديءَ ۾ شعر چيو آهي جنهن ۾ تصوف جي فلسفي جي حقيقت جا آثار ۽ اهڃاڻ نروار ٿيل آهن. هنديءَ ۾ چيل سندس واڻيون ۽ ساکيون هندستان جي راجستاني علائقي اندر خاص ڪري مارواڙ ۾ ڏاڍي چاهہ سان ڳايون وڃن ٿيون. پاڻ پنهنجي جيئري ئي مقبرو تيار ڪرايائون ۽ ٿورن ڏينهن کان پوءِ پساهہ پورا ڪري وڃي اُتي آرامي ٿيا.

مرڻا اڳي جي مئا، مري ٿيا نہ مات.

سنڌي بيت

سورهن جٽيون مون ڏٺيون، آهن لال رتيون،
هر ڪنهن کان هيڪليون، ورهائي ورتيون،
ڪنين سان رُنيون تہ ڪنين سان پرتيون،
اچي هوڏيون پاڻ تہ، هنيائون شرطون،
وڏي ڪير "جلال" چوي، ساهيڙيون سرتيون.

خالق روح خلقيا، منهنجي مرضي ساڻ،
الست بربڪم اهوئي آهي اهڃاڻ،
قالو بلا روحن چيو ٻڌائي تو پاڻ،
انهيءَ هنڌ "جلال" چوي، منهنجا هئا مهمان.

مون کان اڳي مان چوان، جمي نڪا ڄائي،
نوري هيڙس ڪپڙا، حضوري مائي،
اها منهنجي ٻانهي هئي، در مئي دائي،
انهي ڳالهه جي"جلال" چوي، ڪل ڏيو ڪائي.

"جلال" جوڳي سي چئجن، جي جهد ڪري جاڳن،
راتيون ڏينهان رب جي، آهہ تات تنين جي تن،
اندر جن جو اُجرو اهي مير نہ رکن مَن،
اهي تارن ترنِ، جن کي سيٽهہ آهي سچ جي.

هندي واٽي (ٻاٽي)

ڏنيا سوتي ڪري بگوتي، ريڻ ساري،
مئين جاڳي ري، ايسي لگن منا لاگي ري.
ستگر ڏيني، مئين گرهہ ليني، چيز امولڪ ساڳي ري.
سمرڻ ساريا، جنم سڌاريا، الک لگايو ياڳي ري.
دريا خان اولي، اي جس ٻولي، ڏاس "جلال"جس لاگي ري.

واٽي

اوڙو سنتان ري آسي ري.

ڏولر ڪاجا سي، ڦير نہ آسي، لگني راکو پياسي ري.

ڪاگ اڏاوتي، سگن ٻولاوتي، پيا ملن ڪڏ آسي ري.

سيج پر سوتي، نندران ۾ روتي، ٻيا ڪڏ آن جڳاسي ري.

"جلال"ياوي اي جس ڳاوي، چرن ڪنول ڪي داسي ري.

واٽي

گونگي گايا، مڙهي ارتايا، ٻوڙي هئي نج ٻاٽي،
پٽيا بيد ڪو پاپي باچي، انتر پيد نرواٽي.

سو ڪي ۾ ايڪ ڊويتا ڏيکليا، ڏوب مري بن پاٽي،
ست ڪا پيڙا پار اُتاري، سمجهي ڪو سنياٽي.

تين لوڪ ڪا اينٽڙ ڪيا، جل ۾ جوت جگاٽي،
اسنگ جگان راتپسي تاپي، مڇلي ۾ سماٽي.

گولي پوڊي ڪات هنبولي، چنور ڍولي پٽ راٽي،
چاڪر چڪوي راج ڪرنت هي راجا هي اگواٽي.

امر ڏيس ڪي امر بادشاهي، ڪسي هريجن ماٽي،
وائي ڏيس مئين "جلال"مليو هي، امر پرس پرواٽي.

سرائڪي ڪلام

دل

خلق ملڪ جهان نـــہ اَهـــا، دل اڳـــي دي ڄائي،
قالو بلي جڏان قول ڪيتا، مئين دل فقيري پائي.

مرڻ جيوڻ دا ڏر نهين ڪوئي، دل اِتاهين آئي،
پير فقير اولياء الهہ دي، پيڇي وري دل لائي.
ڪنهن ڪنهن دل ڳول لڏي، هي ڪنهن ڪنهن دل وڃائي،
ڪنهن ڪنهن دي دل ننڊ پئي، هي ڪنهن ڪنهن دل جڳائي.
ڪنهن ڪنهن دي دل رني پئي هي، ڪنهن ڪنهن دل پرچائي،
ڪنهن ڪنهن دي دل مئي پئي هئي، ڪنهن ڪنهن دل جيوائي.
نماز روزا سيوئي دل دا، دل دي ڪري ڪمائي،
ذڪر فڪر هي سيوئي دل دا، دل دي جهد جفائي.
دل بناڪو داد نہ ٿيئي، دل بنا هي عمر اَجائي،
دل ڪون ڇوڙ تہ بي دل ويندا، دل بنا هي جاءِ نہ ڪائي.
سوا لک نبيان دا، آها چلدا تخت هوائي،
سجدي دا احوال ٿيا، سڀ ڪيتس ملڪ توائي.
بهشت ڪنون ڪڍ آدم ستيس، داٽي دي رک دغائي،
مڪا مدينا دل ڪون نيڙي، حج قبول سدائي.
حال دليندا دل ڪون آکون، ڪون ويندا دل چائي،
دل دا دلبر دل دي نيتي، ڪنهن نادل ولائي.
خير ثواب سيوئي دل دا، چتي ڏوهہ گناهي،
محبوب دليندا دل ڪون مليا، دل دي نال سچائي،
صوفي صاف ”جلال“ دليندا، رب سهاڳڻ سائي.

نوٽ: صوفي جلال فقير جي ڪلام ۽ سوانح موڪلڻ لاءِ مرتب سندس پڙ پوٽي مير مظفر ٽالپور جو ٿورائتو آهي. خانداني شجرو بہ هن نوجوان ترتيب ڏئي اماڻيو هو.

ٽانورداس شڪارپوري

ڪنڊڙيءَ جي درگاهہ جو معتقد ۽ مريد جنهن جي هڪڙي ڪافي هت شامل ڪجي ٿي:

ڪافي روپ سسئي

اوهين سوال ڪريو رب کي سرتيون،
هي نماڻي ملي وڃي پنهنجي ور کي.

پنڌ پٽر جو اديون، مون اختياريو
پوءِ پنهل جي پلا، ڪنديس ڪچاڙو
آءٌ ٿي ظاهر چوان سڀ کي سرتيون،
پارت ڪريو ڪا پرور کي.

ڏکيءَ ڏونگر ڏورڻ آيو
ڪاف ڪشالو مون سر تي سهايو
آءٌ ٿي دعا ڪريان آب کي سرتيون،
جنهن چائيندي لوڙهيو مون بشر کي.

سورن مون سان ڪئي پڇاڻي،
راهہ روهہ ۾ پيدا نہ پاڻي،
کهڙو حال چوان حب کي سرتيون،
پنڌ رليس ڏاڪا تنهن ڏونگر کي.

قرب "ٽانور" سان ڪيو آرياڻي،
پنهل آيو پاڻ سڃاڻي،
جنهن جو قدم لڳو لب کي سرتيون،
اهو عرض آهي صوفي سرور کي.

دريا خان دولهہ

دريا خان نالي ٻہ صوفي شاعر ٿي گذريا آهن. هڪ دريا خان، ڪنڊڙي واري روحل فقير جو پٽ جنهن 1853ع ۾ وفات ڪئي. ٻيو دريا خان دولهہ جي لقب سان مشهور جيڪو 1891ع ڌاري فوت ٿيو. ڪنڊڙيءَ واري دريا خان سنڌي، هندي ۽ سرائڪيءَ ۾ ڪلام چيو آهي جن مان سنڌس ٻاٽيون، سي حرفيون بيت ۽ ڪافيون مشهور آهن دولهہ دريا خان فقط ڪافيءَ جو شاعر هو. پوئين دريا خان بابت چيو وڃي ٿو تہ هنگورجن وارن مخدومن جي خاندان مان هو جيڪي قريشي، عباسي آهن. هن جي پيءُ جو نالو محمدالياس هو. هي تعليم کان فارغ ٿي شڪارپور ۾ اچي انگريزن جي نوڪري ڪرڻ لڳو اوچتو فقيري رنگ چڙهيس جنهن ڪري نوڪري ڇڏي ڪو وقت قلندر جي درگاهہ تي گذاري وري سير سفر جي سانگي هلندو رهيو. ڀچاڙيءَ نوشهري واري مخدوم عبدالحي وٽ وڃي سنڌس مريد ٿيو. ان کان پوءِ لاڙڪاڻي لڳ لالورانڪ ۾ پنهنجو اوتارو قائم ڪيائين. انهيءَ وچ ۾ سنڌ ۽ بلوچستان جا ڪيترا هنڌ پيتيندو رهيو. آخر 5۔ ذوالقعد 1309هہ مطابق 1891ع وفات ڪيائين.

دولهہ دريا خان حقيقت پسند ۽ منفرد ڪافي فو شاعر هو سندس ڪافين ۾ تصوف جو رنگ نظر اچي ٿو تہ حسن، عشق جو بيان پڻ آهي، جيڪو سندس ذاتي ذوق جي ترجماني ڪري ٿو. ان کانسواءِ هن جي ڪافين ۾ معاشي توڙي معاشرتي معاملن جو تذڪرو پڻ شامل آهي. انهن مان ڪي ڪافيون هتي ڏجن ٿيون:

عــشــق عــجــب اســرار
جن لايو تن ڪان پڇجي.

نينھن اوھان جو ننڍڙو نياپو
ڪم نہ اُڇھي ڪار
جيتر اوھان ڪي نہ ڏسجي.

جيڪر ھلجي يار پرين جي،
ھلي پسجي ھيڪار
اِتي چو ويٺو لُڇجي.

منھن لڪائڻ ناھ مناسب،
سڄڻ ساڙ نہ ڏيار
بيگناھ يلا چو رُسجي.

دل تي دريا خان , جي،
برھ ڏاڍو آھي بار
تيلاھون نٿو ڪُڇجي.

اَن آھي ايمان، پوءِ ٿوينڊو بُود اڇي.

پيرن لئي پيدا ڪيا، سگدا سي سُبحان.
جوئر ٻاجھر بہ نور، پر ڪٽڪ مَٿ ڪان.
دل اسان جي دال سان، ڪُنن تون قربان.
سيڪنھن جي دل دريا خان حلوي ڪارڻ حيران.

مــتــئــون آيــا آهــن مينهن مَلــي،
هيٺئون درياهه جي آب اُٿل ڪئي.
ڪنڌ ڀڏندي خلق تڪي پئي،
ڪير پاڻيءَ جا زور جهَلي.
خاوند خلق کي خوش جو ڪيڙو
پوکون پڪيون، اَن جهَلي.
گاهه چري تيا مال متارا،
ڏس ياڳين جا ياڻ بَلي.
درد دريا خان سپ دفع تيا،
وَٽ مقصد پنهنجا جهول جهلي.

گهڙيءَ گــهــڙيءَ آءٌ ٿيندیس گهور،
ناتي لائڻ سان، نينهن نيائڻ سان.
اکڙيون اڙائي وڌءِ ڦاسائو .
جهمڪڻ لائي جهور،
چشمن چائڻ سان وري واجهائڻ سان.
من اسان جو مست ڪيو آهه،
ٽِلڻ تنهنجي ٽور،
قدم اُٿائڻ سان، وکڙي وڌائڻ سان.
ٿورو ڪري اچ پير پري،
سائين! اور اچي ڪا گڏ اور،
کلڻ ڳالهائڻ سان، ٻولن ٻڌائڻ سان.
دوست دريا خان جي دلڙي لٽي آهه،
مرڪڻ تنهنجي مور،
حڪم هلائڻ سان، ماري مچائڻ سان.

هن دريا خان جو ننڍو ڀاءُ نشان علي فقير بہ ڪافيءَ جو چڱو شاعر ٿي گذريو آهي. جنهن سندس تربيت ۾ فقيريءَ جي واٽ اختيار ڪئي ۽ سڄي ڄمار شادي ڪان پري رهيو. حياتيءَ جا ڏينهن دولهہ دريا خان جي قائم ڪيل اوتاري ۾ پورا ڪري 27_ رمضان 1302هہ مطابق 1884ع هي جهان ڇڏيائين. هن جي بہ هڪڙي ڪافي پيش ڪجي ٿي

سگهڙو موٽج ميهارا لهي وڃ سار سنيار
ماري آهيان مٺل! ديدن جي ديدار.
سانگو سر جَو لاهي، پئي ڪنن منجهہ ڪاهي،
دل ڪي تہ دهيون ڪيو چولين جي ڇيڪار
سگهڙو موٽج ميهارا
ڪيڏو زال جگر هلي سنياهي سر
ڇيس نينهن نِڪر پؤ ڇڏي پلڪار
سگهڙو موٽج ميهارا
توسان دلڙي اڙي، جادو ڪيو جَڙي،
سورن سبق پڙهي، دؤر ڪيا دلدار
سگهڙو موٽج ميهارا
تو سان نيهڙو لاتم. پيچ پرت جو پاتم.
اڳهين ائين نہ ڄاتم. دلبر ٿيندس ڏار
سگهڙو موٽج ميهارا
ڇو هي منجهہ ڇڙي، پئي لهرين منجهہ لڙهي،
اڇجاڻ ۽ سڏڙا سٽي، متان ڏئين پوءِ ميار
سگهڙو موٽج ميهارا

سٽي تڙ تي تنوار، ويس وهڻ جي وار،
گهوري جند گهري پئي، ٻڏل ڪري ٻل ڪار،
سگهڙو موٽج ميهار!

جادو لڳڙس جائي، ويس وهڻ جي وائي،
آٽي عشق تپائي، ڪرڪن جي ڪيڪار،
سگهڙو موٽج ميهار!

نيڻ نشان سان لائي، دلبر دلڙي ڦاسائي،
ويٺين منهڙو لڪائي، پلپل ڪيان تي پڪار،
سگهڙو موٽج ميهار!

ڪتاب- جوتيون جواهرن جون، ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد سنڌي ص 87 کان 92.

سنڌي ادبي بورڊ پاران ڇپايل شاعري جا ڪجهہ ڪتاب

شاهہ جو رسالو	علامہ آءِ آءِ قاضي	180/=
شاهہ جون وايون ۽ ڪافيون	جي. ايم. سيد	60/=
ڪلام فقير نواب ولي محمد خان لغاري	ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ	100/=
خليفي صاحب جو رسالو	ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ	200/=
ڇپر ۾ ڇڙيون	مخدوم طالب المولىٰ	170/=
نينهن جا نعرا	ڊاڪٽر نواز علي شوق	60/=
ڪُليات ناز (مير علي نواز ناز)	ڊاڪٽر عطا محمد حامي	50/=
پيغام	مخدوم محمد امين فهيم (پڪو جلد) (ڪچو جلد)	200/= 160/=
ڪُليات امين	پروفيسر محبوب علي چنا	100/=
ديوان بيدل	عبدالحسين شاهہ موسوي	80/=
ڳاڙها ڳوڙها	محمد علي جوهر	80/=
ڪلام محبوب سروري	مرتب: شاهہ محمد بلوچ	100/=
تسبيح محبت	اختر "هالائي"	30/=
چنڊ جون ڪلاڻون	انور "هالائي"	100/=
نيڻن ۾ ڏياريون	شبير "هاتف"	80/=
ڪُليات ڪمال	اظهر گيلاني	50/=
ڪلامِ بلبل	شمس الدين "بلبل" مرتب: غلام محمد گرامي	30/=
ديوان بلبل	شمس الدين "بلبل"	30/=
Song of Freedom (SHAIKH AYAZ)	سليم نور حسين	110/=
هير رانجهو (مثنوي)	مصنف: فقير ميان غلام علي "مسرور" بدوي	175/=
سڪ جو سمونڊ	علي محمد "مجروح"	60/=
آءٌ ڪانگا ڪر ڳالهہ (فقير دريا خان جو ڪلام)	مرتب: نياز همايوني	60/=
ڪُليات حاجي خانڻ چنجڻي	ڊاڪٽر عبدالڪريم سنديلو	60/=
ديوان قليچ	ميرزا قليچ بيگ	80/=
ڪُليات حسين فقير ديدڙ	مرتب: ڊاڪٽر عبدالڪريم سنديلو	60/=
ڪُليات حمل	سهيڙيندڙ: ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ	150/=
ڪلام بشير	مرتب: ڊاڪٽر ميمڻ عبدالمجيد سنڌي	50/=